

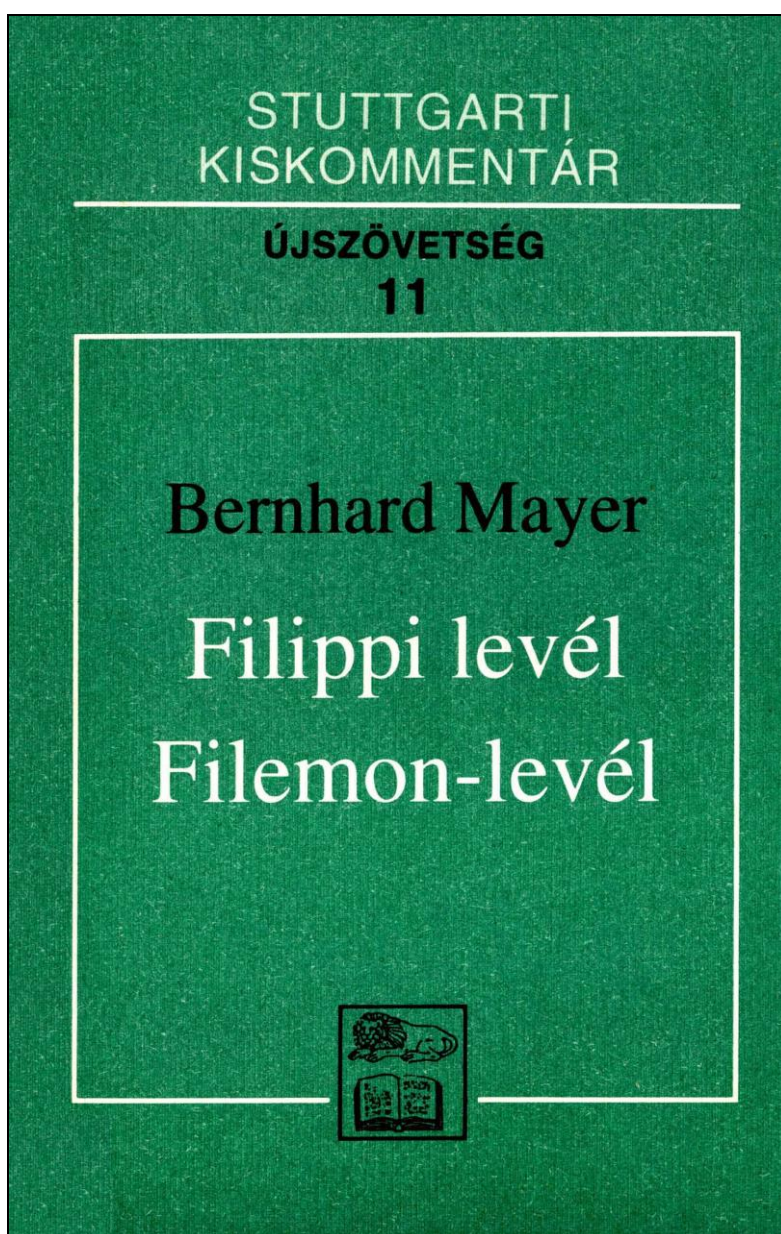
Bernhard Mayer

Filippi levél

Filemon-levél

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Bernhard Mayer
Filippi levél
Filemon-levél

Az eredeti mű címe:
Mayer, Bernhard:
Filipperbrief, Filemonbrief
(Stuttgarter Kleiner Kommentar:
Neues Testament; [N.F.], 11)

A magyar fordítást szerkeszti és kiadja:
Tarjányi Béla

Fordította:
Tarjányi Béla (Filippi levél) és
Székely István (Filemon-levél)

Egyházi jóváhagyással

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1994-ban jelent meg a Szent Jeromos Bibliatársulat kiadásában, az ISBN 963 001671-2 azonosítóval. Az elektronikus változat Tarjányi Béla professzor, a Társulat elnöke engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a szerző tulajdonában marad.

A könyv elektronikus változatában megtalálható a filippieknek és a Filemonnak írt levél szövege is a Szent Jeromos Bibliatársulat fordításában.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék	3
A Filippieknek írt levél	5
Első rész: Bevezetés	5
1. Filippi városa és a város első keresztény közössége	5
2. A Filippi levél egysége	6
3. A megírás helye és ideje	7
Második rész: Kommentár.....	8
I. Címzés és üdvözlés (1,1-2)	8
II. Az apostol és az ő evangéliuma (1,3-26)	9
1. Hálaadás és könyörgés (1,3-11)	9
2. Pál, az örömhír hirdetője (1,12-26)	10
III. Különböző intelmek (1,27-2,18)	12
1. Felhívás az egyetértésre (1,27-2,4).....	12
2. A Krisztus-himnusz (2,5-11).....	14
3. Az apostol aggódik a közösség üdvösségéért (2,12-18)	17
IV. Az apostol tervei (2,19-30)	20
1. Timóteus küldetése (2,19-24).....	20
2. Epafrasztosz visszatérése (2,25-30).....	22
V. A keresztények élete – az apostol példája (3,1-4,9)	23
1. Állhatatosság a hitben (3,1-6)	23
2. A Krisztussal való egység vágya (3,7-21)	27
3. A keresztények alapvető magatartásformái (4,1-9).....	30
VI. Az apostol hálája (4,10-20).....	33
1. 4,10–20 – egy külön levél?	33
2. Szövegmagyarázat	34
VII. Üdvözlések, áldáskívánságok (4,21-23).....	35
A Filemon-levél	37
Első rész: Bevezetés	37
1. A levél megírásának indítéka	37
2. A megírás helye és ideje	37
3. Rabszolgák az ókorban	38
Második rész: Kommentár.....	39
I. Címzés és üdvözlés (1-3. v.)	39
II. Az apostol hálaimája (4-7. v.)	41
III. Közbenjárás Onesimuszért (8-20. v.)	42
IV. Üdvözlések és áldás (21-25. v.)	45
Függelék	47
Bibliaolvasás – Kérdések (Paul-Gerhard Müller)	47
Irodalom.....	47
A kötet Szerzőjéről.....	48
Levél a filippieknek.....	49
1. fejezet.....	49
2. fejezet.....	50
3. fejezet.....	51
4. fejezet.....	52

Levél Filemonnak.....	54
-----------------------	----

A Filippieknek írt levél

Első rész: Bevezetés

1. Filippi városa és a város első keresztény közössége

„Egy istenség hozta rám a halált a hírneves földön, melyet Fülöp és Augustus császár alapított, falakkal jól körülvéve...” (W. Elliger fordítása, ld. Paulus in Griechenland, Stuttgart 1978, 32. o.)

Filippi város történetének a fénykorára utal e néhány sor egy idegen sírján, akit Filippiben ért utol a halál. Az emberek már igen korai időkben megtelepedtek a hegyektől körülölelt keletmakedóniai síkságon, ahol a Gangitész folyó kanyarog. Ide vonzották őket a tenger jó megközelíthetősége, a bőséges faállomány, valamint a Pangaion hegység arany- és ezüstbányái. Filippi tényleges megalapítását azonban attól számítjuk, amikor II. Fülöp, Makedónia királya meghódította a kis görög települést, Krenidészt (Kr. e. 356). A hódító megerősítette a várost, és saját nevére nevezte el. Filippinek ez a virágkora azonban csak rövid ideig tartott. Hamarosan ismét visszasüllyedt korábbi jelentéktelenségébe. Csak háromszáz évvel később ütött ismét a város órája, amikor itt a közelében elkeseredett harcra került sor, Antoniuszal és Octavianusszal az egyik oldalon, a másik oldalon pedig a császárgyilkosokkal, Cassiusszal és Brutusszal, az előzők javára beköszöntő, döntő győzelemig. Filippi ekkor római kolóniává lett. A győztesek figyelmét nem kerülte el rendkívül előnyös fekvése. Ráadásul igen alkalmas helynek találták arra, hogy a légiókból leszerelt katonáikról gondoskodjanak. „Filippinél is érvényesült az a római szokás, hogy kolóniák létrehozása során a gyakorlati problémákat, mint pl. a veteránokról való gondoskodást, összekapcsolják egyéb előrelátó intézkedésekkel, mint például itt, ennek a stratégiai és gazdaságilag fontos területnek a biztosítása” (W. Elliger, i.m., 42.o.). A római telepések száma jelentősen megnövekedett, amikor az Actium-i csata után (Kr.e. 31) a győztes Octavianus megfosztotta a javaitól ellenfelének, Antoniusnak a párthíveit, és kitelepítette őket Makedóniába. Octavianus Filippi második megalapítójának tekintette magát. A város nevét „Filippi Fenséges Júliuszi Település”-re változtatta [Colonia Augusta Julia Philippensis]. Filippi tehát az idők során római veterán- és polgárvárossá vált, saját jogú városi önkormányzattal. Mentessült minden szolgáltatástól és adótól, és élvezte az »italiai jog«-ot [ius Italicum], vagyis lakói ugyanazokkal a jogokkal rendelkeztek, mint az itáliai városok.

Filippi vallási életére a sokféle kultusz jelenléte volt a jellemző. A városban nem csak a római isteneket tisztelték. Hódoltak itt az ősi itáliai föld- és termékenységkultuszoknak éppúgy, mint Trákia egykori isteneinek; eközben az isten-azonosítások és a kultuszkeveredés minden lehetséges formája létrejött. Még egyiptomi istenségeknek is építettek itt templomot. Valószínűleg fontos szerepet játszott a városban a császárkultusz is (ld. részletesebben: W. Elliger, i.m., 23-77.o.).

Ebbe a városba, amely kifejezetten római jellegű volt, és ahol a legkülönbözőbb vallási kultuszok virágoztak, érkezett meg Pál apostol második térítő útján, 49 körül, és kísérvivel, Szilással és Timóteussal megalapította az itteni keresztény közösséget (vö. Csel 16,11-40). Az Apostolok cselekedeteinek erről szóló leírásában fennmaradt néhány érdekes történeti részlet. A zsidó imahely például, amelyet Pál és kísérvői szombaton felkerestek, a városfalon kívül, a folyónál volt; ez megfelel a zsidó szokásnak, hogy zsinagógáikat folyók mentén építik, mert ott könnyebben elvégezhetik előírt mosakodásaikat.

A tiatírai bíborárusnőnek, Lídiának, a páli misszió során az első európainak a megtérése és megkeresztelkedése is megbízható hagyománynak látszik. Az ő háza képezhette az újonnan alapított közösség központját. És, bár a leírás meglehetősen novellaszerű, aligha kellene kételkednünk abban, hogy az apostol itt fogságba is került. Az 1 Tessz 2,2-ből ugyanis tudjuk, hogy az apostol Filippiben üldözést és bántalmazást szenvedett. Az Apostolok cselekedeteinek leírásából pedig az is nyilvánvaló, hogy a filippi ellentámadás nem a zsidók, hanem a római lakosság felől érkezett (Csel 16,20k).

Arról, hogy Pál mély, személyes érzelmekkel kötődik ehhez a közösséghez, maga az apostol tesz szép tanúságot: „Ti tudjátok, filippiek, hogy az evangélium hirdetésének kezdetén, amikor Makedóniából elindultam, nem volt egyetlen egyház sem, amely velem az adás és vétel kapcsolatában állt volna, csak ti...” (4,15). A filippi közösséget az apostol kitüntette azzal, hogy többször is elfogadta támogatásukat. Ez olyan kiváltság volt, amelyben igen kevés egyház részesült (vö. 4,10.16).

2. A Filippi levél egysége

Az újabb kutatás többnyire azt az álláspontot képviseli, hogy a Filippi levelet úgy, amint az ma olvasható, több levélből vagy levéltöredékből állították össze. De tartja magát az ellenkező vélemény is, hogy a Filippi levelet eredeti egységnek kell tekintenünk. Jelen kommentárunk azt feltételezi, hogy ez az írás három, eredetileg önálló levelet foglal magába, amelyeket egy későbbi szerkesztő egy levéllel egyesített. Ezek a következők:

1. fogságból írt levél (Fil 1,1-3,0; 4,2-7.21-23);
2. vitalevél (3,2-4,1.8k);
3. köszönő levél (4,10-20).

A levél magyarázata során térünk ki arra, hogy mindezt miért tartjuk valószínűnek.

A forrás-levelek megírásának menetét a következőképpen kell elképzelnünk: Elsőként egy köszönő levelet írt Pál [3. levél], miután megkapta azt az adományt, amelyet Epafroditusz, a filippiek küldötte hozott el neki. A köszönő levéllel az apostol nyugtázta a támogatás megérkezését.

Ezután írta meg Pál a fogságból írt köszönő levelet [1. levél]. Ezt Epafroditusz vitte el (2,25), az ő hazatérése alkalmat adott az apostolnak arra, hogy újabb levelet írjon. Eredetileg azt tervezték, hogy Epafroditusz hosszabb ideig az apostol szolgálatában marad, de közben súlyosan megbetegedett, és Pál kénytelen volt visszaküldeni Filippibe. A hazatérőnek ebben az írásban különösen szép kísérő sorokat ad át. De az apostolt sokkal fontosabb szempontok is vezetik a levél megírása során: tájékoztatni akarja a filippi közösséget saját helyzetéről, megerősíti őket az üldözések idején, amelyek kívülről fenyegetik őket, és nyomatékosan kéri híveit, hogy őrizzék meg az egységet. Értesíti őket arról is, hogy Timóteus hamarosan megérkezik Filippibe, majd kifejezi azt a reményét, hogy nemsokára ő maga is hozzájuk érkezhetsen. Annak ellenére, hogy fogságban van, melynek során akár a legrosszabbal is számolnia kell, a levél minden sora igazi örömről tanúskodik, és olvasóit is erre bátorítja.

Egészen más jellegű a vitalevél [2. levél], amelynek elkészültét a három közül utolsó helyre kell tennünk. Világosan felismerhető benne a zsidókeresztény tévtanítók elleni kemény polémia. Befurakodtak a Filippi közösségbe, és tanításukkal, amely számunkra ma már áttekinthetetlen, más közösségekben nagy sikert arattak. Az a szenvedélyesség, amellyel Pál megbélyegzi ezeket a „gonosz munkásokat”, mutatja, hogy az apostol a számára oly kedves közösség sorsát mennyire szívén viseli. Ebben az időben, úgy látszik, Pál nincs már fogságban, mert bilincseire sehol sem hivatkozik.

3. A megírás helye és ideje

A megírás helyét és idejét csak a fogságból írt levél esetében tudjuk többé-kevésbé meghatározni, mert csak ebben találunk életrajzi adatokat. Ebben a levélben – az apostol fogságának tényén kívül – értesülünk arról, hogy a fogság helye olyan helységben keresendő, ahol „prétórium” is van, és ahol a császár házából való emberek is megtalálhatók (vö. 1,13; 4,22). A levél feltételezi azt is, hogy lehetséges volt a gyors információcsere (vö. 2,25-26: A filippiek értesültek Epafrasius betegségről, Epafrasius is megtudta, hogy a filippiek tudnak betegségről). A két helység nem lehetett tehát túl messze egymástól (vö. 2,19-24: az apostol Timóteust rövidesen Filippibe akarja küldeni, hogy hozzon híreket az ottani helyzetről. Sőt, ő maga is „hamarosan” Filippibe szándékozik menni). Mindezek során csak rövid időszakok telnek el; ez nem volna lehetséges, ha nagy távolságról lenne szó.

Ami a fogság helyét illeti: Az Apostolok cselekedeteiből tudjuk, hogy Pál fogságban volt Rómában, és engedélyt kapott arra, hogy a katonával, aki őrizte, saját házába költözzék. Ebben a fogságban valóban volt lehetősége arra, hogy szoros kapcsolatot tartson fenn a külvilággal (vö. Csel 28,17.23.30). Az Apostolok cselekedetei emellett beszámol arról is, hogy az apostol a tenger menti Cézáréában is volt fogságban (Csel 23,35), mégpedig két esztendőn át. Az ottani római helytartó, Félix laza őrizetben tartotta őt, és kiadta a parancsot, hogy senki ne akadályozza meg, ha valaki szolgálatára kíván lenni az apostolnak (Csel 24,23). A harmadik hely, amely mint a fogság helye számításba jöhet még, az ázsiai Efezus. Bár kifejezett értesülésünk nincs erről, mégis, a korintusi levelek egyes helyei (1 Kor 25,32; 2 Kor 1,8k; 11,23) akkor a legérthetőbbek, ha Pál Efezusban is fogságban volt.

A fogság említett helyei közül, amelyek a levél keletkezési helyeként számításba jöhetnek, Rómával és Cézáréával szemben Efezust kell előnyben részesítenünk. A Róma és Filippi közötti nagy távolság nagy nehézséget jelent a gyors információcsere miatt, amelyet a 2,25-26 feltételez. Pál sem beszélhetne arról, hogy „hamarosan” megérkezik a filippiekhez (2,24). Ahhoz, hogy előbb elküldje hozzájuk Timóteust, majd annak visszatérése után Filippibe induljon, a római fogság esetén biztosan több hónapra lett volna szükség. Mindez igaz Cézáréa esetében is. Efezusból viszont néhány nap alatt Filippibe lehetett menni, és a hírek cseréje is akadálytalanul folyhatott.

A prétóriumnak és a császár házából valóknak említése nem jelent problémát az efezusi fogság esetében sem. Hiszen „Efezusban volt egy prokonzuli ítélőszék, azaz prétórium, és voltak császári rabszolgák is, akik ráadásul egyesületbe is tömörültek” (J. Gnifka, 21. o.). Így tehát a levél az ötvenes évek közepén Efezusban készült, ugyanígy az azt megelőző köszönő levél is. Arra a kérdésre, hogy a vitalevél Efezusban készült-e, vagy a páli missziós terület valamely más helyén, a szentíráskutatók nagyon eltérő válaszokat adnak.

Második rész: Kommentár

I. Címzés és üdvözlés (1,1-2)

Pál apostol minden levelét az akkori szokásnak megfelelően kezdi. Először megnevezi a küldőt ill. a küldőket, azután következnek a címzettek, akiknek az írás szól. A címzést végül üdvözlés zárja. A Filippi levélben Pál maga mellett még Timóteust is megnevezi, mint a levél küldőjét. Timóteus Lisztrából származott, zsidó anya és görög apa gyermeke volt (Csel 16,1). Az apostol leghűségesebb, legmegbízhatóbb munkatársai közé tartozott. Pál több ízben is elküldte őt az általa alapított közösségekbe különleges megbízatásokkal. A Filippi levélben úgy nyilatkozik róla, mint akinek nincs párja, és aki a leginkább szívén viseli a filippiek sorsát (Fil 2,20). Jelen volt már a közösség megalapításánál is, – nyilván ezért mondja őt Pál a levél társküldőjének. Ha megfigyeljük, hogy Pál hogyan szokta kezdeni leveleit, és hogy önmagát apostolnak nevezve hogyan különbözteti meg magát munkatársaitól, akkor meglephet bennünket, hogy ebben a levélben az apostol önmagát és Timóteust együtt, egyszerűen csak Isten szolgáinak nevezi. Nyilvánvaló, hogy a levél megírása idején a filippiek előtt nem kellett hangsúlyoznia apostoli mivoltát, vagyis tekintélye vitán felül állt. Timóteushoz való viszonyát sem az határozta meg, hogy ő maga Isten meghívott apostola, sokkal inkább a közös szolgálat. Mindketten Jézus Krisztusnak vannak elkötelezve, maradéktalan engedelmisséggel.

Pál nem a filippiek körében található konkrét személyeknek írja levelét, hanem a közösség egészének. A közösséget olyan szavakkal jellemzi, melyek által kifejezésre jut, hogy a hívek mivé lettek a hit és a keresztség által. A közösséget teljesen áthatja Krisztus, ezért azt szentnek is lehet mondani. Külön megemlíti viszont Pál a filippi közösség püspökeit és diakonusait.

Püspökök és diakonusok Filippiben

A szó, amelyet „püspök”-nek fordítunk, a görögben »episzkoposz«-nak hangzik. A görög világban az episzkoposznak irányító, vezetői feladatai voltak. Állami hivatalnokokat neveztek így, pl. helytartókat vagy önkormányzati vagy ehhez hasonló alkalmazottakat. Feladataik igen eltérőek voltak.

A görögajkú zsidóság körében az episzkoposz megjelölés elég tág jelentésű volt, általában különböző területeken felügyelőt jelentett. A kumráni közösség is ismerte a felügyelői hivatalt: azt a személyt nevezték felügyelőnek, aki a lelkipásztorkodás, a fegyelem és a tanítás felelőse volt.

A görög környezetbe ágyazott filippi közösség azonban aligha lehetett nyitott a zsidó világból érkező hatások előtt. Ezért valószínű, hogy a filippi episzkoposzoknak elsősorban adminisztratív feladatai voltak. A későbbi korokban ez a hivatal folyamatosan átalakult, míg végül megszületett belőle a mai, hivatalt jelölő szó, a 'püspök'.

Az episzkoposzokat Pál a diakonosokkal együtt említi. A görögök diakonosznak nevezték a küldöttet, a szolgát, az intézőt, a másodkormányost, a templomszolgát, de mindenekelőtt az asztalnál felszolgáló szolgákat. Pál a „szolgálni” szócsoporthoz különböző formáit legtöbbször akkor használja, amikor a jeruzsálemi közösség szegény tagjairól való gondoskodásról és az evangélium hirdetéséről beszél. Vajon a filippi diakonusoknak mi volt a legfőbb feladatuk: a szegények gondozása vagy az igehirdetés? „Mivel az apostol mindjárt a levele kezdetén megdicséri a közösséget, hogy tevékenyen résztvesznek az evangélium hirdetésében, hajlunk arra, hogy a diakonusokban inkább igehirdetőket lássunk” (J. Gnifka 39).

Az apostol köszöntése ezeknek az embereknek szól, akik a közösségben meghatározott feladatok végzésére tartós megbízást kaptak, – és természetesen az egész közösségnek. A

köszöntés nem üres szólam, hanem az üdvösség ígérete – így kell érteni a „béke” szót –, amelyet Isten, Jézus Krisztusban, kegyelemből megvalósít.

II. Az apostol és az ő evangéliuma (1,3-26)

1. Hálaadás és könyörgés (1,3-11)

A küldő megjelölése, a címzettek meghatározása és köszöntése után Pál – a Galata levelet kivéve – beiktat egy hálaadást is. Annyira túláradóan azonban sehol máshol nem ad hálát az apostol, mint ebben levélben. Legfeljebb az 1. Tesszaloniki levél és a Filemon-levél hálaadása hasonlítható ehhez. Bevallja, hogy mindig, minden imájában, mindannyiukért kivétel nélkül, örömmel imádkozik. Örömteli hangulat hatja át a levelet és íróját annak ellenére, hogy fogságban van. A hála és az öröm érzéseikhez ugyanakkor könyörgő ima is kapcsolódik. De miért is ne könyörögne értük az apostol, amikor őszintén tud örülni nekik (1,19)? Talán arról akarja biztosítani őket, hogy ő is buzgón imádkozik értük, azokért, akik imáikkal mellette állnak fogsága idején? Hálaadásra főképpen az indítja, hogy a filippiek az első naptól kezdve mindmáig elkötelezett szolgálói az evangéliumnak. Sokféle formában részt vállaltak az evangélium hirdetésében, kezdve az anyagi támogatástól a konkrét igehirdetésen keresztül egészen az evangéliumért elviselt megszégyenítésekig. Mindenekelőtt azonban azért ad hálát Pál az Istennek, mert az örömhír hirdetése tovább folyik, – ez ugyanis a legfontosabb dolog a fogoly apostol számára.

Annak, hogy a közösség az evangélium ügyét szolgálja, az a legbiztosabb alapja, hogy hisznek. Hitük az Isten műve kezdettől fogva. Pál meg van győződve arról, hogy Isten ezt a művet Jézus Krisztus napjára teljessé fogja tenni. Az ő szemében Isten igaz és hűséges Isten, aki meg is őrzi a hitben mindazokat, akiknek a hit ajándékát adta.

A „Jézus Krisztus napja” kifejezést az ószövetségi „Jahve napja” alapján kell értelmeznünk. Az a nagy ítéletnap ez, amely meghozza az üdvöt és a szabadulást (Jo 3; Ám 5,18k; Mal 3,2). Ebből lett Pálnál Jézus Krisztus napja, amikor feddhetetlennek kell lenni. Ezen a napon az apostolnak és a közösségnek egymás dicsőségére kell válnia.

Hála, könyörgés, öröm és bizalom tölti el az apostol lelkét, amikor a filippi közösségre gondol. Személyes vallomásában azt is közli, hogy a címzettek iránt miért tölti el ez a mélységes szeretet: mert a szívébe zárta őket. Kevés szóval így tudja kifejezésre juttatni azt a bensőséges viszonyt, azt a mély szeretetet, amellyel ő a filippiekhez, azok mindegyikéhez kötődik.

Ennek a mély érzésnek természetesen megvan a maga oka. Tudja például, hogy fogsága idején mennyire mellette áll a közösség. De nem is annyira az ő személyes sorsa a fontos itt, hiszen rabságát Pál rendkívüli lehetőségnek tekinti, hogy az evangéliumot hirdesse. A per lehetővé teszi számára, hogy az örömhírt a bíróság előtt is védelmezze és bizonyítsa. A filippiek inkább azzal segítenek, ha sokféleképpen fáradozva, talán az üldözések elviselésével is, mellette állnak. Így részesülnek a kegyelmekben is, amelyekkel Isten az apostolt elhalmozza. Szinte várjuk, hogy az apostol a filippieket az ő szenvedése részeseinek nevezze. Ebben a részben Pál bepillantást enged saját lelkivilágába, hogy hogyan is gondolkozik ő a szenvedésről és az üldözésről.

Szerinte a szenvedés kegyelem: szenvedni nem kell, hanem szabad. Mindez nem erőltetett szarkazmus. Az apostolnak arról a meggyőződéséről tanúskodik, hogy az ő gyöngesége által Isten ereje nyilvánul meg. Ezért vallja a 2. Korintusi levélben: „Legszívesebben a gyöngeségeimmel dicsekszem, hogy Krisztus ereje költözzön belém” (2 Kor 12,9). Hogy az evangélium éppen az ő fogsága által válik ismertté, az az apostol számára Isten kegyelmi cselekvésének különleges megtapasztalását jelenti. Ugyanakkor nagy fájdalmat is okoz neki az

a tény, hogy bilincsekben van, mert elválasztja őt szeretett közösségétől. Benső megindultságáról tanúskodik, hogy esküvel is hangsúlyozza, mennyire vágyakozik mindannyiuk után. Vágyakozásának kifejezésében ott érződik a veszteség fájdalma és az újbóli találkozás reménye. Mindez nem csupán természetes emberi érzés, hanem Jézus Krisztus szeretetéből fakad. Mert „az emberi szeretet megtisztult már Krisztus szeretete által, amely magába zárja” (J. Gniska 50).

Pál a levele elején is említést tett könyörgő imájáról; most közelebbi részleteket is mond arról, hogy mit kér imáiban a közösség számára. Túlradó szeretettel könyörög értük. Amikor a közösségben élő szeretet az ima és könyörgés tárgya, a szeretetre mindenekelőtt mint Isten ajándékára gondol. A szeretethez azonban szükség van az egyéni erőfeszítésre is, mert a szeretet sohasem elég tökéletes – a filippi közösségben sem. A szeretet mellé a hívek számára helyes ismeretet és tökéletes megértést is kér az apostol, mert a szeretet mindennapi megvalósításához megfontoltságra és kifinomult érzékre is szükség van. Az igazi szeretetnek szüksége van a gondolkodás józanságára és az okosságra: ezek teszik képessé arra, hogy megfelelően cselekedjék. De szükség van tapintatra is, hogy embertársunkat le ne rohanjuk, meg ne sebesítsük.

Pál szerint a felebarát szeretetére való törekvés legfőbb indítéka Jézus Krisztusnak küszöbön álló napja. Ennek azonban semmi köze a megfélemlítésre épülő erkölchöz. Hiszen a keresztény ember önmagát a teremtés és a megváltás tág horizontjában látja, és így arra is képes, hogy akkor is a szeretet alapelve szerint cselekedjék, amikor az nehezére esik. Mert „az ítéletvárás fényében minden döntésünknek egészen más a súlya” (J. Ernst 42). A kötelesség ismerete önmagában sokszor nem elég ahhoz, hogy önzetlenül cselekedjünk. Krisztusnak ama napján legyen majd tele mindannyiunk keze – imádkozik az apostol. Természetesen arra is figyelmezteti híveit, hogy saját erejükből nem tudnak helytállni. Lelki gazdagságuk minden gyümölcse a Jézus Krisztus által megvalósult üdvösség művéből születik. Nincs tehát senkinek oka arra, hogy büszke legyen a teljesítményére. Az apostol imája végül istendicsőítéssé magasztosul. Mind a szeretetnek, amelyet a közösségnek egyre tökéletesebben meg kell valósítania, mind a képességnek, hogy erkölcsileg helyes döntéseket hozzunk, mind pedig a Krisztus napján való helytállásnak az a végső célja, hogy Isten dicsősége nyilvánvalóvá váljék, és mindenki megvallja és hirdesse Isten dicsőségét. Isten művének, ember cselekvésének egyaránt ez az egyetlen, közös célja.

2. Pál, az örömhír hirdetője (1,12-26)

A részletes bevezetés után Pál saját helyzetéről, konkrét fogságáról kezd beszélni. A közösség bizonyára aggódott érte, és türelmetlenül várt az apostollal kapcsolatos híradásokra. Aki azonban azt várja, hogy az apostol a fogság konkrét körülményeit is részletezni fogja, csalódni fog. Az ő számára ezek lényegtelenek. Csak utalásszerűen, az adatszerűséget mellőzve tesz említést 'a dolgokról, amelyek őt érintik'. Nem fontos neki, hogy dicsérjék őt, sem az, hogy sajnálják. Személye teljesen elhomályosul a feladat mögött. Egyedül az örömhír hirdetése a fontos számára. Minden várakozással ellentétben éppen az ő balsorsa vált az evangélium javára, mert a per során nyilvánvaló lett, hogy nem valami szégyenletes tett következtében került fogságba, hanem Krisztus miatt. Megtudták ezt a helytartói székhely hivatalnokai is, akik az esettel foglalkoztak, de azok is, „akik hivatalból nem foglalkoztak ugyan vele, de tudomást szereztek arról akár hallomás útján, akár mint fogolytársak, vagy bármi egyéb módon” (G. Barth 25). Az evangélium nincs tehát megköttözve, bár börtönben van a hirdetője.

A bíróság előtt való bátor és hitvalló fellépés jó hatással volt az efezusi keresztény közösségre is. Az apostol elkötelezettsége eltökéltté tette őket is. Ezután már kevésbé félnek, és még bátrabban merik hirdetni az evangéliumot. Ha Pál ennyire kiemeli merészségüket,

bátorságukat, akkor biztos, hogy a közösség nagy veszélybe került az apostol fogsága idején. Talán ezért van az, hogy nem az egész közösség, csak „a többség” hirdeti az evangéliumot.

Az apostol nagyon fontosnak tartja, hogy mindjárt levele kezdetén beszámoljon a filippieknek arról, hogy az evangélium ügye a nehéz helyzet ellenére is mennyire előre jutott.

A közösségnek azonban, amelyről ilyen örömteli szavakkal, dicsérőleg beszél az apostol, nem egészen problémamentes a helyzete.

Akik az ígét hirdetik, más-más indítékkal cselekszenek. Vannak, akiket az irigység és a vetélkedés vezet. Ez bizony botrányos dolog, mely különösképpen fenyegeti a közösség életét. Mások azonban tiszta szándékkal hirdetik Krisztust. Igehirdető tevékenységük mindkét esetben összefügg a fogoly apostol személyével. Az utóbbiak Pál iránti szeretetből cselekszenek, vele sorsközösséget vállalnak, abban a meggyőződésben, hogy a rászakadt fogság Isten rendelése: az evangéliumot így nyilvánosan is meg lehet védelmezni. A másik csoport azonban egyéni érdekből hirdeti az evangéliumot, sőt igehirdetésével a fogoly apostolnak nehézséget is akar okozni. Nyilván olyan személyek ezek, akik irigykednek az apostolra az általa elért sikerekért, hátrányban érzik magukat, és most megragadják az alkalmat, hogy ismét az első helyre kerüljenek. A kérdéses igehirdetők irigységére és haszonlesésére való utalás ezt a feltevést látszik igazolni.

Valójában itt nyilatkozik meg az apostol igazi nagysága. Annak láttán, hogy az evangélium ügye előre halad, elfelejt minden személyes sérelmet. Csak az számít, hogy Krisztust hirdessék – még akkor is, ha ez önző érdekből történik. Pált annyira hatalmába kerítette a cél, az evangéliumot elvinni a világba, hogy el tud tekinteni az igehirdetők szándékától, jellemétől is, ha ez a cél megvalósul. Hogy ő eközben milyen sérelmet és gyalázatot szenved, azzal nem törődik. Ahelyett, hogy sérelmeivel foglalkozna, örvend az evangélium sikerének.

Bátorságát akkor sem veszíti el, amikor saját sorsára gondol. Éppen ellenkezőleg. Biztos abban, hogy a rá váró jövő is örömteli lesz. Él benne a bizonyosság, hogy rabsága, a fogság kimenetelének és időtartamának bizonytalanságával együtt, az ő üdvösségére fog szolgálni. Önkéntelenül is azokat a szavakat használja, melyeket egykor a nagy ószövetségi szenvedő, Jób mondott ki fájdalma idején.

Pál eközben nem számol a per szerencsés kimenetelével: szeme előtt a végső üdvösség, az utolsó napon való szabadulás lebeg. Sem az, ami eddig vele történt, sem a még rá váró szenvedések nem tudják őt megfélemlíteni, nem tudják küldetésétől eltéríteni, még kevésbé a hitét megingatni. Ebben egészen biztos. Természetesen nem a saját erejében bíz, hanem a filippi közösség imájában és Jézus Krisztus Lelkében. A Filippi levél kezdetén Pál más levelekhez képest jobban kiemelte, hogy mennyit imádkozik a közösségért; eközben arról is meg van győződve, hogy a filippiek is mellette állnak imáikkal. De üdvössége legfőbb biztosítékát Jézus Krisztus Lelkének segítségével látja. „Ez a Lélek csak logikailag különbözik Jézus Krisztustól, a felmagasztalt Küriosztól, »ahogyan az én különbözik attól az erőtől, mely belőle fakad«” (J. Gnllka 67).

Jézus Krisztus Lelke az, akibe mindenek fölött a bizalmát helyezi. A Lélek mellette lesz, amikor a bíróság előtt védekezik (vö. Mk 13,11), és mindenféle támadás idején, amely őt éri jelen helyzetében. Pál is ember, akinek vigasztalásra van szüksége olyan helyzetben, amelyet csak nagy lelkierővel lehet elviselni. A hívek imájára és Krisztus Lelkére támaszkodva rendületlen bizalom él szívében, hogy bármi történik is, az az ő örök üdvösségére fog szolgálni. Az apostol konkrét helyzetében mindez azt jelenti, hogy Isten mellette fog állni, és küldetését hűségesen teljesíteni tudja, azaz Krisztus, mint mindig, úgy most is nyilvánosan megdicsőül majd az apostol testében, akár élni fog, akár meg kell halnia. Az apostol egész emberi léte ennek az egyetlen célnak, Krisztus megdicsőítésének van alárendelve. Különösen most, a fogságban, hiszen ebben a helyzetben két lehetőséggel kell számolni.

Ha ismét szabaddá lesz, akkor ez az evangélium hirdetését fogja jelenteni. Ha azonban halálra ítélik, akkor halála szolgálja az Úr dicsőségét. Az érte aggódó közösséget ilyen

gondolatokkal ébreszti rá arra, hogy a per negatív kimenetele nem aggasztja őt. Amikor sorsát mérlegeli, a halált éppúgy, mint az életet, pozitív lehetőségnek, sőt nyereségnek tartja.

Pál azért beszél így, mert számára egyszerűen Krisztus az élet. Annak, akinek mindene Krisztus, a halál nem veszteség, éppen ellenkezőleg. Hiszen a Krisztussal való közösség, amely most rejtett ugyan, s csak a hit által érzékelhető, a halál által átalakul nyílt, közvetlen kapcsolattá. Pál azonban ismeri a földi lét értékét is. Ha életben marad, az számára gyümölcsöző munkát jelent, hiszen további lehetőséget kap arra, hogy apostoli munkáját folytassa. Pál nem is tud dönteni, hogy melyiket válassza. Ezt persze nem úgy kell értenünk, mintha valóban ő dönthetné el, hogy éljen-e, vagy meghaljon. Az ügy kimenetele nem az ő kezében van. Mégis, feledve a konkrét lehetőségeket, úgy fontolgatja a dolgot, mintha valóban neki kellene döntenie. A választás nagyon nehéz számára. Egyrészt érzi magában a vágyat, hogy eltávozzék – így írja körül a halált -, és az Úrral legyen. Pál tehát a Filippi levél megírása idején tud már arról, hogy az ember halála pillanatától Krisztussal lép közösségre, és hogy ez az együttlét megkülönböztetendő a holtak feltámadásától az idők végén. Aki életében Krisztussal egy, az a halál által nem veszítheti el ezt a egységet, még rövid időre sem. Másrészt Pál túl jó lelkipásztor ahhoz, hogy ne látná annak szükségességét, hogy a hívei javára életben maradjon. Ebben bízva válik meggyőződésévé, hogy maradnia kell. Megmarad mindannyiuk számára: nem a saját érdekében, hanem azért, hogy ők tovább haladhassanak az evangéliumban és hitből fakadó örömeire jussanak. Mert az evangéliumban való hit az ember bensőjében igazi örömet fakaszt (vö. Róm 15,13; 2 Kor 1,24).

Visszatérése és további igehirdetése a közösség körében még nagyobb dicsőségére fog válni, mely dicsőség Jézus Krisztusból fakad, azokból az üdvözítő tettekből, amelyeket Isten őáltala művel.

III. Különböző intelmek (1,27-2,18)

1. Felhívás az egyetértésre (1,27-2,4)

Az előzőkben az apostol elsősorban saját sorsával és az evangélium hirdetésével foglalkozott. Most intelmekkel fordul a közösséghez, melyek központi gondolata a hívek egysége. Mivel a Filippi levélnek a többi levélhez viszonyítva kisebb terjedelmű a tanító része, szemmel láthatóan a terjedelmes intelmek képezik az írás súlypontját. Intelmei elé vezérmotívumként írja: „Éljetek Krisztus evangéliumához méltó közösségi életet!”

A közösség tagjai a krisztusi üdvösség örömhírének hirdetése által lettek részesei az üdvösségnek (vö. Róm 1,16). Ezért közösségi életüket is Isten kegyelmi művének megfelelően kell élniük. Az apostol reméli, hogy – függetlenül az ő jelen- vagy távollététől – a hívek életében látni fogja ezen alapkövetelmény megvalósulását. Különösen a közösség egysége fontos a számára: hogy szilárdak legyenek egy Lélekben, felfogásukban megőrizték az egység szellemét, a Lélek ezen egységére építve egy szívvel-lélekkel küzdjenek az evangéliumban való hitért, és ne hagyják, hogy az ellenfelek megingassák őket.

Valószínű, hogy az apostol nem olyan nézetkülönbségekre gondol itt, amelyek a közösségen belül mutatkoznak meg, hanem a külső támadásokat tartja szembe előtt. Ezekről szólva olyan nyelvezetet használ, amely a katonáskodással kapcsolatos: szilárdan állni, harcolni, ellenség. Hogy ezek az ellenfelek pogányok vagy zsidók-e, nehéz eldönteni. Mivel görög a környezet, elsősorban a pogányokra kell gondolnunk. De az apostol nem elégszik meg a pusztá intelmmel. Az intelem megszívlelése egyben jel is. Ha közösség egyetért, ha szüntelen fáradozik a hitért, és ha az ellenfelekkel szemben rendületlenül helytáll, az jellé válik: míg a kívülállók a vesztükbe rohannak, addig a keresztények tulajdon hűségükben saját üdvösségük meggyőző bizonyítékát látják. Pál a közösség fáradozását és hűségét éppen ezért

Istenre vezeti vissza, aki az emberi erőfeszítések mögött megteremti ezt a szilárdságot. Emellett jó, ha a filippi közösség tudatában van annak is, hogy nem csak az Istenben való hit Isten ajándéka, hanem a Krisztusért viselt szenvedés is. A hit megmutatja a szenvedés mélyebb értelmét. A szenvedés emellett próbája is a hitnek, ha Krisztusért elfogadjuk és elviseljük.

A közösség számára igen hasznos, ha az apostollal nem csak a hitben, hanem az üldözésben is osztoznak. Ezt a sorsközösséget hangsúlyozottan kiemeli az apostol. Ez azt jelenti, hogy mindkét félnek szenvednie kell Krisztusért. Mikor Pál itt saját korábbi küzdelmeiről beszél, azokra az üldözésekre gondol, amelyeket Filippiben az egyház alapítása idején kellett elszenvednie (vö. 1 Tessz 2,2; Csel 16,19-40). De most is nehéz dolgokat kell elviselnie Krisztusért. Efezusban láncra van verve, és nem tudja, hogy hogyan végződik a fogsága. De mindezt Istentől származó kegyelemnek tekinti.

Az apostol figyelme azonban messzebbre terjed, mint a külső veszedelmek. Jó oka van rá, hogy a közösség belső életének problémáira is kitérjen. Ezen intelmeket emelkedett stílusban kezdi meg, s közben hivatkozik arra, hogy teljes joggal állít követelményeket a közösség elé. Intelmeit „Krisztusban adott intelmek”-nek nevezi. Nem akármilyen intellemtől az, amelyet most a közösséghez intéz. Az alapja az üdvösségnek Krisztusban megvalósult műve (vö. Róm 3,24; 6,11.23; stb.). Intelmeinek jogossága ebből fakad. Aki elnyerte az üdvösséget, annak eszerint is kell cselekednie. Gondolhatunk azonban arra is, hogy Pál itt saját apostoli megbízatására utal, amely Krisztustól származik. Tehát valójában nem ő az, aki int, hanem Krisztus, őáltala. Szavának így még nagyobb a súlya. Mikor pedig „a szeretet intelmé”-nek nevezi szavait, akkor már jobban előtérbe kerül a személyes vonatkozás. Az intellemtől a beszélgetésnek igen bensőséges formája. Csak szeretetből fakadhat. Az olyan vigasztalás vagy figyelmeztetés ugyanis, amely nem bensőséges barátságon és szereteten alapszik, felkeltheti az önző, egyéni indítékok gyanúját. Leveleiben Pál gyakran kiemeli, hogy a szeretet a keresztény közösségi élet döntő ismertetőjegye (vö. Róm 12,9; 13,8k; 1 Kor 13; stb.).

Az intés és figyelmeztetés mindenekelőtt lelkipásztori tevékenység. Mivel általa az apostol bizonyos mértékig szembekerül a közösséggel, mindjárt utal „a Lélek közösségére” is, mely által ők egymáshoz tartoznak. Miként a hívek, úgy ő is Krisztus Lelkéből, az isteni Lélekből részesedik, aki mindannyiukat Isten gyermekeivé teszi (Róm 8,14k). Ez a Lélek teremti meg az egységet a közösségben (1 Kor 12,13), osztogatja különböző kegyelmi ajándékait, megőrizve közben az egységet (1 Kor 12,4-11.13). Pál a filippiek esetében fontosnak tartja, hogy emlékeztesse őket a Lélekben való részesedésre, mivel nyilvánvaló, hogy az egyetértéssel gondok vannak a közösségben.

Amikor pedig bevezető gondolatainak befejezéseként az apostol hangsúlyozza a „szeretetet és az irgalmat”, látható, hogy a figyelem az apostol tekintélyéről átkerül a közösségi életre, amelyben a szeretetnek és az együttérzésnek kell uralkodnia. Nem mintha mindez Filippiben hiányoznék, de még tovább kell növekednie. Miután a közösséget megfelelően előkészítette, Pál megfogalmazza intelmeit is. Az apostol és a közösség bensőséges kapcsolatának jele az is, hogy ő vágyainak beteljesedését látja abban, amikor a hívek készségesen követik apostoli intelmeit. Számára az a legfontosabb, hogy a közösség egységesnek bizonyuljon, ne csak kifelé, hanem belső életében is. Az egyetértés és az összhang nyilvánvalóan jelen van, mert kivétel nélkül mindannyian készen állnak arra, hogy a szeretetet tegyék közösségi életük alapjává, és belső meggyőződésből igyekezzenek megvalósítani az egyetértést.

A fentiekből látható azonban az is, hogy a filippi közösség életének gyöngye pontja lehetett az egység, és Pál aggódott emiatt. Ezért konkrétan meg is nevez két veszélyes dolgot, a vetélkedést és a dicsőségvágyat. Ezeket mellőzve inkább aláztatosságra kellene tartaniuk a másikat önmaguknál. Az aláztatosság az ottani, görög gondolkodástól áthatott környezetben egyáltalán nem volt természetes dolog. Ebben a világban a szolgáktól, rabszolgáktól kívánták meg az alávetettséget, a meghunyászkodást. Az alárendeltekért értékteleneknek, használhatatlannak tartották, sőt könnyelműeknek és gonoszoknak is. A zsidóság viszont

meg volt győződve arról, hogy Isten különös szeretettel tekint a kicsikre és a gyöngékre. „A kicsiség és az alázat, amelyet a Biblia értéknek tart, elsősorban az embernek Istennel való kapcsolatát határozza meg, de nem zárja ki a konkrét, szociális különbségtételeket. [...] A másik emberrel való kapcsolatban az alázatosság itt fel sem merül” (J.Gnilka 105k.o.). A kumráni szerzetesek közösségében azonban ez utóbbi igen fontos pillére a közösségi életnek. Pál valami ehhez hasonlót vár a hívektől. Akiben az alázatosság lelkülete él, az nem velélkedik pozíciók miatt, nem személyválogató, embertársait többre értékeli, mint önmagát. És ráadásul az ilyen magatartás nagy mértékben építi is az igazi közösséget, hiszen ott senki nem a saját érdekeire figyel, hanem a másik ember javát szolgálja. Ez az általános igazság alkalmazható az élet több konkrét területére is. Az apostol erre utal például az 1 Kor 10,24-ben, ahol arról beszél, hogy szabad-e enni az áldozati húsból. Le kell mondani róla, ha egy testvér megbotránkozna ezen a magatartáson.

2. A Krisztus-himnusz (2,5-11)

Pál az eddigiekben megindító szavakkal fordult híveihez, de még nem mondta ki a legdöntőbb érvet, amely intelmeit megalapozza. Ez következik most: Tekintsetek egymásra úgy, ahogyan azokhoz illik, akik Jézus Krisztussal élnek közösségben.

A Krisztusban elnyert üdvösségnek következményei vannak a közösségi életben. Krisztus Isten »morfé«-jában volt. A „morfé” szónak több jelentése is van: alak, külső megjelenés, kép. A görög szóhoz a „-ban” kapcsolódik, ezért az alak, megjelenés, tartás jelentésekre kevésbé gondolhatunk. Ezeket ugyanis valaki birtokolhatja, de nem lehet „ben”-nük. Így, tekintettel a himnusz kortörténeti hátterére és a konkrét nyelvi adottságokra, inkább a következő jelentést kell feltételeznünk: létmód, állapot, helyzet. Ez jobban megfelel annak is, ami következik: az Istennel való egyenlőség. Krisztus tehát olyan létmódban, helyzetben volt, amelyet az isteni lét hatott át. Himnuszunk erről azonban részletesebben nem beszél. Ehelyett csodálva hirdeti, hogy Krisztus nem ragaszkodott Istennel azonos létmódjához. Nem az volt fontos számára, hogy isteni dicsőségét és méltóságát minden erővel megtartsa és latba vesse. Ami a sajátja volt, azt, amint ma mondanánk, félretette. Szabad elhatározással felvállalta a szolga létmódját ill. helyzetét. Az emberi létmódot ilyennek tartja ugyanis a himnusz költője, mert hozzáteszi, hogy Krisztus az emberekhez lett hasonló. Ezek a mondatok gondot okozhatnak egyes olvasóknak. Vajon Krisztus lemondhatott-e istenségéről? Vagy úgy kell ezt értenünk, hogy Isten maradt, és csak arról mondott le, hogy ténylegesen gyakorolja hatalmát, amely istenségéből fakad?

A himnuszban, amely igen korai Krisztus-ének, ne keressünk egzakt teológiai pontosságot. Nem az a célja, hogy megvilágítsa Krisztus két természetének viszonyát. Ehelyett dicsőíti azt a Jézus Krisztust, aki olyan következetesen kiüresítette önmagát, hogy még isteni létmódjáról, helyzetéről is lemondott, mert az emberrel mindenben egyenlő akart lenni. „A teljes, a nyomorúság és halál szolgátságában sínylődő emberségbe” akart leereszkedni (G. Barth 42). Itt volt, olyannak ismerhette meg őt mindenki, mint aki tudatosan és szabadon alávetette magát korlátainknak, egészen a halálig. Az „engedelmesség”-nek ezt a tettét sok magyarázó úgy értelmezi, hogy Jézus ezáltal a keresztyén közösség számára mindenekelőtt az alázat és az önzetlenség példáját akarta adni. Helyesebb azonban arra gondolnunk, hogy ez a kiüresedés az üdvtörténet döntő mozzanatát fejezi ki, amelyet Krisztus megvalósított. A kutatók nem egységesek abban a tekintetben sem, hogy az „egészen a kereszthalálig” szavak szerepeltek-e eredetileg a himnuszban, vagy később kerültek-e bele. Több dolog is valószínűvé teszi, hogy Páltól származnak. Ez a kitétel ugyanis a himnuszban a halálra helyezi a hangsúlyt. A Krisztus-himnusz szerzője azonban Jézus halálát még nem tekintette a legdöntőbb üdvtörténeti eseménynek, csak azon hosszú folyamat mélypontjának, melynek során az egykor isteni föntségben Élő kiüresíti önmagát, hogy üdvösséget szerezzen. Az üdvözítő eseménysorozat ilyen értelmezésével Pál most hangsúlyozottan szembeállítja a kereszthalált, amely Isten ereje

és Isten bölcsessége azok számára, akik megmenekülnek (1 Kor 1,24). A kereszthalálról ő nyilvánítja ki, hogy az volt az üdvözítés döntő eseménye (vö. Gal 3,1).

Ha mármost ebben az énekben mindenek előtt Krisztus üdvözítő tevékenysége áll az előtérben, vajon nem kell-e akkor mindenféle erkölcsi utalást kizárnunk? Mindenesetre azt mutatja „a himnusz egész környezete, melyben a buzdítás dominál, ...hogy Pál számára, aki ezt az éneket beillesztette levelébe, Krisztus önküresítése (8. v.) volt a tárgyi előfeltétele annak, hogy a keresztény ember alázatos lelkületű legyen” (J. Ernst 69).

Míg a Krisztus-himnusz első része Krisztus leereszkedéséről, önküresítéséről beszélt, addig a második rész, amely a 9. verssel kezdődik, az ő felmagasztaltatását énekli meg. A leereszkedés az Örökkévaló szabad tette volt, felmagasztalása viszont Isten kegyelmi műve. Isten válasza ez az önmagát kiüresítő Krisztus megváltó tettére. Nem annyira jutalom, mint inkább isteni igazolása az ő megváltó művének. A görög szöveg itt valójában „tűlmagasztalás”-ról beszél. Az ilyen túlfokozást az Ószövetség csak Istennel kapcsolatban használja. Most Krisztus is ebből a méltóságból részesül. Jól kifejezi ezt az, hogy Jézus olyan nevet kap, amely fölötte van minden névnek. Ez csak istennév lehet. A név az ókorban nem üres szó volt, hanem „elválaszthatatlanul kapcsolódott hordozójának lényegéhez, kifejezte tulajdonosának méltóságát és helyzetét” (G. Barth 43).

A Felmagasztaltnak a neve olyan fenséges, hogy – Isten kimondott szándéka szerint – Jézus nevére meg kell hajolnia minden térdnek az égben, a földön és az alvilágban. Ezt sokan úgy értelmezik, hogy a fentiek valójában azokat az erőket és hatalmakat jelentik, amelyek a kozmosz egészén uralkodnak. Eszerint a szöveg értelme a következő: Ezek a démoni, istenellenes hatalmak magukat megadva el fogják ismerni Jézust a világ Urának. „Az ember tehát nincs többé kiszolgáltatva a sors, a végzet, a halál sötét erőinek, mert a világ a Leereszkedettnek és az Engedelmesnek a kezeibe került” (G. Barth 44). Természetes azonban, hogy nem ez az egyetlen lehetséges értelmezés. Nehézséget jelent például, hogy a korai keresztény közösség hogyan adhatja az istenellenes hatalmak szájába a hitvallást: „Jézus Krisztus az Úr”. Másrészt: A közösség azért zeng ilyen himnuszt, hogy a földön is megvalósítsa azt, ahogyan az égben hódolnak. Nehéz elképzelni, hogy mindezt abban a tudatban tenné: hódoló szavai megegyeznek a démoni hatalmakéval.

Ezért térnek vissza egyre többen ahhoz a régi magyarázathoz, amely a földiekben a föld lakóit, az égiekben az angyalokat, a földalattiakban pedig a holtakat véli felismerni. Vagy talán, mint a Jel 5,13-ben, egyszerűen azok összességéről van szó, akik Istent imádják?

A hitvallás kifejezett tárgya a Küriosz, az „Úr” felségcím. Általános az a vélemény, hogy a felmagasztalt Krisztust „a Küriosz cím által... Istennek ismerjük el”; ez a cím ugyanis az Ószövetség görög fordításában „a tetragramma ('négybetű': JHVH [Jahve]) helyébe lépett” (J. Ernst 71). Így Jézus Krisztus felmagasztalása, valamint az új név elnyerése azt jelenti, hogy Jézus minden elképzelhető mértéken túl közel van Istenhez. Ő tehát föléje emelkedett minden más küriosznak, úrnak, s ugyanakkor őbenne nyílik meg Isten a világ és az emberek felé, hisz éppen ezt fejezi ki az ószövetségi Küriosz cím.

Vannak, akik vitatják ezt az értelmezést. Kétségbe vonják, hogy ebben az időben „Jahve nevének körülírására használatos” lett volna már a Küriosz/Úr cím (W. Egger 62). Szerintük [tekintet nélkül a görög Ószövetségre] itt inkább olyan címről van szó, amelyet Jézus feltámadása és mennybevétele után kapott (vö. Csel 2,36), és amelynek megvallása üdvöt és szabadulást eredményez (vö. Róm 10,9).

És vajon mikor fogja hirdetni „minden nyelv” ezt a hitvallást, mikor vetik alá Krisztusnak a hatalmakat? A válasz eltérő, aszerint, hogy a hódolóknak csak a kozmikus hatalmakat látjuk, vagy ezt a kört szélesebbnek tekintjük.

Az első esetben már akkor megtörtént ez, amikor Krisztus felmagasztaltatott. A hatalmak alávetetése „nagyszabású szín a kozmikus akklamációhoz” [akklamáció = az uralkodó

elismerése közfelkiáltással], „az akklamáció ugyanis elválaszthatatlanul hozzátartozik a trónralépés aktusához” (J. Gnülka 129k).

Ha azonban a hódolók köre tágabb, akkor a himnusz a végidő eseményét írja le, amikor Krisztus dicsősége mindenki előtt nyilvánvalóvá válik, és egybehangzóan tesz mindenki hitvallást.

Volt, aki a kérdéses versek kapcsán az egyiptomi trónralépés-szertartásra gondolt. Ez három részből állt: a király először megkapta az isteni életet, ezután az új istent bemutatták az égi udvarban, végül beiktatták földi uralmába. Szövegünk azonban nem követi ezt a hármas sémát, nem szabad tehát tudatos, gondolati kapcsolatot feltételezni.

Ha most visszatekintünk Jézus Krisztusnak az idők kezdetétől birtokolt, korábbi létmódjára, amelyet a himnusz kezdete megénekelt, fölmerül a kérdés, hogy a felmagasztalás vajon mit adhatott hozzá ehhez Krisztus esetében. Nyilvánvalóan azt, hogy kinyilvánul az ő uralkodó volta, ami most még természetesen rejtve van a világ előtt. Csak a hívő közösség tudja, „hogy Krisztusban elérkezett már a fordulat” (J. Gnülka 129). Az egyház reméli, hogy ami most még rejtve van, egykor az egész világ előtt nyilvánvalóvá lesz: Krisztus korlátlan hatalma.

A Krisztus-himnusz istendicsőítéssel zárul. Nem válik teljesen világossá, hogy ezek a dicsérő szavak pontosan mire vonatkoznak; az sem egyértelmű, hogy ez a rész eredetileg az énekhez tartozott-e, vagy pedig Pál kapcsolta hozzá. Ebben a részben valószínűleg annak kinyilvánítását láthatjuk, hogy az üdvösségnek Krisztusban megvalósult egész műve, az elejétől a végéig Istenben gyökerezik, és az ő dicsőségét van hivatva szolgálni.

Mikor eközben Istenről kifejezetten mint „Atyá”-ról esik szó, ez első kísérlet lehet arra, hogy tisztázzák Krisztus és Isten viszonyát.

A Krisztus-himnusz eredete (Fil 2,6-11)

A Fil 2,6-11 értelmezése során feltételeztük, hogy a himnusz szerzője nem Pál, hanem ő ezt az énekét már készen kapta, eltekintve bizonyos kiegészítésektől. Ezt a feltételezést legalább nagy vonalakban indokolnunk kell. Az apostolról is fel lehetne tételezni, hogy ünnepélyes formában fogalmaz, olyan stílusban, ahogyan azt egy himnusz megkívánja. De találhatunk itt néhány olyan teológiai elképzelést is, amely meglehetősen eltér Pál felfogásától, így ezt a szöveget aligha tulajdoníthatjuk neki. A himnusz a leereszkedést és a felmagasztalást tekinti az üdvörtörténet legfontosabb mozzanatainak, Pál teológiájában viszont a keresztség és a feltámadás áll a megváltás művének középpontjában. Ezenkívül Pál ismételtlen kiemeli, hogy Krisztus halála „értünk” elszenvedett halál volt (vö. Róm 5,8; 8,32; 1 Kor 25,3; 1 Tessz 5,10 stb.). Lehetséges-e az, hogy egy általa írt Krisztus-énekben ezt a szerinte oly fontos szempontot ne vette volna figyelembe? És Pál Krisztust sehol máshol nem mondja szolgának, jöllehet az engedelmisségét nagyon is hangsúlyozza, pl. a Róm 5-ben. Mindezek alapján joggal indulhatunk ki abból a feltételezésből, hogy a himnuszt nem Pál írta, csak felhasználta saját okfejtésének alátámasztására. Jóval nehezebb feladat az énekben szereplő alapgondolatok és elképzelések eredetét közelebbről meghatározni. Csak megoldási javaslatokat tudunk említeni.

Már az is meglehetősen vitatott, hogy a himnuszban inkább a zsidó vagy inkább a görög gondolatvilág van-e túlsúlyban. Bizonyos elképzelések központi helyet foglalnak el benne, mint pl. az emberi létmódba való önkéntes alászállás egészen a kereszten elszenvedett megaláztatásig, vagy az Isten ajándékaént az égi világba való felszállás és a Küriosszá való beiktatás, – ezek alapján az isteni Bölcsességgel kapcsolatos elképzelésekre gondolhatnánk. A Bölcsességről mondják ugyanis, hogy az idők kezdetén teremtették (Sír 24,9; Péld 8,22k), Istennél lakik (Bölcs 8,3) és Isten „trónjának osztályosa” (Bölcs 9,4). Ott volt, amikor a világot teremtették (Péld 8,27-30), és mása Isten lényegének (Bölcs 7,25k). A Bölcsesség is leszállt a világba, még az igaz börtönébe is, hogy megszabadítsa őt (Bölcs 7,27; 10,13-14). Mások a leereszkedés és a felmagasztalás kapcsán Isten Szolgájára gondolnak az Iz 52-53-ból, aki a

bűnösökért magára vette az emberi szenvedés mélységeit, és akit engesztelő haláláért felmagasztalt az Isten. Végül vannak, akik az istenfélő „igaz” közismert alakjára gondolnak, amellyel találkozunk mind az Ószövetségben, mind pedig a zsidóság körében találkozunk: az igaz életében úrrá lesz a szenvedés és a halál, ő mégis Isten engedelmes, igaz szolgája marad, ezért végül felmagasztalják.

Egészen más az alapja annak az értelmezésnek, amely a himnusz főbb mozzanatait az égből való Első Emberrel/Megváltóval kapcsolatos gnosztikus elképzelések között véli viszontlátni. Ezek az iratok ismernek „egy isteni megváltót, aki elküldetik az Atya házából. Ő feladja minden gazdagságát... és alászáll az anyagi világba, hogy megszabadítsa az abban fogvatartott lelkeket. Majd újra visszatér az égi dicsőségbe” (G. Barth 46).

Végül van, aki bizonyos mítoszok „fel- és alászálló megváltó” alakjaira gondol; ezek „a Földközi tenger ókori világában lépten-nyomon megtalálhatók”; az ilyen elképzeléseket esetenként ismert történeti személyekkel is kapcsolatba hozták. W. Schenk például Epiktetosznál a Heraklész-mítoszban megtalálni véli „a Fil 2,6-11-nek majdnem minden fontos elemét egyetlen szövegben”:

»Mi lett volna Heraklész, ha otthon maradt volna övéinél?

Erütheusz – és nem Heraklész!

Akkor hát mennyi bizalmasa és barátja volt, amikor a világban járt?

De egy sem volt kedvesebb számára, mint Isten!

Ezért ... tartották őt Zeusz fiának,... és az is volt.

Neki engedelmeskedve... körüljárt, és lerombolta az igazságtalanságot meg a törvényteleniséget.«

(W. Schenk, Die Philipperbriefe des Paulus, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1984, 206k. o.)

A sokféle feltételezés zavaró bizonytalansága láttán „tudatában kell lennünk az őskereszténység integráló képességének, nevezetesen hogy az Ószövetségből, a zsidó-hellenista elképzelésekből, a hellenista-pogány környezetből sok gondolatot fel tudott venni, képes volt ezeket átformálni és saját krisztusi hitének kifejezésére felhasználni” (R. Schnackenburg, *Mysterium Salutis* III, 1, 322.o.)

3. Az apostol aggódik a közösség üdvösségéért (2,12-18)

Folytatódik a buzdítás, amelyet megszakított a Krisztus-himnusz. A himnusz beiktatásával Pál megvetette az alapját további gondolatainak. Az énekkel a filippi közösség szeme elé tárta Krisztus üdvösségszerző útját, amelyet – miután leereszkedett hozzánk, – maradéktalan engedelmességgel járt végig, egészen a halálig a keresztfán. Krisztusnak ebből az útjából fakadt az ő üdvösségük, ezért ennek kell meghatároznia az ő útjukat is. Aki ugyanis Krisztusban él, őbenne, az Engedelmesben él. A kereszténynek keresztény létéből fakadóan kötelessége, hogy készen álljon a közösségben való szolgálatra és alárendeltségre. Az apostolnak jó oka van arra, hogy a filippi közösséget, amelyet a bizalmas „kedveseim” megszólítással illet, nagyon megdicsérje. A filippiek mindig engedelmesek voltak. Ezekkel a dicsérő szavakkal azonban fel is készíti őket a további gondolatok befogadására. Ha nyíltan nem mondja is meg, hogy kinek engedelmeskedtek, nyilvánvaló, hogy saját magára gondol. Ő az evangélium hirdetése által megismertette velük Isten hívását és akaratát. Most is ő az, aki a következőkben inteni fogja őket. Távollétére nem szabad tekintettel lenniük, sőt, éppen az ő távollétében kell félve-rettegve szolgálniuk az üdvösségüket. Ez a megfogalmazás meglepő Pál apostol írásában, aki szerint az ember megigazulása nem tetteinek következménye, hanem kegyelmi ajándék (vö. Róm 3,21-24). Ezt a szöveget sokféleképpen próbálták már értelmezni. Feltételezik például, hogy a hangsúly nem annyira a tetteken, mint azon a „félelem és rettegés”-en van, amelyet kivált bennünk Isten hatalmas tette, – ez utóbbi állt a Krisztus-himnusz középpontjában. Nem szabad, hogy Krisztus üdvözítő tettének ítélet legyen a következménye (vö. G. Friedrich 154). Mások

leszűkítik a kérdéses szavak jelentését. Szerintük a „munkáljátok” szót inkább így kell érteni: „tegyétek teljessé, gyümölcsöztessétek azt, amit kaptatok” (J.-F. Collange 97k). Ismét mások azt javasolják, hogy a „félve-rettegve” kifejezést a többi emberrel való kapcsolatokra értsük, így Pál kérdéses szavai a figyelmesség, a tiszteletadás kötelezettségét fejezik ki. A fenti javaslatok többségét nem lehet a páli szöveg alapján meggyőzően képviselni. Érvényes ez például arra a törekvésre, hogy a munkálkodást, amelyet Pál megkíván, ne tartsuk fontosabbnak a körülményt kifejező szavaknál, a „félve-rettegve” kifejezésnél. Éppígy alaptalan az a feltételezés is, hogy nem igazi munkálkodásról, hanem teljessé tételről lenne szó. És az is biztos, hogy a „félve-rettegve” fordulat többet jelent, mint az emberekkel való tiszteletteljes bánásmódot.

Pál maradéktalan készségre buzdítja a közösséget, hiszen Isten már elkezdte művét bennük (vö. 2,5-11). „Az üdvösség tette” jelenti itt értelemszerűen mindazt, amit az apostol eddigi buzdításai során elmondott, és amit még el fog mondani. Nyilvánvalóan elsősorban nem az egyes emberek üdvéről van szó, hanem az egész közösségről. Lehet, hogy azért beszél a közösség üdvéről, mert tompítani akarja az egyébként eléggé kemény megfogalmazást. Felhívását azzal alapozza meg, hogy biztosítja őket: Isten műve bennük maga a szándék is, a végrehajtás is. Isten műve addig terjed, ameddig a közösség cselekvése. Jelen van mindenekelőtt a közösségen belül emberi kapcsolatokban, de érvényre jut általa is, hogy elviselik a szenvedést, és hűek maradnak az élet ígééhez (vö. 1,27-30; 2,16). E területek mindegyikére érvényes, hogy Isten ébreszti a szándékot és hajtja végre a tetteket. Nem kis problémát jelent a mondat további része, amelyet a német Egységfordítás így ad vissza: Isten ébreszti a szándékot és hajtja végre a tetteket „túl a ti jószándékotokon is.”

Ez azt jelentené: Isten működése túlszárnyalja az ember legigazabb szándékait is. Ezzel az értelmezéssel az a gond, „hogyan ez már-már banális kijelentés” (J. Gniska 150). Emellett stílustalan ismétlést is feltételez a szövegben, hiszen így az emberi szándék kétszer szerepel az intelemben.

Egy másik értelmezés szerint a 13. vers kijelentése Istenre vonatkozik, aki közreműködésével elősegíti a kölcsönös jóakaratot és egyetértést, melynek a közösség életét meg kell határoznia (J.-F. Collange 99). De a 12. vers indoklásaként egyértelműbb fogalmazást várnánk.

Éppen ezért más magyarázók a vitatott kifejezést Isten tetszéseként értelmezik. Isten közreműködése az ő jóindulatából fakad. A 13. vers „hangsúlyozottan kiemeli, hogy maga Isten hozza létre és őrzi meg a közösség egységét” (J. Gniska 150). Más kutatók inkább az isteni elhatározásra gondolnak: Isten a közösség szándékát és tetteit „abban az irányban vezeti, amely az ő isteni akaratának megfelel” (M. Dibelius 83). Ennek kapcsán gondolhatunk az isteni döntésre is, amely kiválaszt. Isten választása az ő közösségükre esett, ezért Isten áll minden szándékuk és tettük mögött. Ezzel az értelmezéssel a kijelentés visszanyeri kellő súlyát, és ehhez a kumráni szövegekben is találunk támpontokat (vö. 1 QS 8,6; 9,15-17; 1 QH 4,32k; 9,9). Ebben az értelemben ez a kitétel megfelelő alapja a közösséghez intézett felhívásnak is, hogy teljes komolysággal fáradozzanak üdvösségükön.

Pál olyan közösséghez szól, amely üldözéstől szenved, és amely küzd az egyetértésért. Hivatkozva az engedelmes Jézus Krisztusra, Pál arra is buzdítja a híveket, hogy álljanak készen az üldözések elviselésére és az egység megőrzésére. S miközben így szolgálják üdvösségüket, ezt abban a tudatban tehetik, hogy Isten már régen döntött a sorsukról, és ő az, aki az okok szétválaszthatatlan összekapcsolódása szerint, létrehozta bennük a szándékot is, a cselekvést is. Ez nem jelenti azt, hogy a közösség tetteivel kiérdemelhetné az üdvösséget. De az apostolnak attól a gondolattól is óvnia kell híveit, hogy az üdvösséget passzív módon csak el kell fogadniuk. Az a tény, hogy Isten kiválasztotta őket, és hogy ő működik közöttük, még inkább kötelezi őket a személyes cselekvésre. Ezzel kapcsolatban Pál szemében nincs jelentőségük azoknak az elméleteknek, amelyekkel tisztázni próbálják az emberi szabadság és az Isteni

rendelés egymáshoz való viszonyát. Igaza van J. Ernstnek, aki más téma kapcsán a következőt írja erről: „Annak, aki teológiai rendszerben gondolkodik, nehézségei támadhatnak ebből. Viszont semmi problémát sem jelent ez egy olyan eredeti főnek, akinek a gondolatai különböző szinteken járnak-kelnek” (J. Ernst 80).

Ezen alapvető gondolat említése után Pál általánosabb buzdításokkal folytatja írását. A hívek cselekedjenek mindig zúgolódás és huzavona nélkül. Amit a közösségnek el kell viselnie, s ami mint kötelesség vár rájuk, azt viseljék el és tegyék meg készséges lelküvel. Ezt a magatartást annál nagyobb joggal várhatja híveitől Pál, mivel éppen az előzőekben biztosította őket arról, hogy cselekedeteik mögött magának Istennek a cselekvése áll. Aki a követelményeknek ilyen körülmények között sem felel meg, az biztosan ellenáll Istennek. A zúgolódás Isten ellen és az általa választott vezetők ellen az Ószövetségben fordult elő, főleg a pusztai vándorlás során (Kiv 15,24; 16,2.7-8.12; Szám 14,2; 17,6.20.25; stb.). Pál az 1 Kor 10,10-ben kifejezetten hivatkozik is erre. A nép zúgolódása azt fejezi ki, hogy kételkednek Isten hűségében, aki kivette őket Egyiptomból. Lesz-e mit inni a pusztában (Kiv 15,24), lesz-e étel (Kiv 16,7k.12)? Zúgolódva kétségbe vonják Mózes és Áron vezetői tekintélyét is (Szám 16; 17).

Jelen helyzetben mind a közösségre leselkedő veszélyek, mind pedig az egymásnak való kölcsönös alárendeltség követelménye alkalmat adhat a filippi híveknek, hogy ugyanígy Isten ellen forduljanak. Ha viszont el akarják kerülni az ellenszegülést, el kell kerülniük a számító, bizalmatlan méricskélést is. Maradéktalan bizalommal, számítás nélkül kell Isten és a közösség szolgálatát vállalni. Ha ezt teszik, tisztán őrzik meg magukat a romlott világban. A tisztaságot háromszor is hangsúlyozza Pál, és harmadik alkalommal, a 15. versben az „ártatlan” szót összekapcsolja az „Isten gyermekei” kifejezéssel. Ez utalás lehet a hívek meghívására. Az istengyermekség forrása ugyanis Isten és Jézus Krisztus Lelkének befogadása. Annak azonban, akiben a Lélek lakik, a Lélek szerint kell élnie (vö. Róm 8,16k; Gal 5,25k). De az is lehet, hogy az apostol a MTörv 32,5 búcsújelenetére gondol, ahol Mózes Izraelt vétkes, gonosz és elvetemült nemzedéknek nevezi. A keresztényeknek, szemben Izraellel, nem szabad ilyen szemrehányást megérdemelniük!

Levelünkben a „romlott nemzedék” jelenti mindazokat, akikkel a filippi közösségnek együtt kell élnie, akár zsidók, akár pogányok. Vajon itt is a közösségtől való végső búcsú gondolata merült fel az apostol lelkében? Ezt valószínűvé teszi az a tény, hogy utalás történik Mózes búcsúbeszédére (MTörv 32,5). Hogy Jézus Krisztus közösségének mennyire különböznie kell minden más közösségtől, azt Pál a fény ill. a lámpavivők képével világítja meg. Az Ószövetség és a zsidóság gyakran használja a fény képét, amely a világot megvilágítja. Jochanan ben Zakkaj rabbi (megh. Kr.u. 80-ban) tanítványai például „a világ lámpásának” nevezték haldokló mesterüket. Ugyanezt olvashatjuk Izraelről, amely az olajhoz hasonlít: miként az olaj fényt áraszt, úgy Izrael is a világ fényessége. Ha mármost a keresztény közösség is a világ világossága akar lenni, akkor ez azt jelenti, hogy a másoktól való különbség nem vezethet elhatárolódáshoz, hanem éppen másságával kell tanúságot tennie a világ előtt. Egy olyan környezetben, amelynek vallási és erkölcsi felfogását joggal nevezhetjük visszásnak, a keresztények életmódjának kell irányt mutatnia. Létüknek és magatartásuknak ragyognia kell mások előtt.

Emellett Pálnak az is nagyon fontos, hogy a hívek hűségesek maradjanak az élet ígééhez. Az apostol egyedül ezen a helyen mondja ki az evangéliumról, hogy életet ad (vö. Fil 1,14). De vallja ezt máshol is, amikor például azt írja, hogy nem szégyelli az evangéliumot, mert az annak, aki hisz, Isten ereje az az üdvösségre (Róm 1,16). Az üdvösség és az élet ugyanazt jelenti. Bár az evangélium középpontjában a keresztnek mint üdvöthozó eseménynek a hirdetése áll (1 Kor 1,18), az apostol éppen ebben ismeri fel Isten erejét és Isten bölcsességét (1 Kor 1,24) azok számára, akik meghívást nyertek. Ő és a hívek közössége jól tudja, hogy az

evangélium Isten kegyelme, de elengedhetetlenül szükséges az is, hogy kitartsunk ezen örömhír mellett, állhatatosak legyünk benne, különben minden veszélybe kerül.

Mivel pedig Pál meg van győződve arról, hogy Isten bízta meg őt az evangélium hirdetésével, és az lett a legfőbb feladata az életben, hogy az élet igéjét a földkerekség végső határáig eljuttassa, a hívő közösségek hite vagy hitetlensége őrá is visszahat. Ha szilárdan kitartanak Jézus Krisztus örömhíre mellett, akkor kötelességét kielégítően végezte, és az Úr napján, a végső lemérettetés idején hűséges szolgának fogják őt találni. „Pál tehát nem csak a Krisztussal való jelenlegi egység szempontjából tekint a dolgokra, mely a személyes halálban válik teljessé (1,23), hanem előre is tekint, és várja az Úr napját, amely meghozza számára az elismerést az evangélium szolgálatában végzett fáradozásaiért” (J. Ernst 82). Ez a remélt elismerés azonban távolról sem indítja őt magabiztos dicsekvésre. Nagyon is jól tudja, hogy minden tettében csak eszköz ő Isten és Jézus Krisztus kezében (vö. 1 Kor 3,5-9), és teljes mértékben Isten kegyelmétől függ (1 Kor 15,10). Saját apostoli szolgálatának leírására Pál a futóversenyzők képét használja (Gal 2,2). Ugyanezt a képet máshol a keresztényekkel kapcsolatban alkalmazza, hogy ösztönözze őket az evangéliumhoz való hűségre (vö. 1 Kor 9,24.26; Gal 5,7). A „fáradozni” igét viszont leveleiben csak az igehirdetők tevékenységével kapcsolatban használja.

Az Úr napjának említése, valamint az utalás az apostoli munkával kapcsolatos fáradalmakra, újra eszébe juttatja, hogy elmarasztaló ítélet is születhet. Ez azonban nem riasztja őt vissza, mert életének illetően befejezését Istenért hozott áldozatnak tekinti. Kérdéses itt, hogy vajon Pál az ő Filippiben viselt szenvedéseit ehhez az áldozathoz sorolja-e. A magyarázók egy része így érti a szöveget, és ennek megfelelően fordít, mint pl. G. Friedrich: „De ha engem az áldozat bemutatása során, mikor hiteteket papként szolgálom, ki is öntenek, mint italáldozatot, akkor is örvendek, és örülok mindannyiatokkal együtt” (G. Friedrich 154). Az Egységfordítás is valószínűleg ezt a felfogást követi. Elmondhatjuk azonban ellenvetésként: „Ha ... az apostol italáldozatát, mely által teljessé lesz az értük eddig végzett szolgálat, az előző mondat központi gondolatának tekintjük, ... akkor nehéz belátnunk, hogy a közösség hogyan örülhetne ennek. Valójában nem sok okuk lett volna, hogy térítő apostoluk halálát örömmel üdvözljék” (J. Gnülka 154). Nem az-e a valószínűbb, hogy abban a pillanatban, amikor életáldozatáról beszél, figyelme nem időzik sokáig ennél a kijelentésnél; gondolatait hamar a közösségre irányítja, az ő hitükre, amelyet áldozatosan szolgálnak, és ez a forrása a közös örömnél? Kézenfekvő az is, hogy Pál a számos intelem után, vagy éppen ezek miatt, végül arról az örömről beszél, melyet a hívek hite láttán érez, és a így filippi keresztényeket is öröme buzdítja.

IV. Az apostol tervei (2,19-30)

1. Timóteus küldetése (2,19-24)

A következőkben az apostol kifejti gondolatait terveivel kapcsolatban, amelyeket a közeli jövőben akar megvalósítani. E terv első része az, hogy Timóteust Filippibe küldi.

Mint fogoly, Pál természetesen csak remélheti, hogy ez lehetséges lesz. Timóteusnak meg kell ugyanis még várnia az ő ügyének alakulását (23. v.). Akkor majd hírt visz erről a közösségnek. Pál számára az ilyen tervek nem csupán aggodalmakkal terhelt lehetőségek. Őt ennél sokkal biztosabb remény vezeti, mert bizalma az Úrban gyökerezik. Az Úr úgy fogja intézni az ügy kimenetelét, hogy Pál továbbra is dolgozhassék a hívek érdekében. Kísérőjét, Timóteust az apostol gyakran megbízta ehhez hasonló feladatokkal. Őt küldte el Tesszalonikibe is, hogy az ottani közösséget megerősítse szorongattatásaik közepette, és hogy neki is megbízható hírt hozzon afelől, vajon a tesszaloníkiek kitartanak-e a hitben és apostoluk iránti hűségben (1 Tessz 3,2.6). Timóteus ment Korintusba is (1 Kor 4,27), hogy emlékeztesse az

ottani közösséget az apostol intelmeire. Pál akkor kifejezetten figyelmeztette a korintusiakat, hogy fogadják küldöttét tisztelettel. Lehet, hogy fennállt annak a veszélye, hogy a tanítványt nem fogják a távolban időző apostol megfelelő helyettesítőjének tekinteni (1 Kor 16,10k). Most Pál azzal számol, hogy sorsa hamarosan eldől, hiszen kifejezi reményét, hogy Timóteust nemsokára elküldheti. Nagyon fontos volt ez számára, hogy ismét jókedvre derülhessen, ha megtudja, hogyan alakul az életük. Tartózkodva bár, de kifejezésre jut ezekben a szavakban az apostol aggodalma is, hogy Filippiben nyugtalanító irányba fejlődhetnek tovább a dolgok. „Már az 1,27-2,4-ben adott sürgető intelmek is arra utaltak, hogy Pál hallott bizonyos visszasságokról a közösségben” (G. Barth 52k). E téren Timóteusnak az lesz a feladata, hogy mint az apostol küldötte és egyben teljhatalmú megbízottja, hozzájáruljon a viszonyok rendeződéséhez. Ezért ajánlja tanítványát olyan meleg szavakkal a hívek figyelmébe. Tanúsítja, hogy nincs nála kiválóbb munkatárs, aki annyira szívén viselné az ügyüket. Pál természetesen nem önmagához hasonlítja őt, hanem a környezetében lévő többi munkatárshoz. Ezek a szavak arról tanúskodnak, hogy az apostol rendkívül nagyra értékelte Timóteust, de arról is, hogy Pál nem tartaná helyesnek a gépiesen, lélek nélkül végzett lekipásztori munkát. Timóteus abban különbözik a többiektől, hogy szívügye az evangélium, és teljesen elkötelezett. Csak Jézus ügye érdekli, a többiek viszont saját javukat tartják szemük előtt. Vajon kik lehetnek azok, akikről Pál általánosítva beszél, szemükre vetve önzésüket? Az teljesen biztos, hogy „nem általánosan érvényes, elmarasztaló megállapítása ez az apostolnak,... és nem is valamiféle rezignált megállapítás egy öregedő, fáradt, sokszor csalódott ember szájából, hanem egyszerűen józan vélemény az apostol közvetlen környezetét jellemző helyzetről” (J. Ernst 85). Az 1,15k-ben is nehezményezte már, hogy akkori környezetében az igehirdetők körében az ellentét és a vetélkedés uralkodik. Ott azonban említést tesz olyanokról is, akik tiszta szándékkal hirdetik Krisztust.

Az érintettek körét még tovább szűkíthetjük, így az apostol közvetlen munkatársait kell látnunk bennük. Ezt teszi valószínűvé az is, hogy Timóteushoz hasonlítja őket. Mikor velük kapcsolatban ilyen kemény kritikát mond, ebben Pálnak inkább azt a szándékát ismerhetjük fel, hogy az összehasonlítás által valójában Timóteus kiválóságát tanúsítsa. Azt nehéz lenne bizonyítani, hogy ezeknél a munkatársaknál „nem csak személyes indítékok, hanem eltérő teológiai felfogás is” jelentkezett Pállal szemben. G. Barth azzal a lehetőséggel számol, hogy ezek a munkatársak „a 2. Korintusi levélben szereplő ellenfelekhez hasonlóan a Lélek birtoklásával és csodatetteikkel hivatkoztak, és elutasították a páli kereszt-teológiát...” Szerinte „így érthetőbb lenne Pál kritikája, hogy »a magukét keresik, nem Krisztus Jézusét«” (G. Barth 52).

Az elmarasztalt munkatársakról csak futólag esik szó; az apostol figyelme hűséges társára, Timóteusra irányul. Őt azonban nem is kell dicsérnie, mert a filippiek maguk is ismerik kiválóságát. Hiszen Timóteus kísérője volt az apostolnak annak idején, amikor ezeket a közösségeket alapította. A mondatfűzés szabályait is megbontó, túlradó szavakkal ecseteli Timóteusnak akkori buzgóságát. Ki akarja emelni egyrészt, hogy az ő kapcsolatuk a fiú és az apa kapcsolatához hasonló (vö. 1 Kor 4,17, ahol Pál Timóteust szeretett, az Úrban hű gyermekének nevezi), amelyet a szeretet és a tekintély egyszerre határoz meg. Másrészt fontosnak tartja azt is, hogy rámutasson: ők ketten, akkor is és most is, a közös szolgálatban álltak, együtt voltak szolgálói az evangéliumnak.

Timóteus jellemzését követően Pál újra megemlíti azt a szándékát, hogy őt Filippibe küldeni. Most azonban részletesebben elmondja, hogy csak akkor fogja őt elküldeni, akkor azonban mindjárt, ha saját helyzetét már tisztán látja.

Az apostol ki nem mondott kívánsága ugyanis az, hogy ez a hűséges munkatársa vele legyen, amikor a döntés megszületik. Akkor viszont mindjárt értesíteni fogja a híveket is. Pál meg van győződve arról, hogy a dolog hamarosan eldől. Természetesen azt várja, hogy fel fogják menteni. Ha azonban halálos ítélet születne, Timóteusnak annál inkább a közelében kell

lennie, hiszen akkor ezeknél még fontosabb utasításokat kell adnia. Ennek a lehetősége azonban a háttérben marad, mert Pál telve van bizalommal; ez a bizalom nem saját képességeire, hanem az Úrra támaszkodik. Komolyan számol azzal, hogy maga is hamarosan meglátogathatja az egyházakat.

2. Epafroditusz visszatérése (2,25-30)

Pál a közeli jövőre tervezi, hogy Timóteust Filippibe küldi, Epafroditusz visszaküldése azonban már megtörtént, amikor a filippiek a levelet olvassák (28. v.). Ebből megállapíthatjuk, hogy a levélvivő Epafroditusz volt; róla az apostol a 25-30. versekben ír ajánló sorokat. Epafrodituszt csak a Filippi levélből ismerjük (Fil 2,25; 4,28). Nem szabad őt összetévesztenünk Epafrászzal, akit a Kol 1,7; 4,12 és a Filem 23 Pál munkatársaként említ, még akkor sem, ha az Epafrász rövidített formája is lehet az Epafroditusz névnek. A Kolosszei levélben szereplő Epafrász ugyanis nem Filippiből, hanem Kolosszéból származott (Kol 4,12), és a Filem 23-ban említett Epafrász „Pállal együtt fogságban van; ez a tény nem illik bele a Filippi levél által vázolt helyzetbe” (G. Barth 53). Epafrodituszt Pál nem kevesebb, mint ötféle megjelöléssel is illeti. Mindenekelőtt testvérnek nevezi. Ami őket a leginkább összeköti, az a közös keresztény élet. Mindenesetre kissé meglepő, hogy Pál őt kereszténynek is mondja, megkülönböztetve őt a filippi közösség tagjaitól, amelyből származik. Lehet, hogy a „testvér” megjelölés mögött az apostol különös barátsága jut kifejezésre, mely az evangélium hirdetésében való közös fáradozásuk során alakulhatott ki. Megilleti őt a „munkatárs” és a „küzdőtárs” megtisztelő megjelölés is. Pál munkatársaknak nevezi mindazokat, akik vele együtt fáradoznak az apostoli szolgálatban, amely elkötelezettséget igényel, néha pedig jelentős veszéllyel jár (vö. Róm 16,3k). Itt szemmel láthatóan ki akarja ezt emelni, amikor az általa ezenkívül csak egy helyen (Filem 2) használt „küzdőtárs” megjelölést is alkalmazza. Epafroditusz ott küzdött az ő oldalán az evangéliumért mindazon veszedelmek során, amelyek ezzel a küzdelemmel együtt járnak. Elkötelezettsége megnyilvánult „az egyház alapításának idején”, de „a fogoly apostol szolgálatában” is (J. Gniska 162). S miután a hívek megtudták, hogy Pál hogyan viszonyul a levélvivőhöz, következik még egy további jellemzés, mely kifejezi, hogy ővelük milyen kapcsolatban áll a küldött: ő a közösség „megbízott”-ja (vö. 2 Kor 8,23), aki az ő megbízásukból hozta el ajándékaikat, s az ő nevükben sietett a szükségét szenvedő apostol segítségére, helyettük szolgálta az apostolt. Szolgálatát Pál nem merőben profán szolgálatnak tekinti, hanem végső soron Isten szolgálatának (vö. Fil 4,18). A ókor börtönviszonyai nagyon is szükségessé tették az ilyen szolgálatot. Az ellátás szinte az éhhalálhoz volt csak elegendő, ugyanakkor a foglyok látogatása sokkal inkább lehetséges volt, mint napjainkban. A foglyok nem voltak ennyire elzárva a külvilágtól, így hozzátartozóik elláthatták őket a legszükségesebbekkel. A filippiek szándéka szerint Epafroditusznak hosszabb ideig kellett volna az apostol rendelkezésére állnia a fogság idején. Ezért hangsúlyozza, hogy ő az, aki szükségesnek látta a közösség apostolának visszaküldését. Ez tehát nem Epafroditusz kezdeményezése, hanem Pálé. Így igazolja Epafrodituszt a közösség előtt. Pál a következő szavakkal indokolja meg döntését: „Nagyon vágyott már viszontlátni benneteket, és nyugtalankodott, mert betegségéről értesültetek” (26. v.). A mondat befejezéséből láthatjuk, hogy nagyobb nehézség nélkül lehetett híreket közvetíteni a filippi közösség és az apostol tartózkodási helye között. Azt, amit Pál döntésének legfőbb indoklásául felhoz, a magyarázók gyakran Epafroditusz terhére írták. Talán olyan nagy honvágya volt, hogy az apostol végül megsajnálta? Arra is gondolhatunk, hogy egy idegenben bekövetkező súlyos betegség adott okot a hazatérésre. Talán levert és elkeseredett volt? Vagy éppen fordítva, a honvágy miatt betegedett meg a fiatalember? (vö. J. Ernst 87) A levél azonban nem tesz említést arról, hogy a betegség és a honvágy összefüggtek volna egymással. Ha helytállóak ezek a feltételezések, akkor elmondhatjuk, hogy Pál igen elegánsan értelmezi ezeket a gyöngeségeket: pozitív

kapcsolatba hozza a hívek közösségével. „A honvágyat azzal magyarázza, hogy vágyakozik mindannyiuk után,... a betegséget pedig azzal, hogy aggódik a közösségért” (J. Gniska 163), jóllehet a filippiek valójában gyanúsán tekinthettek erre a betegségre.

Van olyan vélemény is, hogy sem kudarcot, sem valamiféle gyöngeségeket nem kellett Pálnak mentegetnie a filippiek előtt. Mikor Pál arról beszél, hogy Epafrasztosz vágyakozik az otthoni közösség után, olyan görög szót használ, amelynek Pálnál „soha nincs semmiféle negatív jelentésárnyalata, soha nem jelent 'honvágyat', hanem minden esetben pozitív a jelentéstartalma: a keresztények egymáshoz való kötődésének természetes állapotát érzékelteti” (G. Barth 54). A levélben szereplő terjedelmes igazolás „könnyen érthető, ha a Pálnál való tartózkodás a súlyos betegség miatt az eredetileg tervezettnél korábban zárult, vagy ha Pál Epafrasztosz iránti háláját akarta kifejezni” (i.m. 54.o.). Feltűnő az is, hogy Pál a 28. versben kifejezetten hangsúlyozza: azért küldi haza Epafrasztoszt, hogy a hívek újra örülhessenek, mikor viszontlátják. Ennek alapján valószínű, hogy a közösség valóban nagyon aggódott, hogy egyáltalán látni fogják-e még megbízottjukat. Esetleg érkezhetett Filippiből is egy tapintatos kérés, hogy Epafrasztoszt küldje vissza a tervezettnél korábban.

Pál mindenestre megerősíti, hogy aggodalmuk megalapozott volt, mert Epafrasztosz közel állt a halálhoz. Gyógyulását egyedül Isten irgalmának köszönheti. Ez egyben Istennek Pál iránt megnyilvánuló irgalmát is jelzi. Ha meggondoljuk, hogy Pál milyen helyzetben van: fogvatartják, nehézségek merültek fel a közösségben, ahol a fogoly Pál van, – akkor megérthetjük, hogy számára egy elkötelezett munkatársnak a halála, aki ráadásul a hozzá oly közelálló Filippiből jött, milyen nagy csapást jelentett volna. Most tehát, amikor Epafrasztosz újra egészséges, a honfitársai aggodalmát nem csak egy megnyugtató levéllel, hanem az ő visszaküldésével, személyes jelenlétével kívánja eloszlatni az apostol. Így egyébként Pálnak is eggyel kevesebb lesz a gondja, mert nem terheli többé a közösség aggodalmának tudata.

A közösséghez intézett nyomatékos kérés, hogy mindezek után fogadják Epafrasztoszt az Úrban, igazi örömmel, „miként hívekhez illik” (J. Gniska 164), nem jelenti azt, hogy a hazatérésnek a betegségen kívül más okai is lettek volna, sem azt, hogy Pál elhagyását a filippi közösség kudarcként értékelte volna, s az apostol ezért védelmezi őt. Nem volna-e ez esetben kissé cinikus Pál részéről, ha a bizalmatlan és neheztelő közösséget nagy örömmel szólítaná fel, amikor küldöttük kudarcot vallva hazaérkezik? Nem valószínűbb-e az, hogy Pál befejezésül még egyszer különös hangsúllyal értékelni akarja a küldött teljesítményét, minden negatív hátsó gondolat nélkül?

Krisztus művének szolgálatában – ennek a küldetésnek teljesen alárendeli magát az apostol – Epafrasztosz nem kímélte magát, olyannyira, hogy betegsége életveszélyessé vált. Életét tette kockára, hogy teljesítse azt, amivel a közösség az apostolnak szolgálatára akart lenni. Igaz, jelenléte megrövidült, az apostolnak nyújtott segítségnek vége szakadt, de ezt a hiányt pótolja az az elkötelezettség, amellyel őt szolgált. Nagyszerű köszönet ez mind a küldött, mind a küldők számára.

V. A keresztények élete – az apostol példája (3,1-4,9)

1. Állhatatosság a hitben (3,1-6)

A levél egységének problémái

Pál a második fejezet végén említést tesz a közeljövővel kapcsolatos terveiről. Levelével egyidőben Epafrasztoszt visszaküldi otthoni közösségébe, Filippibe. Az apostol ezenkívül azt is eldöntötte már, hogy nemsokára Timóteust is hozzájuk küldi, sőt, saját maga is hamarosan viszont akarja őket látni. E tervek felsorolása azt is jelezheti, hogy Pál a végére ért levelének.

Jól illenék egy befejezésbe az örömré való felszólítás is (3,1). De hirtelen megváltozik a hangnem. A 3,2-ben kemény vita kezdődik, olyan hangnemben, amely nehezen elképzelhető egy levél befejezésében. Így kezdődik: „Óvakodjatok a kutyáktól!”

Ezen hangulatváltás magyarázataként azt a tényt szokás fölhozni, hogy alkalmi levelet tartunk a kezünkben, amelyben nagyon is elképzelhetők az ilyen hangulati váltások. A hangnem és a tartalom változását az is okozhatta, hogy a diktálás menetében szünetet tartottak. Mindenesetre, ha el is fogadjuk a levél egységét, feltételezve ezeknek a lélektani vagy gyakorlati okoknak a jelenlétét, két problémát igen nehéz megoldanunk. A polemizáló gondolatmenet megtöri a 3,1 és 4,4 irodalmi összefüggését. A 4,4 ugyanis a 3,1 közvetlen folytatásának látszik. (A 4,2-3-ban szereplő rövid megjegyzés valójában nem jelent problémát.) A tévtanító-vita viszont – nevezzük így a 3,2-4,1-ig terjedő részt – a közösségben egészen másfajta helyzetet feltételez. A levél többi része csak olyan ellenfeleket ismer, akik kívülről veszélyeztetik az egyházat. A 3,2-től azonban Pál a közösséghez fordul, és óva inti őket az olyan emberektől, akik a belülről jövő veszély forrásai. Olyan keresztények ezek, akik téves hitük miatt kísértést jelenthetnek a filippieknek. Teljes tekintélyét latba veti azért (3,17), hogy a filippiek ne hagyják félrevezetni magukat e gonosz munkások által. A harmadik fejezetben ráadásul hiányzik számos olyan gondolati motívum, amely a levél más részeiben elég gyakori (öröm, személyes hang, az evangélium és Pál sorsának összefonódása, az egymással való helyes kapcsolat, vö. J. Gniska 8k.o.).

Ha ezek az érvek meggyőznének bennünket arról, hogy a harmadik fejezet eredetileg nem tartozott ehhez a levélhez, akkor még mindig megoldásra vár az átmenetnek, a 3. fejezet 1. versének a problémája. Vajon ennek a versnek a második fele a vitairat része volt-e, vagy még az előzőkhöz tartozik?

Sok kommentár az első megoldást választja. Nehéz azonban belátni, hogy az örömré való felhíváshoz hogyan kapcsolódhat az a gondolat, hogy az apostolnak nincs terhére többször is ugyanazt írni, mert ez megerősíti a híveket (3,1b). Egy ilyen kijelentés a többször megismételt intelmekről jobban illenék a tévtanítókkal kapcsolatos intelmekhez, mert ezekről mindenképpen meg kell védelmezni a közösséget, még akkor is, ha fennáll annak a veszélye, hogy a dolog unalmassá válik. Amennyiben helyes ez az érvelés, akkor viszont bizonyítani kellene, hogy Pál a filippieknek többször is adott már ilyen figyelmeztetést, olyannyira, hogy az már unalmassá is válhatott számukra. Vajon Pál egy másik írásában vagy több levelében is írt már a filippieknek ugyanerről a témáról, csak elvesztek ezek a levelek? Gniska szerint nem szükséges „feltételeznünk egy elveszett levelet... Az, hogy Pál ismétli önmagát, vonatkozhat arra is, hogy erről szóban beszélt nekik több alkalommal is. Például miután kiszabadult az efezusi fogságból, járhatott Filippiben, most pedig, valószínűleg már a görög szárazföld valamely helységéből, újabb intelmet küld nekik” (J. Gniska 185). Ezzel szemben mások azt hozzák fel, hogy így az „ugyanazt írjam” kifejezést nem vennénk komolyan, hiszen annak pontos értelme szerint többszöri, írásos intelemről van szó. E nehézségek láttán sok magyarázó fenntartja az 1a és az 1b félversek eredeti egységét. „Hiszen Pál a korábbiakban újra és újra az örömről írt, az örömré szólított fel (1,4.18.25; 2,17k.28k). Szemmel láthatóan maga is érzi, hogy ismétli önmagát; mégis él az ismétlés lehetőségével, mert az örömré való felhívás fontos a számára, és a közösséget is »megerősíti«” (G. Barth 55). De a közösség 'megerősítése' bizonytalan pont ebben az érvelésben. Mennyiben jelent megerősítést az örömré való felhívás? Barth erre azt feleli, hogy „az öröm a hit lényegi alkotórésze (Fil 1,25; 2 Kor 1,24), a Lélek gyümölcse (Gal 5,22; 1 Tessz 1,6; Róm 14,17). Az a felhívás, hogy örüljünk 'az Úrban', a hallgatót emlékezteti mindarra, amivel őt az Úr megajándékozta; figyelmét az Úrra és az ő ajándékainak nagyságára irányítja. Ezáltal lesz a hívő »erőssé«” (G. Barth 55).

Ha elfogadjuk az 1. vers eredeti egységét, akkor arra is magyarázatot kapunk, hogy később valaki miért éppen ide illesztette be a tévtanítókkal kapcsolatos intelmeket. „Nyilvánvalóan azt gondolta, hogy a tévtanítókkal kapcsolatos figyelmeztetés legmegfelelőbbben a 3,1b-hez

kapcsolható, amelyben arról van szó, hogy Pál már többször is megírta, hogy mi fogja 'erős'-sé tenni a közösséget (i.m. 55.o.).

A szöveg magyarázata

A 3,1-ben Pál a levél befejezését kezdi írni. Először újra felszólítja olvasóit, hogy örüljenek; a felszólítás sajátosan személyes jelleget kap attól, hogy az olvasókat testvéreinek nevezi. De nem akármilyen világi vidámság a fontos az apostol számára, hanem az az öröm, amely a Krisztusban való létből fakad, a keresztény életből táplálkozik. Az apostolnak magának is az a legfőbb célja, hogy a híveket ilyen örömmel szolgálja (2 Kor 1,24).

Aki ebben az örömben él, az függetlenítheti magát a külső körülményektől. Az öröm jelen van még a börtönben, a komoly életveszélyben is. Közben az apostol úgy érzi, hogy az örömről való gyakori buzdítás a jelen körülmények között különösnek tűnhet a filippiek szemében. Ezért hangsúlyozza, hogy a többszöri felszólítás neki nem terhes, mert ezáltal a közösség megerősödik hitében.

A 2. versben hirtelen megváltozik a téma is, a hangneme is. Az apostol kemény szavakkal óvja a közösséget az olyan emberektől, akiknek a tevékenységében a hívek hitét közvetlenül fenyegető veszélyt lát. Háromszor is használja az „óvakodjatok...!” felszólítást, és rendkívül megvető jelzőket használva beszél azokról, akikről a híveket óva inti. Ezek az emberek „kutyák”. Keleten a kutyát nem az ember barátjának tekintik, hanem tisztátalan állatnak (Mt 7,6; 2 Pét 2,22). Amikor a zsidók szidalmazták a tudatlanokat, az istentelenekeket vagy a pogányokat, kutyáknak nevezték őket (vö. pl. Mt 15,26k; Jel 22,15). Még a kora keresztény korban is beszéltek így az eretnekekről és a meg nem kereszteltekről. Pál ezzel a szóval akarta megvédeni ezeket a személyeket a szakadár mesterkedéseitől, vagy velük szemben érzett, mély utálatát akarta kifejezésre juttatni. Alávaló csöcselék ez. A filippiek tartsák távol magukat tőlük, mint a kutyáktól.

A második figyelmeztetésben „kontár munkásoknak” nevezi őket. Pál tisztességtelen, álnok munkásoknak nevezi ellenfeleit a 2 Kor 11,13-ban is. Lehet, hogy a „munkások” megjelölés alkalmazása mögött az áll, hogy ezek a betolakodók így nevezték magukat; ez valószínű, hiszen a missziós tevékenységgel kapcsolatban sokszor előfordul ez a szó az Újszövetségben is (vö. Lk 10,2: „Az aratnivaló sok, a munkás kevés”; ugyanígy a 10,7-ben; valamint a 2 Tim 2,15-ben: „Törekedj arra, hogy az Isten színe előtt megbízható maradj; munkás, akinek nincs miért szégyenkeznie...”; vö. 1 Tim 5,18 is).

Gúnyosan igazat ad nekik abban, hogy munkások, de nyomorultak, olyanok, akik az evangélium ügyét nem előre, hanem hátrafelé mozdítják. Az utolsó intelemből többet is megtudunk arról, hogy kik ők, s kinek tartják magukat: „Óvakodjatok a megcsönkítettaktól!” Nyilvánvaló, hogy ezek az igehirdetők a körülmetélésnek, amely a zsidóság számára Izrael kiválasztottságának különleges jele, keresztény létükre igen nagy jelentőséget tulajdonítottak. De Pál felismeri ebben a krisztusi örömhírt fenyegető veszélyt. Ezért nevezi a zsidók körülmetélését csonkolásnak. A szó, amelyet használ, a Baál papok öncsonkítására emlékeztet az 1 Kir 18,28-ban, valamint a Lev 21,5-ben szereplő tilalomra, hogy a papok semmiféle vágást nem ejthetnek magukon. Voltak ugyanis, akik a szövetség jelét – a zsidók számára botrányos módon – újabb vágással érvénytelenítették, így fordították azt az ellenkezőjére. De Pál tovább megy: elvitatja a zsidóságtól azt, hogy ők az igazi körülmetéltek. Az igazi körülmeteltség – szegezi szembe velük – a kereszténységben valósul meg. Az igazi körülmeteltség ugyanis nem abban áll, amivel ezek a hamis tanítók dicsekszenek és amit a filippiektől is követelnek, t.i. hogy saját testükön vágást eszközöljenek, hanem a keresztény élet azon három értékében, amelyeket a fenti figyelmeztetésekkel mintegy párhuzamba állítva az apostol a következőkben ismertet.

Isten igazi népéhez azok tartoznak, az igazi körülmetéltség azok életében valósul meg, akik a Lélek által Istennek szolgálnak. Ez azt jelenti, hogy szolgálatukat nem szabad egyéni teljesítménynek tekinteni: Isten Lelke működésének kell tulajdonítani (vö. Gal 5,22-25). Pál és az ő hívei ebben különböznek a filippi betolakodóktól, akik „ahelyett, hogy hittel Istenbe vetnék bizalmukat, ...most is, mint korábban, a zsidó törvényre és saját, emberi képességeikre” építenek (J. Ernst 93). Annak a görög szónak, amelyet Pál itt a „szolgálni” ige kifejezésére használ, határozottan kultikus jelentésárnyalata is van. Így Pál szava is kifejezi, hogy minden tett, amelyet Isten Lelkének erejében teszünk, még ha a leghétköznapiabb is az, valójában istentisztelet.

A helyesen értelmezett körülmetéltség második lényeges elemeként Pál – polémikus színezettel – a Jézus Krisztusban való dicsekvést jelöli meg. A kereszténynek csak öbenne szabad dicsekednie (Gal 6,14); különben hiába vált volna igazzá Isten előtt, mégpedig Jézus Krisztusban (Róm 3,24). Ki van tehát zárva mindenfajta emberi dicsekvés (Róm 3,27). Hogy az egyéni teljesítmény mennyire elhanyagolható, azt abból is látni lehet, ahogyan Isten meghívja az embert a közösségbe. A keresztények jobbára az utolsók voltak az emberi társadalomban, hogy senki se dicsekedhessék Isten előtt (1 Kor 1,28k). Ezt újra kimondja a harmadik ismertető jegy közlésével: Az igazi körülmetéltségnek nincs bizalma a testben. Az ellenfelek nyilván saját kiválóságukkal dicsekszenek, elhomályosítva így Krisztus kegyelmi, megváltó tetteit. Kiválóságuk lehet például az, hogy zsidók, körülmetéltek, megtartják a törvényt. Az Isten Lelkében végzett szolgálat korábbi hangsúlyozása utalhat arra is, hogy az ellenfelek azt állítják magukról, hogy különleges módon birtokolják a Lelket. Mindez semmit sem számít Isten megváltott népe körében. Pál ezt a tényt saját személyének példájával igazolja. Benne is van számos érték, bőven volna mivel dicsekednie. A veszélyeztetett, pogány eredetű közösség számára szükségesnek látja elmondani, hogy mindazok a kiemelkedő értékek, amelyekkel ezek a propagandisták dicsekszenek, benne is megvannak, sőt ő e téren túl is szárnyalja őket. Természetesen az ilyen „értékek” birtoklására való utalás csak az emberi megítélés szempontjából fontos. Valójában ezekben az adottságokban nem bízhat az ember. De ha egyszer vannak olyanok, – Pál nem veszi a fáradságot, hogy közelebbről meghatározza őket –, akik ilyen dolgokkal kérkednek, akkor ő is be fogja bizonyítani, hogy neki több oka lenne náluk, hogy ezekben a „testi” dolgokban bízzék. Akiket támad, saját kiválóságaikkal dicsekszenek, hogy befolyásra tegyenek szert a közösségben. Velük szemben Pál saját származására és törvénytiszteletére hivatkozik, hogy bizonyítsa: senki nem vitathatja el tőle a dicsőséget, hogy igazi zsidó. Négy rövid megjegyzése során először származására hivatkozva mutatja be, mennyire zsidó ő. A nyolcadik nap körülmetélték. A kiválasztás jelének, a nyolcadnapi körülmetélésnek az elvégzését Isten parancsolta Ábrahámnak (Ter 17,12). Pál tehát, amint azt Isten parancsa megkövetelte, életének legelső napjaitól magán hordozta a szövetség jelét. Ő tehát Izrael népéhez tartozik. Az a megjelölés, hogy Izraelhez tartozik, nem nemzeti hovatartozást jelent, hanem azt jelzi, hogy valaki tagja annak a népnek, amelyet Isten minden nép közül kiválasztott magának, hogy neki szolgáljon; és amely örököse az örök ígéreteknak (vö. Róm 9,4k). Éppen ezért Pál büszkén nevezi magát izraelitának (vö. 2 Kor 11,22; Róm 11,1). Ezenkívül ő Benjamin törzsből származik. Ebből a törzsből született Saul, Izrael első királya. Az ősi hagyomány úgy tudja, hogy amikor az izraeliták átkeltek a Vörös tengeren, ez a törzs indult neki elsőként a tengernek, ennek jutalmaként épülhetett a Templom az ő területükön. Egyes helyeken Benjamin törzsét Isten Legnemesebbjének mondják, mert egyedül ennek a törzsnek az ősatya született Izrael földjén. Voltak azért árnyékos oldalai is a törzs történelmének (vö. Bír 19,22-26). Ezért tulajdonképpen kérdéses, hogy a Benjamin törzsből való származást említve Pál számíthatott-e komoly elismerésre. Ezért lehet, hogy ennek közlésével csak közelebbről is meg akarta határozni származását. Ezután „zsidók közül való zsidónak” mondja magát. Az újszövetségi időkben ezt megjelölést, amely eredetileg a régmúlt idők zsidó népének tagjaira vonatkozott, előszeretettel alkalmazták önmagukra azok a

zsidók is, akiknek Palesztína volt a szülőföldjük, vagy akik Palesztínához szorosabban kötődtek. Pál, amikor ezt mondja magáról, ízig-vérig zsidónak mondja magát, aki őseihez hasonlóan minden téren hűséges az atyák életformájához és szokásaihoz.

De Pál nem csak származása alapján ér fel a zsidózó hamis apostolokkal, hanem tettei által is, mert ő „a törvény megtartásában farizeus”. Ahhoz a zsidó irányzathoz tartozott, amely kitűnt a törvény iránti feltétlen hűségben és a törvénynek a mindennapi életben való körültekintő érvényesítésében. És ráadásul buzgón üldözte az egyházat is. Az apostol ezen kívül csak két helyen tesz említést egyházüldöző tevékenységéről (Gal 1,13.23; 1 Kor 15,9), hogy rámutasson: milyen érdemtelenül kapta meghívását, hogy apostol legyen és a feltámadás tanúja. Itt azonban elárulja indítékait is, hogy miért viselkedett így a keresztényekkel. Amikor hangsúlyozza, hogy milyen buzgón, szenvedélyesen üldözte az egyházat, azok közé sorolja magát, akik az Isten ügyéért való buzgóságot kötelességüknek tartották. Ezek Pinhász ószövetségi alakjában tisztelték nagy példaképüket, aki Izrael körében nagyon keményen föllépett a bálványimádással szemben (Szám 25,11; Sír 45,23; 1 Makk 2,54). Pinhászhoz hasonlóan Pál is Izraelnek Isten iránti hűségét látta veszélyeztetve az egyház által, és eltökélten föllépett ellene.

Végül pedig még azt is kijelentheti magáról, hogy a törvény mércéje szerint ő maradéktalanul igaz volt. Ez csak tovább erősíti azt, amit elmondott már azzal is, hogy törvénytisztelő farizeus volt. A törvény iránti hűség és az ebből fakadó igazvolt szempontjából semmi kifogásolni való nem volt benne. Itt azonban a Róm 7 kapcsán fölmerül egy probléma. A törvényt eszerint mégiscsak hiánytalanul teljesíteni lehet? Vagy, amint a Róm 7 tanítja, csak kudarc és bűn fakad belőle? Ezt a problémát azonban az apostol itt nem kívánja megtárgyalni. E helyen az az egyetlen célja, hogy rámutasson: mennyi oka lehetne, hogy a testben bízson.

2. A Krisztussal való egység vágya (3,7-21)

Mindaz azonban, amit egykor joggal tekintett előnynek, az apostol szemében elveszítette eredeti értékét abban a bizonyos damaszkuszi, életet alakító pillanatban. Azóta Krisztusért mindezt veszteségnek könyveli el. Amit zsidó élete során előnynek és kiváltságnak tartott, számára az most nem csak jelentéktelen, hanem egyesesen kár, veszteség, negatívum.

Máskor, amikor Pál a damaszkuszi élményére hivatkozik (Gal 1,15k; 1 Kor 15,8k), annak kegyelmi jellegét domborítja ki. Jelen esetben viszont az áll az előtérben, hogy milyen döntő változást hozott ez az ő életében. Az apostol ugyanis a levél olvasóit az övéhez hasonló döntő elhatározásra akarja bátorítani, mégpedig a tolakodó hamis prófétákkal kapcsolatban.

Pál nem csak egyszer, a múltban döntött így: ezt a döntést újra, még határozottabban meg kell hoznia a jelenben is. Ez látható a 8. versben: az apostol a mérleg negatív oldalára helyez most már mindent, a származását és erőfeszítéseit, az anyagi hasznát és a szellemi értékeket, a dicsőséget és az elismerést. Számára ezentúl csak Jézus Krisztus mindent felülmúló ismerete a fontos. A megismerést, ismeretet nem szabad az értelem teljesítményének tekinteni. Eszünkbe juthat itt a hellenista misztika tanítása, mely szerint a megismerés által a megismerő a megismerttel kapcsolatba kerül, vagy akár az az ószövetségi gondolat, hogy a megismerés mindig döntően magában foglalja az elismerést is. Eszerint Jézus Krisztus megismerése az ő elismerését is jelenti, abban az értelemben, hogy az Úrnak készségesen a rendelkezésére bocsátjuk magunkat; a megismerés ugyanakkor erő is, mely átformálja a megismerőt.

Az apostol még egyszer hangsúlyozza, hogy Krisztus miatt számára minden más érdektelenné vált. Megfogalmazása eljut a szavakba foglalás lehetőségeinek végső határáig. Minden mást szemétnek, igen, trágyának tekint. Egyedüli célja, hogy Krisztust megnyerje, önmagát őbenne találja meg. Itt ismét előkerül a kereskedelem szókincse. Életének költségvetését úgy állította össze, hogy benne minden Krisztusért van, aki az egyetlen nyereség, és a vele való közösségért.

Pál itt félbeszakítja fejtegetéseit a Krisztussal való közösséggel kapcsolatban, és előveszi a megigazulás témáját. Az üdvösség művét röviden átgondolja jogi szempontból. Pál számára egyértelmű, hogy annak az igazvoltnak, amelyet ő sajátjának nevez, mert a törvény teljesítéséből és egyéni erőfeszítésből fakad, számára nincs jelentősége. Ebből a szempontból határozottan szakított zsidó múltjával (vö. 6. vers). Egyedül és kizárólag az az igazvult számít, amely Istentől ered, a Krisztus-eseményen alapszik, és a hit által érhető el. „A találkozási pont Jézus Krisztus és az ő üdvözítő tette. A hit csak akkor szolgál az üdvösségre, ha Krisztusra irányul, mert Isten ajándéka, és az igazvult ajándékozása is csak Krisztus által történik” (J. Ernst 98). Ez a rövid megjegyzés, amelyben Pál itt a megigazulás-tant érinti, azt mutatja, hogy az apostol a filippi közösségnek korábban már kifejtette ezt.

E rövid megszakítás után Pál újra visszatér a központi témához, Krisztus ismeretének kérdéséhez. Ő Krisztust akarja megismerni, és Krisztus sorsának erejét, mely által átalakul élete. Meglepő módon először Krisztus feltámadásának erejét említi, mint megismerésének tárgyát, jöllehet a következőkben – már logikus sorrendben – előbb kifejezi készségét, hogy részt vállaljon Krisztus halálában, majd ezután beszél a feltámadásról; ennek során azt, hogy Krisztusnak a halottak közül való feltámadásában részesülni fog, jövőbeni eseményként mutatja be. A fenti sorrend arra vezethető vissza, hogy az új élet mindenekelőtt Krisztus feltámadása által vált lehetővé (Róm 6,4), a feltámadás hozta meg a bűnök bocsánatát és a megigazulást (1 Kor 15,17; Róm 4,25), mert ezzel „kezdődött el a feltámadás korszaka” (G. Friedrich 162; vö. 1 Kor 15,20). A feltámadástól természetesen elválaszthatatlan Jézus szenvedése és halála. Aki tehát a feltámadás erejét meg akarja tapasztalni, az nem vonhatja ki magát az alól, hogy Krisztussal a szenvedésben is közösséget vállaljon. „A keresztény ember arra kapott meghívást, hogy a szenvedést, gyalázatot és szükségét a krisztuskövetés alapszabályaként fogja fel és fogadja el” (J. Gnifka 196). És valóban: Pál, mivel tudja, hogy a keresztény az Úrral szoros egységben van, saját szorongattatásaiban magának Krisztusnak a szenvedését ismeri fel. Ezért nyilvánítja ki a korintusiaknak is, hogy „bőven kijut neki Krisztus szenvedéséből” (2 Kor 1,5), és hogy testében hordozza Krisztus szenvedését (2 Kor 4,10; vö. Gal 6,17). Ez az azonosítás nem csak a különleges meghívással rendelkező apostol esetében lehetséges. Minden kereszténynek szabad és kell is így értelmeznie saját szenvedéseit (2 Kor 1,7).

Ezt a gondolatot Pál még azzal is alátámasztja, hogy utal a Krisztus halálával való azonosulásra. A mindennapok fáradozásaiban, az üldözések elviselése során bennünk is mindig újra meghal Krisztus, hiszen a keresztség szentsége által Isten minket is belefoglalt az ő halálába (Róm 6,3). De a keresztény ember életében sem a szenvedése és a halála az utolsó szó. A hívő ugyanis biztos reménnyel várja az eljövendő feltámadást a halálból. Nyelvi szempontból problémát jelent ez a megfogalmazás: „ha eljutok a halottak közül való feltámadásra”. A 11. vers szövege kissé darabos a görögben, ezért magyarázata is sokféle van. Talán polémikus céllal azok ellen irányul, akik nem számolnak feltámadással, hanem azt hiszik, hogy mindent megkaptunk már ebben a világban? Vagy talán aggódik az apostol amiatt, hogy a feltámadást kérdésessé teheti, ha ő és a hívek nem járnak az Isten által kijelölt úton? Netán Pál „eszkatológikus felfogásának fejlődése tükröződik” ebben? Vagy pedig, tekintettel arra, hogy „miután az ő kezdeti határozott meggyőződése, hogy még ebben az életben megéri az Úr eljöveteletét,... megingott a fogság okozta bizonytalanságban”, és „már számol annak lehetőségével, hogy meghal a parúzia [Krisztus eljövetele] előtt?” (J. Ernst 99k). Vagy csak annyit akar mondani, hogy könnyebben el tudja viselni Krisztussal együtt a szenvedést, „ha tudja, hogy eljut a halálból való feltámadásra”? (i.m. 100.o.)

Tekintettel a továbbiakban következő gondolatokra, inkább az a valószínű, hogy Pál itt azokkal vitázik, akik azt hiszik, hogy már eljutottak a beteljesedésre. A következőkben ugyanis Pál éppen azt adja tudtunkra, hogy még senki nincs az üdvösség teljességének állapotában; sőt, ezután is különleges erőfeszítésre van szükség, hogy eljussunk a beteljesedésre. Az apostol

azonban nem határozza meg, hogy egészen pontosan mit is kell még elérnünk. A magyarázók a lehető legkülönbözőbb dolgokat vetik fel megoldásként (a Krisztussal való teljes egyesülés; a megigazulás tökéletes formája; a halálból való föltámadás). De ha Pál valóban gondol valamilyen konkrétumra, akkor ez leghamarább az a feszült helyzet lehet, amelyben a keresztény most élni kénytelen. Mivel céljához nem ért még el, mint egy versenypályán, teljes erőből küzdenie kell még, hogy elérje azt. De Pál eközben jól tudja, hogy Krisztus Damaszkusz előtt megragadta őt, és a hit és a keresztség által a keresztények is mindannyian a megfelelő úton indultak el. Most tehát mindannyiuknak az a feladata, hogy elszántan igyekezzenek a cél felé. És amikor mindezt újra kimondja, a hangsúly kedvéért a „testvérek” megszólítást használja: nem gondolja, hogy már célba ért volna. Ennek ismételt leszögezése, – ezúttal ezúttal saját véleményeként, – még inkább feljogosít bennünket arra, hogy feltételezzük: Filippiben voltak olyan hívek, akik azt gondolták, hogy már célba értek. Az ilyen meggyőződéssel Pál azt állítja szembe, hogy őt nem az érdekli, hogy mint keresztény mennyit haladt már előre. Egyedül a jövő érdekli, csak az a fontos számára, ami előtte áll. A célt azonban megpillantotta már, és hajrázik, hogy elérje, abban a reményben, hogy a célban megkapja majd küzdelmének jutalmát: a fenti, égi világba szóló meghívást, mely Istentől érkezik, és Krisztus által vált lehetségessé. Ekkor, csakis ekkor ér véget a versenyfutás. Aki azt hiszi, hogy már elérte a beteljesedést, az veszedelmes tévhit áldozata. Az ilyen „tökéletesek” csak gondolják újra a dolgokat, és vegyék komolyan az apostol szavát és példáját is, ahelyett, hogy valamiféle kinyilatkoztatásokban bíznának, amelyek nincsenek összhangban az apostol intelmeivel (vö. J. Gniska 201).

De amit elértünk, abban ki is kell tartanunk! Jelenlegi állapotunkat, amelyet a hit határoz meg, nem szabad semmiféle tökéletesség-hóborttal kockára tenni. Amit az apostol tanít, azt a mindennapokban tettekre kell váltani. Úgy látszik, ilyen tökéletesség-tudat jelent meg a közösség egyes tagjaiban, ennek nyomán pedig a szabadosság [laxizmus]. Az apostol ettől akar óvni. Mindaz, amit Pál a 7. verstől kezdve elmondott önmagáról, a hívek számára példaértékű. Most erre kifejezetten hivatkozik is (17. v.). Minden, amit Pál elmondott vallomásaiban, követésre méltó: életének maradéktalan Krisztus felé fordulása; eltökéltsége, hogy a szenvedés és halál által Krisztussal akar egyesülni; és az igyekezete, hogy eljusson az eljövendő beteljesedésre. De hivatkozhat ő másokra is, akik az ő példáját már követni kezdték. Ezek életén megláthatják a filippiek, hogy hogyan kell a keresztény életformát megvalósítani. E szavak során Pál a filippi közösség határain túl, messzebbre tekint. Más helyeken is vannak már dicséretes esetek, mint például Tesszalonikiben. Az apostol dicséri az ottani közösséget, mert azok a hívek az ő és az Úr követői lettek, amikor az evangéliumot a sok nehézség ellenére a Szentlélek örömeivel befogadták, és Makedóniában és Akhájában minden hívő példaképévé lettek (1 Tessz 1,6k). Hogy mint példaképeket, miért tartja itt szükségesnek kifejezetten említeni őket és más keresztényeket, annak oka abban keresendő, hogy sokan úgy élnek, mint Krisztus keresztségének ellenségei. Többször is beszélt már erről a filippieknek; most nagy megindultsággal teszi ezt: könnyek között. Ez a megjegyzés és az ezt követő kemény szemrehányások arról tanúskodnak, hogy a keresztnek ezek az ellenségei eljutottak már Filippibe is.

Ha Pál a keresztnek sok ilyen ellenségéről beszél, akkor nyilván nem csak a filippi helyzetet tartja szem előtt, hanem a többi egyházakat is. Sokféle oka lehet annak, hogy valaki a kereszt ellenségévé váljon; nyilván ezek közé tartozik a zsidózók törvénytisztelete éppúgy, mint a bölcsességnek önerőből való keresése, az elért beteljesedés hite, az erkölcsi szigorúság megvetése. A keresztnek ezen ellenségei, akik veszélybe sodorják Filippit, nyilvánvalóan elsősorban a zsidózó irányzathoz tartoztak, és hitték, hogy már elérték az üdvösség teljességét.

Pál igen keményen támad azokra, akik Krisztus keresztségét megvetik: „végük a pusztulás, istenük a hasuk, azzal dicsekszenek, ami gyalázatukra válik, eszüket földi dolgokon járatják” (19. v.).

E szavak nem árulnak el sokat arról, hogy miben is állt a Filippiben jelentkező tévtanítás lényege. Ehhez túl általánosak Pálnak az akkor szokásos eretnekostorozás hangnemében mondott szavai. Azt mondja például, hogy végük a pusztulás és a gyalázat, amelyben részük lesz Isten ítélete által. Amikor arról van szó, hogy a hasuk az istenük, ez nem azt jelenti, hogy kiszolgáltatották magukat az összes lehetséges testi élvezetnek, hanem hogy önző módon, egészen az evilági életnek szentelik magukat (vö. G. Friedrich 165), így értetlenül állnak a kereszt előtt (vö. Róm 16,28, ahol Pál szintén ebben a tágabb értelemben használja a »has« szót).

Gondolataik és vágyaik egyedül a földi dolgokra irányulnak. Érezhetjük azt a keserű gúnyt, amely e szavakból az ellenfelek felé árad, akik azt állítják magukról, hogy „már elérkeztek a célba, maradéktalanul elnyerték az isteni ajándékokat” (J. Gniska 206).

A mi hazánk azonban az égben van, hangsúlyozza az apostol. A keresztények a földön nem érzik magukat otthon. Igazi hazájukba azonban még nem érkeztek el. Azok, akik az eget a földre akarják lehozni, elfelejtik, hogy a keresztény élet a várakozás időszaka. Ez a várakozás a végleges megváltásra és az Úr visszatérésére irányul, aki megjelenik majd, mint Szabadító. A tesszalóniki közösségnek is a megmentőként érkező Jézust hirdette Pál (1 Tessz 1,10). Akkor persze még azt várta a parúzia Krisztusától, hogy megszabadítson az eljövendő büntető ítélettől. Ez a gondolat nincs jelen a filippieknek szánt írásban. A szabadítás itt azt jelenti, hogy a mi alacsonyrendű testünk átváltozik és hasonlóvá lesz Krisztus dicsőséges testéhez. Földi létünk, amelyet a betegségek és más gyöngeségek határoznak meg, leginkább pedig a mulandóság, mindezekről meg fog szabadulni. A visszatérő Úr át fogja formálni testünket, hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez. Jelenünket a szenvedő Krisztussal való egység határozza meg (Fil 3,10), a jövőnket pedig a Megdicsőülttel való egyesülés (vö. Róm 8,17). Vajon Pál itt csak azokat tartja szem előtt, akik életben lesznek még a parúzia idején? A dolgok ilyen leszűkítése nem valószínű egy olyan ember esetében, aki éppen most szabadult börtönéből, és akinek számolnia kell a halálos ítélettel. Holtaknak, élőknek egyaránt szükségük van arra, hogy átalakuljanak a visszatérő Úr újjáteremtő ereje által (vö. 1 Kor 15,51k). Ez az esemény rendkívül nagyszerű lesz, mert Pál szerint Krisztus kozmikus királyi hatalma által valósul meg mindez. Aki parancsol a mindenség erőinek, az az emberi létet is egy új, megdicsőült szintre emelheti.

3. A keresztények alapvető magatartásformái (4,1-9)

Az 1. verset az előzőkkel szoros összefüggésben kell értelmeznünk. Befejezésül egészen személyes hangon kéri az apostol a testvéreit, hogy mindabból, amit elmondott, de főként abból, ahogyan a jövőbe tekintett, vonják le a megfelelő következtetéseket. A híveket nem csak biztosítja szeretetéről és vonzalmáról, hanem barátainak, koronájának is nevezi őket.

Ezzel kifejezi azt a meggyőződését, hogy amikor Krisztus visszatér, számára a filippiek örömet fognak jelenteni, sőt egyenesen ők lesznek az ő győzelmi koszorúja (vö. 1 Tessz 2,19; 1 Kor 9,25). Ugyanakkor érződik az aggodalma is a filippi közösség veszélyeztetettsége miatt, hogy ennek a várakozásnak nem fognak megfelelni, ezért hozzáteszi: „álljatok hát helyt az Úrban”. Az 1 Tessz 3,8 szerint Pálnál ez a kifejezés a hívő kitartást jelenti a megismert örömhírt. Minden akadály ellenére hűségesnek kell lenni az evangéliumhoz.

Aki a filippieknek írt különböző leveleket egybeszerkesztette, jó érzékkel illesztette ide azt az egységre való felhívást, amely eredetileg a fogságból írt levélhez tartozott. Az egység nagyon fontos követelménye Pálnak a filippiek esetében (vö. 2,2; 1,27).

Most két jelentős keresztény nőt szólít meg név szerint, Evódiát és Szintihét. Hogy ezeket az intelmeket Pál mennyire személyesnek szánta, látható abból, hogy az intő szót [parakaló, kérem] mindkettőjükkel kapcsolatban külön leírja. A két hölgy kiléte nem ismert előttünk. Annak a feltételezésnek, hogy a házi közösségek vezetőit lássuk bennük, vagy pedig, hogy ezek

„a korakeresztény közösség zsidó és pogány eredetű csoportjait jelképező alakok lennének, ... nincs semmi reális alapja” (J. Ernst 113). De a következő, 3. versből nyilvánvaló az, hogy a korai keresztény közösségekben a nők is nagyon komolyan részt vettek ill. részt vehettek az evangélium szolgálatában.

Ennek az volt a következménye, hogy a velük kapcsolatos konfliktusok, még ha személyes természetűek voltak is, az egész közösséget érintették. Az ilyen személyek esetében, akik kiemelkedő szerepet játszottak a közösségben, minden feszültség nyilvánossá vált. Pál ezért az Úr nevének tekintélyével felszólítja mindkettőjüket, hogy szálljanak magukba. Egyben kérésével biztosítja ehhez egy ottani munkatárs támogatását, aki nyilvánvalóan befolyásos személyiség a filippi közösségben.

Vitatott, hogy Pál kérése kihez szól: valakihez, akit szerintük Pál „munkatársának” [szüdzügosz = 'igatárs'] nevez, vagy egy Szüdzügosz nevű személyhez. Ha az első megoldást tekintjük megalapozottabbnak, amint ez az újabb keletű biblikus irodalomban is mind gyakrabban történik, akkor nem világos, hogy ki volt ez a munkatárs. A magyarázók számos, képzeletszülte megoldást vetnek fel. Gondolnak például Pálnak egyik „egészen közelálló munkatársára, aki egy ideig kísérője volt útjai során...” Lehet, hogy ez az „igaz munkatárs Timóteus” volt? (G.Friedrich 167) Timóteust azonban még csak ezután szándékozik Filippibe küldeni az apostol. Mások Epafroditust vagy Szilást vélik felismerni az illetőben. Ismét más arra gondol, hogy a „munkatárs” Péter apostol jelképes neve. Valaki még azt is fölvetette, hogy Pálnak Filippiben hagyott feleségét rejtene a görög szüdzügosz [= igatárs !] megjelölés. Végül még a személyt is megtalálták: azonos volna a Csel 16,14-ben szereplő Lídiával, akit Pál nőül vett. Tudjuk azonban, hogy Pálnak nem volt felesége. Ennyi fantáziálás láttán jobb, ha felhagyunk a kereséssel, és megelégszünk azzal, hogy Pál és a filippiek jól tudták, ki az illető. Az mindenesetre biztos, hogy „az apostolnak egyik jól ismert, közeli munkatársa” lehetett csak (G. Barth 71k), aki egyben „kiemelkedő hivatalos tekintély” is volt Filippiben (J. Ernst 114). Mindenesetre furcsa, hogy Pál miért éppen azt a fontos személyt nem nevezi meg, akinek a segítségére számít. A személyes megszólítás ugyanis nyomatékosan adna kérésének, és a megszólított nyitottabbá is válna általa. A közvetítés ugyanis mindig kényes dolog. Mindezek alapján valószínűbb, hogy mégiscsak tulajdonnév a Szüdzügosz, de alkalmas szójáték képzésére is. Szüdzügosznak nem csak a neve volt 'Munkatárs': ténylegesen jó munkatárs is volt. Bizonyára a levél elején említett 'püspökök' és diákonusok közé sorolhatjuk.

Ez a helyzet annál is inkább sajnálatos az apostol szemében, mivel erről a két hölgyről ő maga tanúsíthatja, hogy az evangélium szolgálatában küzdőtársai voltak. Vajon ez a szolgálat inkább a gondoskodó szeretet területén nyilvánult meg, mint Lídia bíborárusnő esetében? Mivel azonban a filippi hölgyek egészen szoros kapcsolatban látszanak állni Kelemennel és Pál többi munkatársával, és az apostol is nyomatékosan tanúsítja velük kapcsolatban, hogy vele együtt „harcoltak” az evangéliumért, helyesebb azt feltételeznünk, hogy aktív részük volt a hitterjesztés végzésében. Pál név szerint megnevezi még Kelemen is küzdőtársai közül, ezért biztos, hogy Kelemen is kitűnt szorgalmával. Róla nem kell az apostolnak részletesebben beszélnie, hiszen a közösség ismeri az érdemeit. Talán ő is a közösség 'püspökeinek' sorába tartozott.

Bár Pál számára, és nyilván a közösség számára is, fájdalmas dolog lehetett a filippi konfliktus, az apostol mégis indokoltnak tartja kijelenteni, hogy az említettek neve a többi munkatársával együtt be van vezetve az élet könyvébe.

Az Élet Könyve

Az az elképzelés, hogy vannak fontos könyvek, amelyek az ember számára döntő jelentőségűek, sorsszerűek, megjelenik már az Ószövetségben is (Kiv 32,32; Zsolt 69,29; 139,16; Dán 12,1), hasonlóképpen a korai zsidó irodalomban (szírBár 24,1; etHén 47,3) és

később az Újszövetségben (Lk 10,20; Jel 3,5; 20,15; 21,27).

Ezekben az írásokban szó esik olyan könyvekről, amelyekben az emberek jó és gonosz tettei vannak feljegyezve (szírBár 2,41), és az 'Élet Könyve'-ről is, amelyek Isten kezében vannak. Akinek a neve szerepel ebben a könyvben, az az Isten által kiválasztottak közé tartozik, és biztos lehet üdvösségében. A Dán 12,1 például Izrael népét biztosítja arról, hogy az idők végén megmenekül; és ez mindazokra érvényes, „akik megtaláljuk nevüket a Könyvben följegyezve”.

Amikor a hetvenkét tanítvány visszatér Jézushoz, arra kéri őket, hogy örüljenek, mert nevük az égben föl van jegyezve (Lk 10,20). S amikor az idők végén a holtakat megítélik, mindazokat a tűztengerbe vetik, akiknek a neve nincs benne az Élet Könyvében (Jel 20,15). A szent Városba pedig csak azok léphetnek be, akik a Bárány Életkönyvében föl vannak jegyezve (Jel 21,27). Ez azonban nem jelenti az abszolút módon garantált üdvösséget. A neveket ki is lehet törölni az Élet Könyvből. Annak nevét törlik ki, aki Isten ellen vétkezik (Kiv 32,32k). A Zsolt 69,29-ben imádkozó hívő arra kéri Istent, hogy azon társait a népből, akik őt üldözik, törölje ki az Élet Könyvből. És János Jelenései is csak azoknak a keresztyéneknek ígéri, hogy nevüket nem törlik az Élet Könyvből, akik ruháikat nem szennyezik be (Jel 3,5).

Amikor Pál a 4,3-ban említést tesz az Élet Könyvéről, arra akarja emlékeztetni munkatársait, hogy Isten meghívta őket, hogy üdvözüljenek. Ez a tapasztalat képezi elkötelezettségük legfőbb alapját. De akkor ez is áll: Akik meg vannak váltva, akik ugyanarra az üdvösségre kaptak meghívást, azok között nincs helye nézeteltéréseknek. Az az öröm, hogy Istennél fel van a nevük jegyezve, talán mégiscsak fontosabb, mint valami feltékenykedő csetepaté. Pál természetesen nem gondol arra, hogy az illetők neveit törölnék az Élet Könyvből.

Az Isten által eszközölt kiválasztás említése indíthatta Pált arra, hogy a híveket ismét örömmel szólítsa fel, ezúttal az egész közösséget. Hasonló ez a 3,1-hez, de itt ismétlés erősíti a felszólítást. Amit ott elmondtunk, érvényes ezzel a hellyel kapcsolatban is. Nem akármilyen világi vidámságról van szó, hanem arról az örömről, amely a Krisztusban való létből fakad. A filippiek és minden hívő a Krisztussal való egység által részesült az üdvösségben. Ez az egység maradandó, tehát a hívek derűjének is maradandónak kell lennie, függetlennek az élet külső, nem mindig vidámságra hangoló adottságaitól. Senki más szájából nem lehetnének meggyőzőbbek ezek a szavak, mint a fogoly apostoléból. Ezzel az örömmel, amelyet Isten megtapasztalt jósága miatt érzünk, nem fér össze az önelégültség. Most a filippiek vannak soron: az embereknek most az ő barátságukat és jóságukat kell megtapasztalniuk. Nem csak úgy, hogy „a jóság, amit egymás iránt gyakorolnak és megőriznek, ...meggyőző jelzésként eljut az emberekhez” (J. Gniska 169), hanem úgy is, hogy jóságukat éreztetik minden egyes emberrel. A Krisztusban való öröm teszi lehetővé ezt a nagyvonalúságot. Az Úr jövetelének közelsége ugyanakkor hatékonyan ösztönöz is erre. A várt parúzia azonban mindenekelőtt magát az örömet növeli, hiszen ekkor valósul meg a tökéletes egység Krisztussal.

Aki ebben az örömben él, az a gondok láttán nem nyugtalankodik, nem rémül meg. Aggódás helyett igazi, buzgó imában Isten elé tárja ügyeit és bajait. A filippi közösség e téren is példát vehet az apostol magatartásáról, aki fogságát szorongó félelem nélkül viseli, és helyzete ellenére az öröm érzése uralkodik lelkében.

Az imához a hála érzésének is társulnia kell. Ez megakadályozza, hogy Istent olcsó önkiszolgáló bolttá degradáljuk. Mert az, aki köszönetet mond, az tudatában van annak, hogy mennyi jótéteményben volt része. Ez segíteni fog abban, hogy imánk is csak feltételes legyen. Hogy Istenre tudjuk bízni, vajon meghallgat-e bennünket, és hogyan. Ez nem lesz nehéz, ha az Úr visszatérésének közelében érezzük magunkat.

Pál egy ígérettel zárja intelmeit. Isten békéje áll a középpontban. Az a béke ez, amely Istentől fakad, vagy másként: az Isten üdvözítő akarata, amelyről Pál csodálattal megállapítja,

hogy minden emberi megértést felülmúl. Isten ugyanis gondoskodni fog arról, hogy a hívek szíve és minden gondolata, valamint akaratuk és szándékuk mindig a Jézus Krisztusban való létre irányuljon. Ez végül el fogja őket tölteni azzal a biztonsággal, amely az üdvösséggel kapcsolatban kizár minden aggodalmaskodást és szorongó félelmet.

Több meggyőző érv szól amellett, hogy a 4,8k versek eredetileg egy vitalevél részét képezték. A megismételt áldáskívánságok (pl. 7.9b versek) jelenléte jobban érthető, ha ezek eredetileg két különböző levél befejezését képezték. Egyébként a versek tartalma is jobban illik egy vitairathoz. „Végző soron arról van szó, hogy a közösség minden körülmények között tartson ki abban, amit megtanult, amit ráhagytak, amit az apostol közvetített nekik” (J. Gnifka 219).

A szerkesztőnek ugyanakkor jó alkalom is kínálkozott itt, hogy további intelmekkel egészítse ki a szöveget.

Ezeknek a verseknek jól felismerhető felépítése van, és meghatározott ritmus hatja át őket. Az erkölcsi magatartásnak azok az általános kategóriái, amelyeket a 8. vers felsorol, a sztoikus népi filozófia nézőpontját tükrözik. Az apostol felhasználja ezeket a környező világból származó kategóriákat, és azt ajánlja, hogy vegyünk azokat figyelembe, természetesen azzal a szándékkal, hogy azt tettek is fogják követni. Hiszen egy keresztényben meg kell lenniük azoknak az erényeknek is, amelyeket a pogány környezet felmutat és értékel. Az igazi értékeket a sajátjává kell tennie.

Az erkölcs terén természetesen nem elégedhetünk meg ennyivel. A közösségnek mindenekelőtt azt kell tettekre váltania, amit az apostol szóval és példával tanított és átadott nekik. Pál a környezet értékeitől eljut a keresztény örömhírhoz, amelyet a filippiek az apostolnak köszönhetnek, és az ő példáján figyelhetik meg, hogy hogyan kell azt életre váltani. Befejezésül békét kíván nekik. Ez nem pusztán kívánság, hanem a kívánt valóság ígérete.

VI. Az apostol hálája (4,10-20)

1. 4,10–20 – egy külön levél?

A bibliakutatás nem egységes abban a kérdésben, hogy a negyedik fejezetben a 10-20. versek az eddig említett két levél egyikéhez tartoztak-e, vagy önálló köszönetnek kell ezt tekintenünk, amelynek elveszett a bevezetése, vagy éppen egy további levél volt ez a filippieknek. Olyan kutatók is vannak persze, akik a Filippi levelet, úgy, amint van, mai formájában eredeti egységnek tartják.

A vitalevél része aligha lehetett egy ilyen köszönő irat. „A vitalevelet megelőző levél ugyanis ... a 2,25-30-ban feltételezi, hogy Epafrodítusz elhozta már a közösség adományait” (G. Barth 75). Ha viszont a fogságból írt levébe utaljuk, akkor Barth szerint az a nehézség merül fel, hogy a köszönő szavak csak a levél végén állnak, „az 1,1-3,1-ben nem találunk sehol olyan helyet, ahová a 4,10-20 igazán illenék” (i.m. 75.o.). Köszönet a köszönő levél végén – ez eléggé sajátságos volna. A köszönet, amely a levél megírásának tulajdonképpen oka volt, így „csak a befejezésben jelenne meg először, miután „már minden más szélében-hosszában szóba került, a kapott ajándékokra is többször történt utalás, de a tulajdonképpeni köszönet vagy az ajándékok fölötti öröm egyetlen szóval sem szerepelt” (i.m. 75.o.).

Azzal szemben, hogy ez a rész a fogságból írt levélhez tartozna, igen komolyan vehetjük azt az érvet is, hogy a két részben feltételezett viszonyok egészen különbözőek. A fogságból írt levél hosszú idővel azután készült, miután Epafrodítusz meghozta az ajándékokat. Miért várt Pál ennyit a köszönettel? Ezzel szemben a 4,10-20 megfogalmazása olyan, hogy a szövegben az apostolnak az ajándékok átvétele utáni, első reakcióját kell látnunk. Az a benyomásunk, hogy Pál ezt közvetlenül az ajándékok megérkezése után írta. Ha ez így van, akkor ennek a

résznek a megírási ideje nem esik egybe a fogságból írt levél megírási idejével. Mindezek alapján 4,10-20-ban egy önálló, első köszönőlevelet láthatunk.

2. Szövegmagyarázat

Az apostol nem fellengzős szavakkal mond köszönetet ebben a rövid írásban. A kifejezett köszönet szavai tulajdonképpen hiányoznak ebből a részből. Pál inkább azt hangsúlyozza, hogy nem is számított a segítségükre. A kutatók a fentiek láttán alkották meg a „köszönet nélküli köszönet” kifejezést. Pál ugyanis örömeinek kifejezése mögé rejti háláját. Ez az öröm „az Úrban születik, és a Krisztushoz való közös odatartozás határozza meg” (J. Gniska 173). Az apostol olyan nyelvezetet használ, amellyel a természet kivirulását szokás ábrázolni. Így írja le és jellemzi azt az eseményt, amely különös örömet okozott számára. Megtapasztalta, hogy „végre ismét kivirult” a hívekben a róla való gondoskodás erénye. Nem szabad emögött semmiféle burkolt szemrehányást sejteni, mert Pál siet hangsúlyozni, hogy a filippiek már azelőtt is aggódtak érte, mielőtt adományaikat elküldték volna. Csak nem volt megfelelő alkalom arra, hogy gondoskodásukat a gyakorlatban is megvalósítsák. A 2 Kor 11,8k-ból is tudjuk, hogy Pál kapott támogatást Makedónia egyházaitól, mégpedig akkor, amikor Korintusban nehézségei támadtak. Hogy a megvalósítást most mi akadályozhatta, arra vonatkozóan csak találgathatunk. Az ok talán az ő esetleges ínségükben rejlett, vagy a súlyos üldözésekben, amelyeknek ki voltak téve? Ezt már nem tudjuk!

Valamit azonban megtudnak a filippiek az apostol köszönete mellett. Ajándékaik feletti öröme valójában nem szükséghelyzetéből fakad. Valóban nehéz a helyzete, de nem ezért írja köszönő levelét, s nem azért, hogy talán még további támogatást is kapjon. Hisz megtanulta már, hogy kevéssel is beérje, és elfogadja az adott életkörülményeket. Mégis, Pál alapvetően helyesnek tartja, ha az egyházak anyagiakkal támogatják az ige hirdetőit; ezt még egy jézusi mondással is alátámasztja. A maga esetében ugyan nem ragaszkodik ehhez a jogához, szemmel láthatóan azért, mert attól tart, hogy ezzel ártana az evangélium ügyének (vö. 1 Kor 9,4-18). Abban a korban voltak ugyanis olyan vándortanítók, akik tanításukat önző indítékokból hirdették az embereknek. A filippiek számára kitüntetés, hogy az ő esetükben kivételt tesz e szabály alól. Álláspontja ezáltal mit sem változik. Azt, hogy ne várjon senkitől támogatást, miként már mondtuk, igénytelensége teszi lehetővé. Mindezt egy rövid versben (12-13. v.) fogalmazza meg. Megbirkózik ő mindennel, legyen az nélkülözés vagy bőség. Látható, hogy igehirdető tevékenységét szerinte nem csak a szükség és a baj veszélyeztetheti, hanem a jóllakottság és a bőség is. Mindkettőtől igyekszik távol tartani magát. A külső dolgokkal kapcsolatban a távolságtartás a cinikus-sztoikus filozófia eszménye. Eszerint az anyagi javaknak és a külső bajoknak nincs jelentőségük. Epiktetosz, a sztoikus filozófus azt mondja erről: „Ti úgy gondoljátok, hogy a császár általános békét teremt számunkra... De adhat-e ő nyugalmat a lázban, megvédhet-e minket a hajótöréstől, a tűzvésztől, földrengéstől és villámcsapástól? A szerelemtől? Nem. A gyásztól? Nem. Az irigységtől? Nem, semmi ilyesmitől nem tud megőrizni bennünket. A filozófusok tanítása azonban azt ígéri, hogy ezektől is nyugalmat ad nekünk” (Epiktetosz, Gespräche [Beszélgetések], 3,13,1k.4-8. Ford. J. Leipoldt, W.Grundmann, in: Umwelt des Urchristentums II, Berlin, 1972, 327k.o.). Ezért az igazi bölcs nem tulajdonít nagy jelentőséget a hírnévnek és az ismeretlenségnek, az élvezetnek és a fájdalomnak, a gazdagságnak és a szegénységnek, az egészségnek és a betegségnek, sőt, még az életnek és a halálnak sem.

Pál abban különbözik a sztoikustól, hogy nem saját erejéből tud független lenni azoktól a dolgoktól, amelyek igehirdető munkájának akadályai lehetnének. Krisztus az, aki képessé teszi őt erre.

E kitérés után az apostol visszatér a köszönet témájához, természetesen igen tartózkodó hangnemben (14. v.). Biztosítja a filippieket arról, hogy jól tették, amikor részt vállaltak

megpróbáltatásaiban. Nem az adomány nagysága áll az előtérben, hanem az ő tettük, mely annak bizonyítéka, hogy közösséget vállalnak apostolukkal a szükség idején. Ez már hagyomány az ő esetükben. A fokozottan hangsúlyos „ti, filippiek” fordulattal emlékezteti őket arra, hogy egyedül nekik engedte meg korábban, „az evangélium kezdetén”, hogy támogassák őt, mikor elhagyta Makedóniát. Ezt nem úgy kell értenünk, mintha Pál szerint igehirdetésének igazi kezdete az lett volna, amikor Makedóniában működött. A megfogalmazást a filippiek nézőpontjából kell értenünk. Ők beszélhettek erről az időről úgy, mint „az üdvösség hirdetésének kezdetéről” (M. Dibelius 96). És abban az időben egyetlen más közösség sem állt az apostollal adok-veszek kapcsolatban, csak a Filippi egyház. Pál itt a kereskedelem kifejezéseit használja. Az adás és a kapás természetesen más-más téren valósul meg. A közösség lelki javakat kap az apostoltól, ő viszont anyagi támogatásban részesül mindezért. A „számveteli fogalmak” (J. Gnifka 177) használata azt mutatja, hogy Pál az ő hozzájárulásukat nem könyöradománynak tekinti, amit neki koldulnia kellene, hanem igazságos ellenszolgáltatásnak. Ha figyelembe vesszük, hogy az apostol más közösségek esetében nem vette igénybe ezt a lehetőséget, mert el akarta kerülni az igehirdetés céljának félremagyarázását (vö. 1 Tessz 2,5; 1 Kor 9,12), akkor nyilvánvaló számunkra, hogy ez a tény a filippi közösséggel való bensőséges kapcsolatáról tanúskodik. Az ő esetükben az apostol nem tart félreértéstől, félremagyarázástól. Hálásan mond köszönetet a címzetteknek azért, hogy ők már a tesszaloniki egyház második megalapítása idején, és később máshol is nem egyszer a segítségére voltak. Ez nem mond ellen szükségszerűen az apostol azon megjegyzésének az 1 Tessz 2,9-ben, hogy Tesszalonikiben ő éjjel-nappal dolgozott, mert nem akart az ottani keresztények terhére lenni. Azok az ajándékok, amelyeket Filippiből kapott, nyilván nem voltak elégségesek az ellátásához. Mindenesetre hamarosan újra kiemeli az apostol, hogy ebből a hálátelt visszaemlékezésből nem szabad helytelen következtetéseket levonni. Neki nem az ajándékok a fontosak. Ő annak örül, hogy a filippiek, amikor igyekeznek róla gondoskodni, a maguk számára teremnek gyümölcsöt, mely megmarad az idők végére. A keresztényeket a hit által elnyert megigazulás tudata nem jogosítja fel az önelégült tétlenségre; igazvoltukat ugyanis meg kell őrizniük. Pál olyan ítéletről is beszél, mely azokat sújtja, akik nem valósítják meg a Lélek művét (vö. Róm 14,10k; 1 Kor 3,8k; 4,4k; 2 Kor 5,10; 9,6).

Miközben mindezeket világosan elmondja, Pál írásban is tanúsítja, hogy az adományokat maradéktalanul megkapta (18a v.). Az ajándékok által, amelyeket Epafroditusz átadott, olyan gazdagon megajándékozottnak érzi magát, hogy már semmi továbbira nincs szüksége. Természetesen még ennél az egyszerű közlésnél sem mulasztja el utalni arra, hogy adományuk végső soron Istennek bemutatott áldozat, és Isten abban különösen kedvét leli.

A rövid levél, amely nyugtázza a filippi közösség adományait, két gondolattal zárul. Az első egy ígéret, melynek biztos beteljesedését a személyes „az én Istenem” kifejezés jelzi (19. v.), a második pedig istendicsőítés (20. v.).

Mivel ez a közösség nem feledkezett meg az apostol támogatásáról, hanem mindig igyekezett őt megsegíteni szükségében, viszonzásul Isten gondoskodni fog arról, hogy ők se szenvedjenek semmiben hiányt; nem földi ajándékokkal fogja őket megjutalmazni, hanem azzal, hogy részüik lesz az apostol dicsőségében, amely Jézus Krisztusban ki fog nyilvánulni.

Minden apostoli fáradozásnak, és a közösség erőfeszítéseinek is egyedüli célja Isten, akit dicsőség illet minden időben és korban. Ehhez a dicsőséghez mi semmit hozzá nem tehetünk, csak csodálva magasztaljuk azt.

VII. Üdvözlések, áldáskívánságok (4,21-23)

Az ókori levelek bevezetésének meghatározott formája volt (küldő – címzett – köszöntés). A levél befejezése is köszöntés volt, általában egyetlen szóban. A sajátkezü aláírást nem ismerték. Ehelyett a befejező köszöntést írták saját kezűleg. Mivel a leveleket általában írnokok

írták le, a befejezés szemmel láthatóan elkülönült a levél többi részétől, és tanúsította annak hitelességét. Pál is követte ezt a szokást, amint az kitűnik azokból a saját kézzel írt megjegyzésekből, amelyeket a Galata levélhez (Gal 6,11) és az 1. Korintusi levélhez fűzött (1 Kor 16,21), valamint a Római levélben a levelet író Terciusz megjegyzéséből (Róm 16,22). Pál esetében azért volt ez természetes, mert levelei az egyházaknak szóló, hivatalos írások voltak, és így azok hitelesítésére szükségszerű volt a saját írás. Valószínű tehát, hogy a Filippi levél befejező köszöntését és az áldást is saját kezével írta az apostol. Ezek a sorok eredetileg a fogságból írt levél végén álltak, amint ezt „a császári házból valók” kitétel mutatja (vö. Fil 1,13); de jó befejezését képezik a Filippi levélnek is, miután egy szerkesztő kialakította annak mai formáját. Pál leveleinek befejezése egyébként eléggé eltér a többi ókori levélétől. Az ő befejezései lényegesen terjedelmesebbek, és a páli levelek mindegyikében megtalálható áldásszöveg olyan szabályos formát mutat, hogy az bizonyára az istentisztelet szövegeiből került ide.

Az apostol először köszönti a közösség minden tagját. Már a levél bevezetésében is (= hála és könyörgés a levél elején) többször használta az „összes” szót, mert a közösségben mindenkire gondolt. Itt ugyanezt teszi, de az egyesszámú „mindenki” alakot használja. Így közvetlenebbé válnak szavai. A közösség minden egyes tagját meg akarja szólítani. Mint az 1,1-ben, úgy itt is mindegyiküket „Jézus Krisztusban szent”-nek mondja, mert szentek ők: Isten meghívása és a Jézus Krisztus által elnyert megváltás következtében Isten végidei népéhez tartoznak (vö. Iz 4,3; 62,12; Ez 37,28). Meglepő viszont, hogy a köszöntést felszólító módon írja: „köszöntetek minden szentet...!” A közösségben az érintett személyek nyilván tudják, hogy nekik kell a köszöntést továbbadniuk. Lehetnek ezek például az 'episzkoposzok' és a diakonoszok.

Saját köszöntése után a vele lévő testvérek köszöntése következik. A 22. versből látható, hogy egy szűkebb körrel, az apostol közvetlen környezetét képező csoportról van szó; azok a munkatársai ezek, akikről egyébként eléggé kritikusan nyilatkozott korábban (vö. 2,21). Ha most mégis testvéreinek mondja őket, akkor nyilvánvaló, hogy minden fenntartása ellenére különösen szoros közösségben érzi magát velük. Végül közvetíti az egész közösség köszöntését is. Saját egyháza tagjait is a megtisztelő „szentek” jelzővel illeti. A szentek köszöntik a szenteket. A címzettek is, a fogság helyének közössége is egyformán részese a meghívásnak, a megváltásnak, és tagja Isten szent népének. Befejezésül külön is megemlíti az efezusiak egyik, meghatározott csoportját. Ezek azok, akik „a császár házából valók”. Ez a kifejezés nem jelent szükségszerűen olyan személyeket, akik Rómában a császár „házához”, családjához tartoztak. Más városokban is lehetett ezt a kifejezést használni olyan személyek esetében, akik valami módon a császárhoz tartoztak. Itt rabszolgákról, szabadosokról vagy egyszerűen császári szolgálatban álló keresztényekről (vö. J. Ernst 122) lehet szó, akiknek az említése megnyugtató lehetett az apostol sorsa miatt aggódó filippiek számára. Pált mindenesetre testvérek sokasága vette körül fogsága idején.

A levél áldáskívánsággal zárul.

Az a kegyelem, amelyben a közösség Jézus Krisztus megváltó műve által részesült, maradjon velük. „Veletek” helyett „lelketekkel”-t mond [pneuma], ezzel még egyszer „burkoltan figyelmeztetni akarja őket, hogy legyenek egyek és egyetértők, mert egy léleknek kell lenniük (vö. 1,27)” (J. Gnifka 183).

A Filemon-levél

Első rész: Bevezetés

1. A levél megírásának indítéka

A Filemon-levél létét egy olyan gyakorlati oknak köszönhetjük, amely az adott korra nagyon jellemző. Egy Onezimusz nevű rabszolga megszökött urától, Filemontól. A levélből nem tudjuk meg, mi volt a szökés oka. Az indíték lehetett a szabadságvágy, az emberhez méltó bánásmód hiánya, de vétség is, esetleg csalás vagy lopás (ld. 18. v.).

A szökött rabszolga találkozott Pállal. Valószínűleg szándékosan kereste fel. Keresztény urának házában (19. v.) hallhatott már Pálról, és most szerette volna, ha Pál közbenjár érte uránál. A Pállal való találkozás során maga Onezimusz is az evangélium híve lett, s ezt követően hűséggel szolgálta az apostolt fogságában (ld. 13. v.). Az érvényben lévő jogviszonyok miatt, de főleg urának beleegyezése nélkül, Pál nem akarta magánál tartani Onezimuszt, hanem visszaküldte Filemonhoz. És hogy ott szigorú büntetés helyett testvéri fogadtatásban legyen része, az apostol ajánlólevelet küld Filemonnak és a házában összegyűjtött közösségnek. Ha szabad ide kapcsolnunk a Kol 4,7k-t, amire kellő okunk van, akkor Filemon közössége Kolosszéban volt; az említett helyen ui. az szerepel, hogy Onezimusz Kolosszéból való.

Levelünk az apostol többi leveléhez hasonlóan tagolódik: bevezetés (1-3. v.), hálaadás és kérés (4-7. v.), a levél fő része (8-20. v.) és a befejezés (21-25. v.). Mindenelőtt azonban azt a mesteri módot csodálhatjuk benne, amellyel Pál arra szeretné megnyerni Filemont, hogy szökött rabszolgáját, aki most már a hitben testvérévé lett, őszinte szívvel és szeretettel fogadja vissza. Egyre újabb szempontokkal, óvatosan és mégis határozottan, Pálnál egyébként nem ismert kedveskedéssel terjeszti elő kérését, remélve, hogy Filemonnál és övéinél készséges meghallgatásra talál.

Ebben a levélben, amely valójában nem magánlevél, mert Filemonon kívül mások is szerepelnek címzett-ként (2. v.), Pál nyilvánvalóan nem akarta mérvadóan megtárgyalni a rabszolgakérdést. De a levél „lehetőséget ad arra, hogy a rabszolga Onezimusz sorsán keresztül Pál igehirdetését annak mindennapi következményeivel együtt megismerjük” (P.Stuhlmacher, 17.).

2. A megírás helye és ideje

Pál a levélben többször említi, hogy az adott időpontban éppen fogságban van. De vajon hol lehetett fogságban, amikor a Filemon-levelet írta? Tulajdonképpen három helyről lehet szó: Róma, a tengerparti Cézarea és Efesus (ld. a Filippi levél kommentárjának bevezető részét).

Ma többnyire Efezust tekintik annak a helynek, ahol a Filemon-levél készült. Pál leginkább innen „tervezhette a 22. versben említett utazását, küldhette vissza Onezimuszt Filemonhoz, de remélhette ... hogy Filemon a szolgáját újra visszakapja segítőtársként ... Ha meggondoljuk, milyen hosszú és költséges lett volna az út Rómába és onnan vissza, vagy tekintetbe vesszük a Kolossze és Cézarea közti hasonlóan hosszú utat, akkor mindenképpen az látszik a legvalószínűbbnek, hogy a Filemon-levél keletkezési helye Efesus” (P.Stuhlmacher, 21.).

Emellett szól az a tény is, hogy egy szökött rabszolgának Kis-Ázsiában sokkal nagyobb esélye volt az eltűnésre, mint Rómában, ahol már kidolgozott módszerek voltak arra, hogy újra elfogják a rabszolgákat.

Ha ezt a feltételezést elfogadjuk, akkor a levelet Pál az ötvenes évek közepén írhatta Efezusban.

A levélbeni közbenjárás Onezimusz érdekében nyilvánvalóan sikeres volt, ha hihetünk a Kolosszei levél tanúságának.

3. Rabszolgák az ókorban

Az ókorban a rabszolgaságnak jelentős szerepe volt a családi és a társadalmi életben. Nem korlátozódott egyes országokra. Rabszolgák mindenütt voltak. Sokan beleszülettek ebbe a sorsba. A rabszolganők gyermekei is rabszolgák, a szabadokéi viszont szabadok voltak, még akkor is, ha apjuk rabszolga volt. Mások úgy lettek rabszolgákká, hogy háborúban fogságba estek és hadizsákmányként eladták őket. A császárok korában a rabszolgák seregét növelték a kitett és eladott gyermekek, valamint akik önmagukat adták el rabszolgának. A rabszolgavadászatok is kedvelt módjai voltak az olcsó munkaerő szerzésének.

A rabszolgákat az élet legkülönbözőbb területein alkalmazták. Munkásként dolgoztak a nagy földbirtokokon, a kézműiparban, a nagykereskedőknél, és különösen szörnyű körülmények között a bányákban. Emellett sok ún. házi rabszolga és rabszolganő is volt. A férfiakat szolgaként, szakácsként, pedagógusként, sőt orvosként alkalmazták, a nőket pedig dajkaként, ápolónőként. Így a rabszolgák között is kialakult valamilyen hierarchia. Amint Plutarchosz írja: „a legkiválóbbakra felügyelői szerepet bízta a szántóföldeken, a hajózásban, a kereskedelemben, a háztartásban, a pénzváltóhelyeken és a pénzügyletekben.” (W.Foerster, Neutestamentliche Zeitgeschichte, Hamburg 1968. 211.o.)

A rabszolgákat mint tulajdont nem személyeknek, hanem tárgyaknak tekintették. Teljesen ki voltak szolgáltatva uruk önkényének. Juvenalisnál olvashatjuk, hogy egy úrnő, aki férjétől egy rabszolga keresztrefeszítését kívánja, így felel, amikor férje indoklást kér, mondván, hogy emberről van szó: „Te bolond! Hát ember a rabszolga? Lehet, hogy semmi rosszat nem tett; de én akarom, parancsolom, indoklás helyett döntsön az én akaratom!” (W. Foerster idézett műve, 211.o.) A császárság korának kezdete óta azonban kezdett emberibbé válni a rabszolgákkal való bánásmód.

A rabszolgák keserves helyzetükből gyakran szökéssel próbáltak kiszabadulni. Olyan esetben is szökéshez folyamodtak, ha valami büntetendőt követtek el. A szökés általában komoly veszteséget jelentett a tulajdonosnak. Ezért a szökevényt sokszor körözőlevél útján is keresték. Egy ilyen iratból, amelyet a Kr.e. 2. század közepén függesztettek ki Alexandriában, arról értesülünk, hogy egy Arisztogenész nevű embertől Hermon nevű rabszolgája megszökött. Majd az irat felsorolja a fő jegyeket, amelyekről a rabszolga felismerhető. Aki elfogja, jutalomban részesül. A nyomravezető információkat kérik közölni a helytartói hivatallal. Ugyanígy keresnek egy Bion nevű rabszolgát is, aki Kallikrátésztől szökött meg.

Ha a szökevényt elfogták, „a szokásos büntetés ... botozás, bilincselés, bélyeg rásütése volt... Az állami rabszolgákat esetleg fegyházba is zárták... Csak ritkán és súlyosbító körülmények esetén... hallunk halálbüntetés kiszabásáról” (J.Gnilka, 70.).

Az elfogott vagy szökésből visszatérő rabszolgának nagy szerencséje volt, ha befolyásos szónólót talált, aki uránál közbenjárt érte. A Filemon-levél egy ilyen közbenjárás dokumentuma.

Második rész: Kommentár

I. Címzés és üdvözet (1-3. v.) Ez a rövid, nagyon személyes hangvételű és különleges kívánságot közvetítő levél, ugyanúgy mint az apostol összes levele, a levélíró és a címzettek megnevezésével és áldó üdvözzel kezdődik. De ez az egyetlen, amelyben az író Jézus Krisztus foglyának nevezi magát, méghozzá rögtön a levél elején. Máskor rendszerint apostoli tekintélyére hivatkozik (ld. Róm 1,1; 1 Kor 1,1; 2 Kor 1,1; Gal 1,1). Most azonban másféle tekintéllyel szól a címzettekhez. Ez tekintély azon a tényen alapszik, hogy ő az evangélium szolgálata miatt szenved és Krisztusért van fogságban. De nem azért nevezi magát Krisztus foglyának, hogy részvétet ébresszen, hanem mert bilincsei „mindennél jobban tanúsítják ... Krisztushoz való teljes kötődését” (J.Ernst, 128.). Aki viszont testében és életében ilyen maradéktalanul átadta magát Krisztusnak, az joggal elvárhatja, hogy halljuk és meghallgassuk kérését.

Küldőtársként, miként más levelekben is (ld. 2 Kor 1,1; Fil 1,1; 1 Tessz 1,1), Timóteust nevezi meg, aki a Csel 16,1 szerint Lisztrában született zsidó anyától és görög apától. A filippi közösséghez írt levelében Pál ezt a munkatársát úgy állítja elének, mint aki különösen sokat fáradozik az evangéliumért (Fil 2,22; vö. 1 Kor 16,10). Pál megbízásából többször kelt útra az apostol által alapított közösségekhez (ld. 1 Kor 4,17; 16,10; Fil 2,19; 1 Tessz 3,2.6). „Filemon valószínűleg Efezusból ismerte” Timóteust (J.Reuss, 48.). Pál itt csak testvérnek nevezi, vagyis úgy említi, ahogyan bármely keresztényről is beszélhetett. A keresztényeket egymással mindig testvéri köteléknek kell összekötnie, attól függetlenül, hogy egyébként kinek-kinek milyenek a körülményei és mik a feladatai.

Bár Timóteus a levél társ-küldőjeként szerepel, ez nem jelenti azt, hogy annak társszerzője is. Az egész iratban jól láthatóan az apostol a tényleges szerző. Már a hálaadást (4.v.) egyes számban írja, s a levél fontos kéréseit és megállapításait ugyanígy egyes szám első személyben olvashatjuk, gyakran saját nevének említésével (ld. 9k.12k.17.19.20k v.). Biztosra vehetjük azonban, hogy Timóteus teljes mértékben azonosult a levélben szereplő kéréssel. Egy ilyen ügyben Pál bizonyára hallgatta munkatársa tanácsait is.

A címzettek közt elsőként „Filemon, kedves munkatársunk” szerepel. Ő annak a házi közösségnek az elöljárója, amelyet az apostol a felsorolás végén ugyancsak üdvözl, és akit Pál maga térített az evangéliumi hitre (ld. 19. v.), talán Efezusban. Az, hogy Filemont a „kedves” jelzővel illeti, nem felszínes szóvirág. Elsősorban nem is személyes szimpátián alapul, hanem Krisztus szeretetének egységén. Aki azonban ennek a szeretetnek a kötelékébe tartozik, aligha maradhat érzéketlen a fennálló probléma előtt. A „munkatárs” megjelölés Filemont úgy jellemzi, mint aki a helyi közösségben különösen sokat tesz az evangélium szolgálatáért.

Filemon után második címzettként egy Appia nevű asszony következik, akit Pál „nővéré”-nek szólít. Bizonyára Filemon feleségéről van szó. Miként a férje, ő is keresztény; ezt bizonyítja a nővér megszólítás. Valószínűleg a férje vezette el a hitre. A levélíró fontosnak tartja, hogy Appiát külön is említse, mert abban az időben rabszolgákkal és rabszolgákkal elsősorban az asszonyoknak volt legtöbb dolguk a háztartásban. Így Appiának döntő szava lehet Onezimus sorsát illetően. Mivel Appia neve két olyan férfi között szerepel, akik szemmel láthatóan nagy szolgálatot tettek az evangélium ügyének, Appiát ebben a vonatkozásban is közéjük illőnek tekinthetjük. „Asszonyok részvétele nélkül az őskeresztény közösségek nem fejlődhetek volna olyan gyorsan és hatékonyan” (J.Gnilka, 16.).

A név szerint felsorolt címzettek közül az utolsó: „küzdőtársunk Archippusz”. Őt a korábbi egzegézis Filemon és Appia egyik fiának tekintette; erre azonban nincs meggyőző érvünk. Azt azonban biztosnak tekinthetjük, hogy valamilyen rokoni vagy baráti kapcsolatban állt a családdal és a házi közösségben különleges szerepet töltött be. Pál „küzdőtársnak” nevezi, s ez

„a missziós munkában való nagyobb részvételt fejez ki, mint a »munkatárs« (ld. Fil 2,25)” (J.Ernst, 129.).

Az említett személyeken kívül az apostol még a Filemon házában összejövő egész közösségnek is szánja a levelét.

Az őskeresztény házi közösségek

A házi közösségekben a „házi” a közösség méreteit meghatározó jelző. Hogy ezt pontosabban megértsük, tudnunk kell, hogy a »ház« két dolgot jelenthet. Egyrészt egy lakóépületet, amelyben egy család él, másrészt egy ház lakóit, azaz egy családot a szó legtagabb értelmében.

Ennek a két értelemnek megfelelően először úgy határozhatjuk meg a házi közösséget, hogy az egy bizonyos házban gyűlik össze, függetlenül az összejövők esetleges rokoni vagy egyéb kapcsolatától.

„Általában azt mondhatjuk: egy római átriumos ház, egy római városbeli »insula« (azaz többemeletes bérház, a földszinten üzletekkel), egy görög perisztülionos [oszlopcsarnokos] ház vagy egy hellenista keverék-épület udvarral s azt körülvevő szobákkal mind helyet tud adni kb. 10-20 vagy még több személy összejövetelének” (H.J.Klauck, 17k). Legfeljebb kb. 30-40 személyes befogadóképességgel számolhatunk.

Más a helyzet Palesztínában, ahol a ház rendszerint csak egy szobából áll. De ott is van tudomásunk „terjedelmesebb lakóépületekről több szobával, 2-3 emelettel és belső udvarral” (im., 28. o.).

A „házi közösség” értelmezésénél másodszor a ház lakóiból kell kiindulnunk. Ekkor a „kis egyház” elsősorban azokból áll, akik a korabeli felfogás szerint egy ház közösségéhez tartoztak. Itt mindenekelőtt a ház urát, a férjet, apát kell említenünk; utána a házhoz tartoznak még a feleség vagy feleségek, a gyermekek és a rabszolgák, akiket általában csak élő ingóságnak tekintettek. A család köre azonban még más családtagok (rokonok) és barátok számára is nyitott.

Egy keresztény házi közösség mindkét alapon szerveződhet. Magába foglalhatja „egy »ház« [család] tagjait” akár teljesen, akár részlegesen. (Filemon házi közösségéről levelünkben tudjuk, hogy a házhoz tartozó rabszolga még nem volt keresztény.) Ezen túl más személyekre is kiterjedhet, akik egy jómódú keresztény tágas otthonában összegyűlnek.

Az újszövetségi szövegek számos ilyen házi közösséget említenek vagy legalább közvetve utalnak rájuk. Így Pál az 1. Korintusi levélben kifejezetten beszél Akvila és Priszka házi közösségéről Efesusban. Ezt a házaspárt Klaudiusz császár zsidóellenes rendelete üzte el Rómából. Először Korintusban telepedtek le. Pál, minthogy ugyanaz volt a mestersége, Korintusban náluk kapott szállást és munkát (Csel 18,2k). E házban kezdte meg korintusi misszióját, és bizonyára Akvila és Priszka otthonában jöttek össze házi közösségként az első korintusi hívők is.

Később Pállal mindketten Efesusba költöztek, ahol – az 1 Kor 16,19 tanúsága szerint – ismét házi közösséget gyűjtöttek maguk köré. Ha a Rómaiaknak írt levél 16. fejezete eredetileg is e levélhez tartozott (amit a kutatók tulajdonképpen vitatnak), akkor ugyanez a házaspár Rómába visszatérve ott is újból egy közösségnek adott helyet otthonában (Róm 16,3k). Pálnak komoly oka van rá, hogy kedves szavakkal mondjon nekik köszönetet (Róm 16,4).

Korintusban számos házi közösség létezett, melyek aztán különleges alkalmakkor együttes összejövetelt is tartottak (ld. 1 Kor 14,23), hogy nagyobb közösségben ünnepeljék meg azt, amit egyébként kisebb körben szoktak: az imát és a kenyérszegést. Másutt is hasonló lehetett a helyzet. Ezekben a házi közösségekben találtak szállást és támogatást a vándormisszionáriusok, és egyúttal ez volt „a helye a katekézisnek, a hit oktatásának” is (H.J.Klauck, 62.).

A házi közösség tulajdonképpen nem keresztény eredetű: előzményei vannak a pogány és

zsidó környezetben egyaránt. Így pl. a görög-római világban közismertek voltak a házi istentiszteletek. Ciceró így dicséri ezeket: „Mi lehet szentebb, mi védettebb az összes vallási gyakorlatok által, mint az egyes polgárok otthona? Itt van az oltár, a tűzhely, itt vannak a családi istenek, itt van együtt a szentély, az istentisztelet és minden imádat. Ez a menedékhely mindenütt olyan szent, hogy gonosztettnak számít valakit kiragadni innen” (vö. H.J. Klauck, 83.). Ehhez még hozzá kell vennünk azokat a magánkultuszokat, „amelyek nem korlátozódnak egy családra, hanem közösséget gyűjtenek maguk köré” (H.J.Klauck, 85.), valamint az ókorban gyakori egyesületeket a megfelelő gyűléstermekkel.

A keresztény házi közösségek létrejöttében azonban sokkal nagyobb része volt a zsidó környezetnek. A zsidók otthona a megélt hit központja volt. A család napi életrendjét a reggeli, a déli és az esti ima szentelte meg. Itt ünnepelték meg minden héten a szombat ünnepi szertartását. Az év nagy ünnepei visszatükröződtek a hozzájuk kapcsolódó családi szokásokban. Ezek közül is kiemelkedett a húsvét ünnepe, mert „erre az alkalomra minden ház templomhoz hasonlóvá, felszenteltté lett” (Alexandriai Filó; idézi H.J.Klauck, 93.).

A keresztény házi közösségek létrejöttében fontos szerepe lehetett a zsidóság zsinagógáinak is. A zsinagógák – amint az ásatások többszörösen bizonyítják – gyakran magánházakból alakultak ki, melyeket később zsinagógává építettek át, a ház bizonyos részeit azonban az eredeti tulajdonos továbbra is lakásként használta. „Ha meggondoljuk, hogy a missziós kereszténység mint magból a zsinagógából és az aköré csoportosuló ún. istenfélők gyülekezetéből nőtt ki, akkor kézenfekvő az a feltételezés, hogy az újonnan létrejövő keresztény házi közösségek mintaképei valójában a zsidó házi zsinagógák voltak” (P.Stuhlmacher, 72k).

A kérdéskörrel bővebben lásd főként:

H.J. Klauck, Hausgemeinde und Hauskirche im frühen Christentum, Stuttgart 1981.

Az ügy tehát, amelyben Pál közbenjár, távolról sem csak Filemonra tartozik. Pál írása szigorú értelemben véve nem magánlevél. Az apostol az összes megnevezettnak felteszi a kérdést, hogy miként viszonyulnak a hozzájuk visszatérő Onezimuszhoz. Legfőképpen azonban Filemonnak, mint a házi közösség elöljárójának kell a közösség előtt számot adnia magatartásáról és döntéseiről.

A levél bevezetése – a szokásos formának megfelelően – kegyelmet és békességet kívánva zárul (ld. Róm 1,7; 1 Kor 1,3; 2 Kor 1,2). Ennek az áldáskérő köszöntésnek ebben a levélben különös jelentősége van. A kegyelem és a béke isteni ajándék, ezeket a hívek Jézus Krisztusban kapják meg, a közösség tehát többé már nem engedhet meg magának bármilyen magatartást új testvérük, Onezimusz iránt. A közösség magatartása által kell megmutatkoznia, hogy mennyire hatékony a Lélek ereje, az egyes tagok mennyire készek a kiengesztelődésre és a szeretetre.

II. Az apostol hálaimája (4-7. v.)

A bevezető köszöntés után Pál hálát ad Istennek (4. v.). Azt is megmondja, hogy kiért ill. miért hálás (5. v.), majd imádkozik a levél címzettjéért (6. v.). A hálaadás befejezéseként kijelenti, hogy nagy örömmel és bizalommal tölti el Filemon eddigi viselkedése.

Nem csak egyszer, nem is többször, hanem mindig, – bizonygatja az apostol túlárado szavakkal, – amikor csak megemlékezik imáiban Filemonról, ezt csak hálaadással teheti. Erre indítja a Filemon szeretetéről és hitéről kapott hír, amelyet talán Onezimusztól hallott. Hogy itt a reményt nem említi (mint a 1 Tessz 1,3 és az 1 Kor 13,13-ben), az abból a sajátos helyzetből fakad, amelyet az apostol a szeme előtt tart. Ugyanis egy aktuális kérdésről van szó, ahol elsősorban hitre és szeretetre van szükség, ezek közül is a szeretet a fontosabb. Ezért említi a szeretetet elsőként. Hogy a szeretet határtalan mértékben megvan Filemonban, – s ezt ki is mutatja az összes szentek, azaz a keresztények iránt, akik a korábbi Isten népe helyére léptek és

ezért szentnek hívják őket, – azt a hálaadás örömteli hangja bizonyítja. Filemon azonban valójában abban tűnik ki, hogy szeretetét nem korlátozza a saját házára. És dicséretes a hite is, amelyet az egyháznak Jézus, a Küriosz, az Úr iránti közös hitvallása fejez ki (ld. Róm 10,9; 1 Kor 12,3; Csel 2,36). Mindkettő, a hit és a szeretet, lényeges része a keresztény létnek. A szeretet a hitben gyökerezik, a hit pedig a szeretet által válik hatékonnyá.

Az apostol hálaadása azonban váratlanul olyan imában folytatódik, amelynek célja nem eléggé világos előttünk. Talán úgy értelmezhetjük ezt a kérést, hogy Filemon a hitben való részesedés által egyre inkább képes legyen felismerni és elismerni: „mekkora az a jó, amit hívőként ajándékba kapott, és amelyből tevékeny szeretetnek kell fakadnia” (E.Lohse, 271.) Krisztus dicsőségére. Az apostol őszinte bizalommal imádkozhat így, mert Filemon szeretete beigazolódott már a múltban is, s ez az apostolnak nagy öröme és vigasztalására szolgált. Mélyen meghatotta, hogy Filemon miként erősítette meg a hívek szívét. Nem egészen egyértelmű viszont, hogy Pál itt Filemonnak vajon egy kiemelkedő, nagy tetteire gondol-e, vagy pedig a keresztény testvérekről való folyamatos gondoskodására. Az bizonyos, hogy a címzett különleges módon igazolta keresztényi és testvéri mivoltát. Ezért kell, hogy a hálaadás utolsó szava a „testvér” megszólítás legyen [a görög eredetiben]. Ebben bizonyára benne van „valamelyest a »captatio benevolentiae« [a jóindulat elnyerése] is. Hiszen Pál levelének nagyon is határozott célja van” (J.Ernst, 132.). Vár ugyanis valamit Filemon szeretetétől.

III. Közbenjárás Onezimuszért (8-20. v.)

Most azonban, amikor az apostol előterjeszti konkrét kérését, igen óvatosan jár el. A legfontosabb szavakat még nem mondja ki. Rögtön észrevesszük, milyen kevéssé akar ebben az ügyben a tekintélye alapján eljárni. Bár Krisztustól kapott apostoli hatalma feljogosítaná arra, hogy parancsolva követelje azt, aminek megtételét Krisztus akarata kívánja, ettől a lehetőségtől mégis eltekint. A parancs helyébe a szeretetre hivatkozó kérés lép. „Az apostoli tekintély ilyen háttérbe szorítása összhangban áll a levél szándékával, mert Pál Filemontól is azt kéri, hogy tekintsen el az alá- és fölérendeltségi viszonyoktól” (W.Egger, 82k o.). Nehéz eldönteni, hogy hogyan érti pontosan Pál azt, amikor hangsúlyozottan „a szeretetre hivatkozva” terjeszti elő kérését. Vajon az apostol személyes szeretetéről van szó, arról, hogy „Pál Filemonnal nem úgy bánt, mint apostol a tanítványával, hanem mint testvér a testvérevel” (J.Gnilka, 42.)? Vagy Filemon szeretetére gondol, amelynek erejére ismét szükség van? Talán azért nem parancsol, „hogy a szabadságot a szeretetre irányítsa és megőrizze” (P.Stuhlmacher, 37.)?

Arra is gondolhatunk, hogy Pál egyszerűen arra a szeretetre akart hivatkozni, „amellyel a keresztények egymást elfogadják és egymás iránt viseltetnek” (E.Lohse 277.). Kérését azonban alátámasztják a saját körülményei is. Ezek egyike rögtön az életkora. Pál öreg, és bizonyára egy fiatalabbhoz szól, akitől méltán elvárja, hogy vegye komolyan az idősebb ember szavát. A görög „preszbütész” (öreg ember, vén) csak nagyon határozatlanul fejezi ki az apostol pontos életkorát. „Hippokratész szerint a »preszbütész« 50-56 éves. De a papiruszok esetenként 68 éves embert is »preszbütész«-nek mondanak” (J.Gnilka, 43.).

Annak alapján, amit egyébként Pál életéről tudunk, ebben az időben ő a hatodik évtizedének a közepén járhatott, és a nehéz missziós munka nyomai bizonyára meglátszottak rajta. Ezenkívül a kérő levelet fogságból írja. Az öregségére és Krisztusért viselt fogságára való hivatkozásnak feltétlenül hatással kell lennie Filemonra.

Az apostol e bevezető szavak után terjeszti elő konkrétabban a kérését. Először azonban még nem említi annak a nevét, akiért közbenjár (a görög szövegben Onezimusz neve a 10. vers végén áll). Pál először azt írja le, milyen kapcsolatban áll az illetővel ő maga. Akiről szó van, az az ő fia, akinek bilincseiben adott életet. Ugyanakkor egy szökött rabszolga. Az ilyeneket többnyire körözőlevél útján keresték. Ha egy szökött rabszolgát elfogtak, akkor visszavitték

urához, aki saját belátása szerint büntethette. Az elfogottnak néha az élete függött attól, hogy talál-e szószólót, aki urának barátja vagy legalább ismerőse.

Egy ilyen alkalommal írt kérőlevél is fennmaradt. Az ifjabb Plinius írta ezt egy Sabinianus nevű ismerősének, hogy közbenjárjon egy megszökött szolgájáért, aki hozzá menekült: „Kedves Sabinianusom! A te szabadosod, akiért – amint magad mondtad – annyira mérgelődsz, hozzám jött, lábam elé borult és úgy feküdt ott, mintha előtted heverne. Sokáig sírt, sokáig könyörgött és hosszan hallgatott; röviden szólva, komoly megbánást mutatott. Úgy gondolom, valóban megjavult, mert belátja, hogy hibát követett el. Tudom, hogy haragszol, s azt is, hogy haragod teljesen jogos. De éppen akkor dicséretes a szelídség, amikor leginkább jogos a harag. Te szeretted ezt az embert, és remélem, újra szeretni fogod; közben pedig elég, ha meglágyítod a szívedet. Ha rászolgál, ismét haragudhatsz rá; hiszen ha egyszer megkönyörültél rajta, ez is megbocsáthatóbb lesz. Vedd valamennyire tekintetbe fiatalságát, a könnyeit, saját türelmedet. Ne bántsd őt, és magadat se gyötörd, – hiszen magadat kínozod, ha egy ilyen jóságos emberre haragszol. Félek, hogy úgy látszik, mintha nem kérnélek, hanem kényszeríteni akarnálak, amikor könyörgéséhez csatlakozom; ezt azonban annál szívesebben és bátrabban tehetem, minél keményebben és szigorúbban korholtam őt azzal a nyílt fenyegetéssel, hogy a jövőben többet nem járok közben érte. Ezt mondtam neki, hogy megijesszem. Neked azonban ezt nem mondom, mert talán máskor is foglak kérni és újra meg is hallgatsz; az azonban nem lehet akármilyen, ami engem kérésre, téged pedig annak meghallgatására indít. A te Gaius Pliniusod.” (Idézi A.Suhl, 23.)

Ilyen szellemi környezetben különös jelentősége van annak a megjelölésnek, hogy „a fiam, akinek bilincseimben lettem atyjává”. Ahhoz, akiért Pál közbenjár, igen szoros kapcsolat fűzi, hiszen a lelki gyermeke; az evangélium hirdetésével, amelyet az befogadott, új életet ajándékozott neki. (Vö. 1 Kor 4,15: „Ha számtalan tanítótok volna is Krisztusban, atyátok nincs sok. Az evangélium által én adtam nektek életet Jézus Krisztusban.” Másutt Pál ugyanezt az anyaság képével fejezi ki. A Gal 4,19-ben is „gyermekeihez” beszél: „Fiaim, újra a szülés fájdalmait szenvedem értetek, amíg Krisztus ki nem alakul bennetek.”) A lelki atyaság gondolata a vallási közösségekben máshol is ismert volt. Találkozunk vele a misztériumvallásokban, mindenekelőtt pedig a kumráni szerzetesi közösségben is.

Ezzel a fogalmazással az apostol talán Filemonnak is emlékeztetébe akarta idézni, hogy ő az apostol gyermekévé lett az evangélium befogadása által (ld. 19. v.). Vajon mindezek után az, akiért Pál közbenjár, nem testvére-e Filemonnak ezen a lelki síkon?

Ilyen előkészítés után tudja meg végre Filemon, kiről is van szó: Onezimusról, megszökött rabszolgájáról. Mintha Filemon önkéntelenül ébredő ellenkezését akarná kivédeni, Pál utal még egy korábbi tényre is, amelyet Filemon Onezimusszal kapcsolatban bizonyára megtapasztalt. Onezimusz a frígiai Kolosszéből származott; a frígiai rabszolgákat pedig különösen megbízhatatlannak és használhatatlannak tartották. Onezimusz nyilvánvalóan mindenben megfelelt származásának. Most azonban, – biztosítja Pál a bizonyára kételkedő Filemont, – Krisztushoz megtérve mind neked, mind nekem nagy hasznunkra van. Pál a „haszontalan” ill. „hasznos” szavak játékaival valószínűleg Onezimusz nevére is céloz (az »onezimusz« szó jelentése: hasznos). Ez a név jól illeszkedik „számos más rabszolganév közé, amelyek a rabszolgák remélt használhatóságát és ügyességét voltak hivatva kifejezni, mint az Oneziforosz, Szümforosz, Kreszimosz, Kresztosz, vagy Karpusz” (J.Gnilka, 46.). Pál igen tapintatosan előre veszi a „számodra” kifejezést, így Filemonnak engedi át az elsőbbségi jogot Onezimuszt illetően, holott a rabszolga megtérítése és az így létrejött lelki atyaság jogán ő is igényt tarthatna rá. Ugyanakkor annak a megállapításával, hogy Onezimusz neki magának most már valóban hasznos, ezzel a saját tapasztalatával bizonyítja, hogy a szökevény ténylegesen megváltozott. Fogságában jól szolgálta az apostolt.

Ő mégis visszaküldi a szolgát urához (12. v.). Vajon miért nem tartja magánál a szökevényt? Felszólíthatná vagy kérhetné Filemont, hogy szabadítsa fel a rabszolgáját. Pál számára nem volt fontos a társadalom forradalmi átalakítása. Nem akarta megváltoztatni a jogi viszonyokat, amelyek értelmében a szökött rabszolgát vissza kellett vinni urához. Neki sokkal inkább az volt fontos, hogy a fennálló társadalmi körülmények között a keresztények másként, a szeretet szerint viselkedjenek, s így a régi struktúrákat új szellemmel töltsék meg. Filemonnak magának kell a szökött rabszolga ügyében helyesen döntenie. „Vagyis nem csupán visszaküldésről van szó, hanem egy vétkes ember ügyében való döntéshozatalról” (im., 46.o.). Azzal, ahogyan Filemon a szökevényt visszafogadja és felőle határoz, természetesen figyelembe fogja venni azt a tényt is, hogy a szolgában Pál a saját szívét küldi hozzá (12b v.). Filemon Onezimusz személyében urával, Pállal találkozik, aki tőle bizonyosan szíves jóindulatot és legjobb fogadtatást várhat. A rabszolga alakjának és az apostol személyének ilyen szoros összekapcsolása láttán a szolga ura nem viselkedhet már tisztán jogi kategóriák szerint.

A következő sorok (13k) arról tudósítják a levél címzettjét, hogy a feladónak más elképzelései is voltak. Először magánál akarta tartani a szökevényt. Hiszen ehhez joga volna, mert Filemon így egy fennálló tartozását egyenlítené ki. Ő ugyanis Páltól szellemi javakat kapott, amelyekért Filemon anyagi ellenszolgáltatással tartozik az apostolnak. „Akit a keresztény igazságokra tanítanak, engedjen részt tanítójának minden javából” (Gal 6,6; ld. 1 Kor 9,13k). De Pál főleg azért vehette volna igénybe továbbra is nyugodt lelkiismerettel Onezimusz szolgálatát, mert most, a fogságában ő jobban rászorult volna, mint máskor. Amikor személyes szabadságában korlátozzák, nagy szüksége van olyan emberek jelenlétére, akik gondoskodnak róla és a mindennapi dolgokban segítségére vannak (ld. Fil 2,25.30; Csel 24,23). Az apostol ennek ellenére másképp döntött. De Onezimusznak Filemonhoz való visszatérésében ő nem a törvényben előírt, a szökött rabszolgákat érintő kötelezettség teljesítését látja. Sokkal fontosabb, hogy ebben az ügyben semmit sem akar tenni Filemon egyetértése nélkül, akinek szabadon, kényszer nélkül kell jó irányban döntenie. Pál szándékosan nem mondja ki, hogy szerinte mi az a jó, amely mellett a levél címzettjének döntenie kell. Nem ragaszkodik Onezimusz felszabadításához vagy visszaküldéséhez. Erről Filemonnak kell döntenie a szeretet alapján.

Az apostol eddig egyetlen szóval sem említette azt a problémát, amelynek megoldásán voltaképpen fáradozik. Most óvatosan szólni kezd erről a kényes kérdésről is, Onezimusz rabszolga szökéséről (15. v.). Bámulatos tapintattal fejezi ki magát. Az apostol „itt nem Onezimusz szökéséről beszél, hanem egy »elválásról«, amely Isten rendelése folytán ... rövid időre bekövetkezett” (J.Reuss, 49.). A mondatot mindenesetre úgy kezdi, hogy „talán...”. Azt ugyanis nem állítja magáról, hogy feltétlenül ismeri Isten terveit. De bátran megpróbálja Isten szemével nézni a dolgokat. Pál meg van győződve arról, hogy a rövid, átmeneti elválás örökké tartó egységet fog eredményezni. Ezt úgy kell érteni, hogy Filemon „mint testvér és keresztény mindenkorra, Isten egész örökkévalóságában is, együtt kell hogy legyen vele” (J.Gnilka, 50.). A visszatérő rabszolgát ezentúl a korábbiól eltérő kötelék kapcsolja urához. Az evangélium elfogadása és megkeresztelkedése révén ő már más emberré lett. Igaz, Onezimusz rabszolga maradt. Kiléte azonban megváltozott, hiszen urának 'szeretett testvérévé' lett. Ez a kifejezés, amelyet Pál ritkán használ, különös hangsúlyt jelez (ld. 1 Kor 15,58; Fil 4,1). A közös kereszténységnek ebben a testvériségében, amelynek lényegi vonása a szeretet, nem számít többé, hogy valaki zsidó vagy görög, szabad vagy rabszolga, férfi vagy nő (Gal 3,27k; 1 Kor 12,13).

Maga Pál is testvérének tekinti Onezimuszt megtérése óta. Ez azonban még inkább kell, hogy vonatkozzék Filemonra, egyrészt „a közös hit területén”, de egyúttal „a tisztán emberi, mindennapi élet kapcsolataiban és tetteiben is” (im., 52. o.). Vajon nem utal ezzel Pál

Onezimusz felszabadítására? Hiszen különben – az úr és a rabszolga óriási távolsága mellett – hogyan lehetne a szolga Filemonnak testvére a mindennapi életben?

Pál, miután a dolgot sokszorosan előkészítette, most mondja ki először a kérését nyíltan (17. v.). De még előre bocsát egy feltételt is: „Ha tehát együtt érzel velem”. Ez viszont vitathatatlan, hiszen Pál és Filemon egyek a hitben, és ennek a köteléknek tudatában is vannak. Ráadásul erről Filemon már bizonyosságot is tett az apostol munkatársaként (ld. 1. v.). Ugyanezt az egységet kell most tanúsítania Onezimusz irányában is. Pál Filemontól ugyanolyan szíves fogadtatást kér a visszatérő rabszolga számára, amilyenben neki volna része Filemon házában. Ez konkrét felszólítás, hogy tekintsen el mindattól, amivel jogosan büntethetné Onezimuszt. Aki „társ”, azt nem büntetés illeti, hanem együttérzés és szeretet. Természetes azonban, hogy Pál nem huny szemet a fölött a jogtalanság fölött, ami rabszolgája szökésével Filemont érte. Ugyanakkor ennek kapcsán is azt a békéltető hangot alkalmazza, mint az egész levélben. A tények nyers megállapítása helyett feltételes mondatot használ: „Ha megkárosított volna vagy tartozna neked valamivel...” (18. v.). Egy szökött rabszolga már magával a szökésével is megkárosította urát, mert nem végezte el kötelező munkáját. Onezimusz talán meg is lopta Filemont, hogy egyáltalán módja legyen a szökésre. Ezt valószínűvé is teszi az utalás az esetleges tartozásra. Minden-esetre az apostol fontosnak tartja a kár kérdésének rendezését. Ezért arra szólítja fel Filemont, hogy az Onezimusz által okozott kárt neki számítsa fel. Ha esetleg kételkedünk ennek az ajánlatnak a komolyságában, akkor gondoljuk meg, hogy miként teremtett magának az apostol saját keze munkájával messzemenő anyagi függetlenséget, és azt se felejtjük el, hogy éppen ehezusi fogságában komoly segítséget kapott Filippiből a közösség megbízottja, Epafroditusz útján (Fil 2,25; 4,10.18.). Pál személyesen magára vállalja a „gyermeke” által okozott kárt. És mindezt saját kezeirésével garantálja. Természetesen a pénzügyi tartozások vizsgálata során Filemonnak azt is tudnia kell, hogy neki is van tartozása Pállal szemben. Filemon Pál révén kapta az evangéliumban való hitet, ezért viszont ő köteles az apostolt anyagilag támogatni. Az Onezimusz által okozott veszteséget ezzel a tartozással összevetve lehetne számításba venni. De Pál nem ragaszkodik a pénzbeli kiegyenlítéshez. Ehelyett azt szeretné, ha testvére, Filemon különlegesen megörvendeztetné (20. v.) azzal, hogy keresztényként viselkedik, és megszökött rabszolgáját nyitott szívvel várja és befogadja. Akkor majd Onezimusz is részese lehet annak a szeretetnek, amelyet Filemon már sok más embernek nyújtott (ld. 7. v.). Ebből a kívánságból újra kiviláglik az a szinte sorsszerű kapcsolat, amely Pált és Onezimuszt egymáshoz fűzi. Pál ezt a kívánságát az Úrhoz, Krisztushoz vezeti vissza. Csupán természetes emberi érzésektől itt nem várhatunk semmit. Ebben a helyzetben az apostol Filemont „szinte kézenfogja, bizalmat előlegez neki, és feltételezi róla azt a jót, amit meg kell tennie. Utat vág számára az érzések bozótjában, amelyek tisztánlátását megzavarhatnák, és világosan megmutatja Filemonnak annak módját, hogyan tehet most tanúságot hitéről” (A.Suhl, 36.).

IV. Üdvözlések és áldás (21-25. v.)

Pál a végére érkezett levelének. Talán az egészét személyesen maga írta, bízva Filemon engedelmisségében. Vajon nem hivatkozik-e most ezzel mégis saját apostoli tekintélyére, amelyet – a 8. vers szerint – szándékosan nem akart eddig latba vetni? Az apostol inkább a hit iránti engedelmisségre gondol, amelynek a szeretetben kell hatékonynak lennie (ld. Gal 5,6). És a „bizalma emberi, testvéri ráhagyatkozás Filemon keresztényi mivoltára” (J.Gnilka, 88.). Ehhez kapcsolódik benne annak bizonyossága, hogy Filemon még többet is fog tenni annál, mint amit ő kifejezetten kért tőle. Természetesen ezt a „többet” nem határozza meg pontosabban. Vajon arra gondol, hogy Filemon szabadon bocsátja Onezimuszt és visszaküldi őhozzá, felszabadítva a szolgát az evangélium szolgálatára? Vagy tudatosan azért fogalmaz Pál ilyen kevésbé konkrét módon, hogy szabad teret engedjen a szeretetnek? A Kol 4,7-9-ben

szereplő kitétel mindenesetre arra mutat, hogy Filemon Onezimuszt valóban felszabadította és átengedte az apostolnak munkatársául.

A befejező sorokban még azt kéri az apostol Filemontól, hogy készítsen neki szállást, alkalmasint a saját házában. Látogatásának ez a bejelentése nagy megtiszteltetés lehetett, ugyanakkor talán enyhe nyomaték is az Onezimuszt illető kérésének teljesítése érdekében. Amint ez a közlés mutatja, az apostol helyzete ekkortájt úgy alakult, hogy komolyan remélhette kiszabadulását. Imádságukat meghallgatva Isten visszaadja őt nemcsak Filemonnak, hanem az ő egész házi közösségének. Pál valóban kiszabadult, mindamellett mégsem kereste fel a Lükosz völgyének közösségeit. Efezusból Makedónia felé utazott tovább. „Valószínűleg sürgetőbbnek tartotta a Makedóniában rá váró feladatokat” (im., 90. o.).

A kölcsönös elkötelezettség további erősítésére Pál számos nevet sorol fel a levele végén, akik üdvözlőket küldik. Az üdvözlések nem az egész közösségnek szólnak, hanem csak Filemonnak; ez is azt bizonyítja, hogy Onezimusz ügye őrajta múlik.

Az üdvözlők sorát Epafrász nyitja meg. Ő Kolosszéből való (Kol 4,12), s az ottani keresztény közösség alapítója volt (Kol 1,7). Missziós működésének fő területe magába foglalta Laodícea és Hierapolisz környékét is. Rajta kívül Pál csak Andronikoszt és Júníát említi fogolytársaként (ld. Róm 16,7). Nehéz eldönteni, hogy Epafrászt ténylegesen fogolynak tekintsük-e Krisztusért vagy csak az apostol hűséges társának, aki „részese volt azoknak a konfliktusoknak, amelyek az apostol elfogatásához vezettek” (im., 92. o.) és ezért dicséretként kapta a fogolytárs megjelölést.

A további személyeket, Márkot, Arisztarchuszt, Démászt és Lukácsot Pál összefoglalóan „munkatársai”-ként mutatja be. Ők a Kolosszei levélben Epafrással együtt szerepelnek, mint akik a köszöntésüket küldik, de ott más sorrendben. Valamennyien az evangélium hű szolgálai és az apostol megbízható kísérői voltak. Ez a sok üdvözlés, amelyet Pál kiváló munkatársai küldenek Filemonnak, ismételten aláhúzza az apostol kérését.

A levelet záró üdvözlés és áldás azonban ismét a házi közösség egészéhez szól. Ez azt mutatja, hogy Pál a levelet a közösség összejövételén való felolvasásra szánta. Főleg azonban így emlékeztet ismét arra, hogy amiről a levélben szó volt, az nem csak Filemon ügye, hanem az egész közösségé. Rajtuk is múlik, miként fogadják be a visszatértet. Az apostol áldólag ígéri mindnyájuknak az Úr Jézus Krisztus kegyelmét, melynek egész létüket át kell hatnia. „Csak ennek a kegyelemnek az erőterében lehet úgy élni, ahogyan azt a Filemon-levél ajánlani igyekszik” (A.Suhl, 38.).

Függelék

Bibliaolvasás – Kérdések (Paul-Gerhard Müller)

A Filippi-levélhez

1. A Filippi-levél információkat is tartalmaz Pál egyéni helyzetéről. Írjuk össze ezeket! (1,12k; 1,15k; 1,21k; 2,19-24; 2,25-30).
2. A Filippi-levél bepillantást enged egy közösség nehéz helyzetébe, amelyet belső viták zaklatnak. Mi az 1,27-30-ban említett ellenfelek szerepe? Mi gátolja az egyetértést a 2,1-4 és a 4,2k szerint? Ki ellen irányul az apostol haragja a 3,2k-ban („kutyák, kontár munkások, körülmetélés”)? Hogyan jellemzi Pál a betolakodó tévtanítókat és hogyan érvel ellenük?
3. Állítsuk össze a Fil 2,6-11-ben olvasható ősi Krisztus-himnusz lényeges kijelentéseit! Hasonlítsuk össze ennek krisztológiai kijelentéseit az 1 Kor 15,28-ben és máshol szereplő páli gondolatokkal!
4. Pál megköszöni, hogy a filippiek gondoskodtak róla, amikor szükségét szenvedett. A 4,10-14 szerint hogyan értékeli a neki juttatott adományokat? Alapvetően mi az apostol véleménye az egyház szolgálai számára a közösségek által nyújtott támogatásról (4,15; 1 Kor 9)?
5. Hasonlítsuk össze Pálnak a végső időkkel kapcsolatos reménységét az alábbi helyeken: Fil 1,21-24; 3,20k; illetve 1 Tessz 4,13-17; 1 Kor 15,23! Látható-e fejlődés Pál eszkatológikus gondolkodásában?

A Filemon-levélhez

1. Milyen konkrét alkalomból írta Pál a Filemon-levelet és miért sorolhatjuk ezt a „kísérő levelek” közé?
2. Egyes magyarázók a Filemon-levelet nem annyira magánlevélnek, mint inkább „apostoli iratnak” tekintik, egy házi közösség részére, amelytől Pál hívó engedelmességet vár. Mi hogyan vélekedünk erről?
3. Hasonlítsuk össze az őskeresztény házi közösségeket és azok lehetőségeit a mi mai nagy népegyházunkban kialakított plébániák közösségeivel, és vezessünk le ebből irányelveket a ma szükségese fejlődésre vonatkozólag!
4. Az ókori rabszolgaság intézményét ma társadalomtörténetileg differenciáltabban látjuk és részben pozitívan értékeljük. Informálódjunk az egyes egyházaknak a rabszolgaságra vonatkozó álláspontjáról, és vezessük le ebből mai egyházunk számára a megfelelő társadalmi és politikai feladatokat!
5. Hasonlítsuk össze Pliniusnak egy felszabadított rabszolga ügyében írt közbenjáró levelét (ld. 88. o.) Pál indítékaival és érveivel a Filemon-levélben!

Irodalom

Filippi levél

Barth, G., Der Brief an die Philipper, ZBK NT 9, Zürich 1979.

Collange, J.-F., L'Épître de Saint Paul aux Philippiens, CNT(N) Xa, Neuch tel 1973.

Dibelius, M., An die Thessalonicher I/II, an die Philipper, HNT 11, Tübingen 3 1937.

Egger, W., Galaterbrief/Philipperbrief/Philemonbrief Die Neue Echter Bibel. Neues Testament, Würzburg 1985.

- Ernst, J., Die Briefe an die Philipper, an Philemon, an die Kolosser, an die Epheser, RNT, Regensburg 1974.
- Friedrich, G., Der Brief an die Philipper, NTD 8, Göttingen 14 1976, 125-175.o.
- Gnilka, J., Der Philipperbrief, HThK X,3, Freiburg-Basel-Wien 1968.
- Lohmeyer, E., Die Briefe an die Philipper, an die Kolosser und an Philemon, KEK, Göttingen 13 1964.
- Schlier, H., Der Philipperbrief, Kriterien 54, Einsiedeln 1980.
- Tarjányi Béla, Újszövetségi alapismeretek I., Az ősegyház élete (Pál apostol levelei), Hittudományi Akad. Lev. Tag., Budapest 21992.

Filemon-levél

- Dibelius, M./Greeven, H., An die Kolosser, Epheser, an Philemon, HNT 12, Tübingen 3 1953.
- Egger, W., Galaterbrief/Philipperbrief/Philemonbrief Die Neue Echter Bibel. Neues Testament, Würzburg 1985.
- Ernst, J., Die Briefe an die Philipper, an Philemon, an die Kolosser, an die Epheser, RNT, Regensburg 1974.
- Friedrich, G., Der Brief an Philemon, NTD 8, Göttingen 14 1976, 277-286.o.
- Gnilka, J., Der Philemonbrief, HThK X,4, Freiburg-Basel-Wien 1982.
- Lohmeyer, E., Die Briefe an die Philipper, an die Kolosser und an Philemon, KEK, Göttingen 13 1964.
- Lohse, E., Die Briefe an die Kolosser und an Philemon, KEK, Göttingen 13 1968.
- Reuss, J., Die Paulusbriefe, Echter Bibel. Das Neue Testament 2, Würzburg 2 1968.
- Stöger, A., Der Brief an Philemon, Geistliche Schriftlesung 12/2, Düsseldorf 1965.
- Stuhlmacher, P., Der Brief an Philemon, EKK, Zürich-Einsiedeln-Köln-Neukirchen-Vluyn 1975.
- Suhl, A., Der Brief an Philemon, ZBK NT 13, Zürich 1981.

A kötet Szerzőjéről

Bernhard Mayer 1939-ben született Lentingben (Bajorország). 1959-1965 között az Eichstätti Teológiai Főiskolán tanult filozófiát és teológiát. 1965-ben szentelték pappá, majd lelkipásztorként működött. 1966-tól a Würzburgi Egyetemen tanult, s ott 1972-ben teológiai doktorátust szerzett. 1973-tól az Eichstätti Katolikus Egyetemen az újszövetségi szentírástudomány professzora.

Levél a filippieknek

1. fejezet

Címzés és köszöntés: 1,1-2

¹ Pál és Timóteus, Krisztus Jézus szolgálói, Krisztus Jézus összes szentjének Filippiben az előjárókkal és a diakonusokkal együtt. ² Kegyelem nektek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól!

Az apostol és az ő evangéliuma: 1,3-26

Hálaadás és könyörgés ³ Valahányszor megemlékezem rólatok, hálát adok Istenemnek, ⁴ és mindig, minden imádságomban örömmel könyörgök mindnyájatokért, ⁵ mivel részt vesztek az evangélium szolgálatában az első naptól kezdve mindmáig. ⁶ Bízom is abban, hogy aki megkezdte bennetek a jó művet, teljessé teszi azt Krisztus Jézus napjáig. ⁷ Illő is, hogy így gondolkozzam mindnyájatokról, mert szívembe zártalak titeket, akik a bilincseimben, valamint az evangélium védelmezésében és megerősítésében mindannyian részesei vagytok a nekem juttatott kegyelemnek. ⁸ Mert Isten a tanúm, mennyire vágyódom mindnyájatok után Krisztus Jézus szeretetében. ⁹ Azért imádkozom, hogy szeretetetek mindjobban gazdagodjék megismerésben és teljes megértésben, ¹⁰ hogy meg tudjátok ítélni, mi a helyes, hogy tiszták és kifogástalanok legyetek Krisztus napjára, ¹¹ telve az igazságnak Jézus Krisztus által szerzett gyümölcseivel Isten dicsőségére és dicséretére.

Pál, az örömhír hirdetője ¹² Tudomásotokra akarom hozni, testvérek, hogy jelen körülményeim inkább hasznára vannak az evangéliumnak, ¹³ mert az egész császári testőrségben és máshol is ismeretes lett, hogy bilincseimet Krisztusért viselem, ¹⁴ és az Úrban való testvérek többsége bilincseimből bizalmat merítve bátrabban, félelem nélkül meri hirdetni az igét. ¹⁵ Némelyek ugyan irigységből és versengésből, mások azonban jóakaratból hirdetik Krisztust. ¹⁶ Ezek szeretetből, mert tudják, hogy az evangélium védelméért vagyok itt; ¹⁷ azok meg versengésből, nem tiszta szándékkal hirdetik Krisztust, s azt hiszik, hogy lelki kint okoznak bilincseimben. ¹⁸ De mit számít ez? Csak Krisztust hirdessék bármi módon, akár hátsó gondolattal, akár őszinte szándékkal. Én örülök neki. Sőt, ezután is örülni fogok, ¹⁹ mert tudom, hogy ez üdvösségemre válik ^[Jób 13,16 G] imádságotok és Jézus Krisztus Lelkének segítségével által. ²⁰ Ez az én várákozásom és reménységem, hogy semmiben sem szégyenülök meg, ellenkezőleg, teljes a bizalmam, hogy mint mindig, úgy most is megdicsőül Krisztus az én testemben, akár élet, akár halál által.

²¹ Mert számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség. ²² De ha tovább kell élnem a testben, akkor ez számomra gyümölcsöző munkát jelent, és nem tudom, mit válasszak. ²³ A kettő között vívodom: szeretnék elköltözni és Krisztussal lenni, mert ez mindennél jobb lenne, ²⁴ tiértetek viszont szükségesebb, hogy a testben maradjak. ²⁵ Mivel meg vagyok erről győződve, tudom, hogy maradok, és együtt maradok mindnyájatokkal a ti előrehaladásotok érdekében, és hitből fakadó örömtökre, ²⁶ hogy még inkább dicsekedhessetek velem Krisztus Jézusban, amikor újból elmegyek hozzátok.

Felhívás az egyetértésre ²⁷ Ezért tehát éljete is méltón Krisztus evangéliumához, hogy akár elmegyek és meglátlak benneteket, akár távol vagyok, azt halljam rólatok, hogy egy Lélekben vagytok, egyetértően együtt küzdötök az evangélium hitéért, ²⁸ és egyáltalán nem

rettentek meg az ellenfelektől. Ez számukra a kárhozatnak, számotokra pedig az üdvösségnek a jele, mégpedig Istentől. ²⁹ Mert Krisztusért ti nem csak azt a kegyelmet kaptátok, hogy higgyetek benne, hanem hogy szenvedjete is érte, ³⁰ hiszen ti is ugyanazt a harcot vívjátok, amelyet nálam láttatok, és amelyet most felőlem hallotok.

• ²⁰ A keresztyén, aki a keresztségben és Krisztus Testének vétele által egyesül Jézussal, testben és lélekben Krisztushoz tartozik. Így mindaz, ami a testet sújtja – szenvedés, fogság vagy betegség –, titokzatos módon magának Krisztusnak a szenvedése, az ő dicsőségét szolgálja.

2. fejezet

¹ Ha tehát ér valamit a Krisztusban adott buzdítás, a szeretetből fakadó intelem, a lelki közösség, az együttérzés és a könyörület, ² tegyetek teljessé örömet azzal, hogy egyetértők vagytok, ugyanazon szeretet van bennetek, és együttérezve ugyanarra törekedtek. ³ Ne tegyetek semmit versengésből, sem hiú dicsőségvágyból, hanem mindenki alázatosan tekintse a másikat maga fölött állónak. ⁴ Egyiktek se tartsa csak a maga érdekét szem előtt, hanem a másokét is.

Krisztus példája ⁵ Ugyanazt az érzést ápoljátok magatokban, amely Krisztus Jézusban is megvolt,

⁶ aki isteni mivoltában
nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak,
amelyhez mint zsákmányhoz ragaszkodnia kell,
⁷ hanem kiüresítette önmagát,
szolgai alakot vett fel,
és hasonló lett az emberekhez,
külsőjét tekintve úgy jelent meg, mint egy ember.
⁸ Megalázta magát, engedelmes lett a halálig,
mégpedig a kereszthalálig.
⁹ Ezért Isten felmagasztalta őt,
és olyan nevet adott neki,
amely minden más név fölött van,
¹⁰ hogy Jézus nevére *hajoljon meg minden térd*
az égben, a földön és az alvilágban,
¹¹ és *minden nyelv vallja* {1z 45,23},
hogy »Jézus Krisztus az Úr!«
az Atyaisten dicsőségére.

Az apostol aggodalma a közösség üdvösségeért ¹² Így tehát, kedveseim, amint mindig is engedelmesek voltatok, munkáljátok üdvösségeteket félelemmel és rettegéssel, nemcsak úgy, ahogy jelenlétemben tettétek, hanem még sokkal inkább most, a távollétemben. ¹³ Mert Isten az, aki bennetek az akarást és a véghezvitelt egyaránt műveli jóakarata szerint. ¹⁴ Tegyetek meg mindent zúgolódás és habozás nélkül, ¹⁵ hogy kifogástalanok és tiszták, Isten feddhetetlen fiai legyetek a gonosz és romlott nemzedék között {Mtörv 32,5}, akik között ragyogtok, mint csillagok a mindenségben. ¹⁶ Ragaszkodjatok az élet ígéretéhez, hogy meglegyen a dicsőségem Krisztus napján, hogy nem futottam hiába, és nem fáradtam eredménytelenül {1z 65,23 G}. ¹⁷ Sőt, ha a hitetek áldozatán és szolgálatán felül még véretem is kiontják italáldozatul, örülök és együtt örvelezem mindnyájatokkal. ¹⁸ Hasonlóképpen ti is örüljete, és velem együtt örvezzetek.

Az apostol tervei: 2,19-30

19 Remélem az Úr Jézusban, hogy Timóteust hamarosan hozzátok küldhetem, hogy én is megnyugodjam, ha értesülök dolgaitokról. 20 Senkim sincs ugyanis, aki lélekben annyira hozzám hasonló volna és olyan őszintén szívén viselné ügyeteket. 21 Hiszen mindenki a maga dolgával törődik, és nem Jézus Krisztuséval. 22 Megbízhatóságát ismeritek, hiszen mint a gyermek apjának, úgy végezte velem a szolgálatot az evangéliumért. 23 Remélem tehát, hogy elküldhetem őt, mielőtt látom, hogy merre fordulnak ügyeim. 24 Sőt, bízom az Úrban, hogy magam is hamarosan el tudok menni.

25 Szükségesnek tartottam, hogy Epafroditosz testvért, társamat a munkában és a küzdelemben, aki mint a ti küldöttetek, szükségemben szolgálatomra volt, hozzátok küldjem, 26 mert kívánczozott mindnyájatok után, és bánkódott azon, hogy hírért hallottátok betegségének. 27 Bizony, halálosan beteg volt, Isten azonban megkönyörült rajta, de nemcsak rajta, hanem rajtam is, nehogy bánatra bánat érjen. 28 Annál gyorsabban küldtem tehát őt, hogy újból örüljete, ha viszontlátjátok, és ne bánkódjam én sem. 29 Fogadjátok tehát őt az Úrban teljes örömmel, és becsüljétek meg az ilyen férfiakat! 30 Hiszen ő Krisztus ügye miatt került közel a halálhoz, s kockára tette életét, hogy pótolja az irányomban végzett szolgálatban azt, amit ti nem teljesíthettetek.

• 5 Jézus szeretetének legcsodálatosabb megnyilvánulása az volt, hogy mindenről lemondott, hogy bennünket üdvözíthessen. • 6-11 Krisztus Isten volt, mielőtt emberré lett volna; a megtestesülésben pedig – istenségét megtartva – felvette a szolga alakját. Megtehette volna, hogy az Atyáéval azonos isteni mivoltát érvényre juttassa, ő azonban inkább az engedelmességet vállalta a kereszthalálig, hogy példát adjon nekünk az alázatra és az engedelmességre.

3. fejezet

A keresztények élete, az apostol példája: 3,1-4,9

Állhatatosság a hitben 1 Egyébiránt, testvéreim, örvendezzete az Úrban. Nekem nem terhes, hogy ugyanazt írjam nektek, titeket viszont megerősít. 2 Ügyeljete a kutyákra, ügyeljete a rossz munkásokra, ügyeljete a megcsonkítottakra! 3 Mert a körülmetéltek mi vagyunk, akik Isten Lelke által szolgálunk, és Krisztus Jézusban dicsekszünk, s bizalmunkat nem a testbe helyezzük. 4 Nekem lehetne ugyan bizalmam a testben is. Ha másvalaki úgy gondolja, hogy bizakodhat a testben, én még inkább: 5 a nyolcadik napon körülmetéltek, Izrael nemzetéből, Benjamin törzséből származom, héber a héberek közül, a törvény megtartásában farizeus, 6 buzgóságból az egyház üldözője, a törvény szerinti igazság dolgában kifogástalan.

Vágyakozás a Krisztussal való teljes közösségre 7 De ami számomra nyereség volt, azt veszteségnek tartottam Krisztusért. 8 Sőt, mindent veszteségnek tartok Krisztus Jézus, az én Uram ismeretének mindent fölülmúló voltaért. Őérte mindent veszni hagytam, és szemétnek tekintek, csak hogy Krisztust elnyerjem, 9 és hogy én őbenne legyek, nem a saját megigazulásom alapján, amely a törvényből származik, hanem az által a megigazulás által, amely Krisztus hitéből való, vagyis amely Istentől van a hit révén. 10 Krisztust akarom megismerni, és feltámadásának erejét, a szenvedéseiben való részvételt hozzá hasonulva a halálban, 11 hogy eljuthassak a halálból való feltámadásra. 12 Nem mintha már kezemben tartanám, vagy már tökéletes lennék, de törekszem rá, hogy magamhoz ragadjam, mert Krisztus is magához ragadott engem. 13 Testvérek, nem képzelem magamról, hogy már magamhoz ragadtam, de egyet igen:

felejttem, ami mögöttem van, és nekifeszülök annak, ami előttem van. ¹⁴ Így futok a cél felé, annak a hivatásnak jutalmáért, amelyet Isten felülről adott Krisztus Jézusban.

¹⁵ Akik tehát tökéletesek vagyunk, gondolkodjunk így mindnyájan; ha pedig valamiben másképp gondolkoztok, Isten azt is feltárja majd előttetek. ¹⁶ Amire azonban már eljutottunk, aszerint éljünk.

¹⁷ Legyetek követőim, testvérek, és figyeljete azokra, akik úgy élnek, ahogy példát adtunk nektek. ¹⁸ Mert sokan élnek úgy – sokszor mondtam nektek, és most is sírva mondom –, mint Krisztus keresztségének ellenségei. ¹⁹ Végük a pusztulás, istenük a hasuk, dicsekvésük az, ami a szégyenük, s a figyelmük földi dolgokra irányul. ²⁰ A mi hazánk azonban a mennyeekben van, ahonnan mint üdvözítőt várjuk az Úr Jézus Krisztust. ²¹ Ő átalakítja gyarló testünket, és hasonlónak teszi az ő dicsőséges testéhez, azzal az erővel, amellyel hatalma alá vethet mindent.

• ¹¹ A halálból való feltámadás: nem az egyetemes feltámadásra vonatkozik, hanem az igazak feltámadására, melynek során az igazakat Isten elkülöníti a gonoszoktól, akik lélekben holtak, és elvezeti őket az igazi, örök életre, a Jézus Krisztussal való végső egyesülésre. • ¹³ Az apostol még nem érte el a célt, azaz a keresztyény tökéletességet, de állandóan törekszik arra, hogy Krisztus közelségébe jusson.

4. fejezet

A keresztyény állhatatosság ¹ Azért tehát, szeretett és hűn óhajtott testvéreim, örömmöm és koronám, így tartsatok ki az Úrban, szerettem!

² Evódiát nagyon kérem, és Szintichét is kérve-kérem, hogy értsenek egyet az Úrban. ³ Téged is felkérlek, igazi munkatársam, légy azok segítségére, akik velem együtt küzdöttek az evangéliumért, Kelemennel és a többi munkatársammal, akiknek a neve benne van az élet könyvében {Zsolt 69,29}.

⁴ Örüljete az Úrban mindig! Újra mondom: Örüljete! ⁵ Ismerje meg mindenki a ti szelídségeket! Az Úr közel van! ⁶ Ne legyetek semmiben sem aggodalmaskodók, hanem minden helyzetben hálaadással végzett imádságban és könyörgésben terjesszétek a kéréseiteket Isten elé! ⁷ Isten békéje pedig, amely meghalad minden értelmet, megőrzi szíveteket és elméteket Krisztus Jézusban.

⁸ Egyébként, testvérek, arra irányuljanak gondolataitok, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami szeretetreméltó, ami dicséretes, ami erényes és magasztos. ⁹ Amit tanultatok és elfogadtatok, amit hallottatok és láttatok tőlem: azt tegyétek; és veletek lesz a békesség Istene.

Az apostol hálája: 4,10-20

¹⁰ Igazán megörültem az Úrban, hogy végre-valahára megint annyira erőre kaptatok, hogy rólam gondoskodhattok. Korábban is gondoskodtatok volna, de nem volt rá módotok. ¹¹ Nem az ínség mondatja ezt velem, hiszen megtanultam, hogy beérjem azzal, amim van. ¹² Tudok szűkölködni és tudok bővelkedni is; mindenütt mindent megszoktam: tudok jóllakni is, éhezni is, bővelkedni és nélkülözni is. ¹³ Mindenre képes vagyok abban, aki nekem erőt ad.

¹⁴ Mégis jól tettétek, hogy társaim lettetek nyomorúságomban. ¹⁵ Ti is tudjátok, filippiek, hogy az evangélium hirdetésének kezdetén, amikor Makedóniából útnak indultam, egy egyház sem lépett velem az adás és viszonzás kapcsolatára, egyedül csak ti. ¹⁶ Már Tesszalonikibe is küldtetek néha-néha valamit a szükségleteimre. ¹⁷ Nem mintha adományra vágnék, hanem mert annak gyümölcsét áhítom, amelyet bőségesen írnak majd a javatokra. ¹⁸ Átvettem mindent, és bővelkedem; el vagyok látva, amióta megkaptam Epafroditosztól, amit küldtetek, mint kellemes

illatot, kedves és Istennek tetsző áldozatot. ¹⁹ Az én Istenem kielégíti majd minden szükségteket gazdagsága szerint dicsőséggel Krisztus Jézusban. ²⁰ Istennek és a mi Atyánknak dicsőség mindörökkön-örökké! Ámen.

Befejezés: köszöntések és áldás: 4,21-23

²¹ Köszöntetek minden szentet Krisztus Jézusban. A testvérek, akik velem vannak, köszöntenek titeket. ²² A szentek mindnyájan, különösen a császár házából valók, köszöntenek titeket.

²³ Az Úr Jézus Krisztus kegyelme legyen lelketekkel! Ámen.

Levél Filemonnak

Címzés és köszöntés: 1-3

¹ Pál, aki fogoly Krisztus Jézusért, valamint Timóteus testvér Filemonnak, szeretett munkatársunknak, ² Appia nővérünknek, Archipposz küzdőtársunknak, és a házában levő közösségnek. ³ Kegyelem és békesség nektek Istentől, a mi Atyánktól, és az Úr Jézus Krisztustól!

Az apostol hálaimája: 4-7

⁴ Hálát adok Istenemnek, és mindenkor megemlékezem rólad imádságaimban – ⁵ hiszen hallottam szeretetedről és hitedről, amellyel az Úr Jézus és az összes szent iránt viseltetsz –, ⁶ hogy hited által a közösség nyilvánvalóvá váljék minden olyan jócselekedet megismerése által, amely köztünk Krisztusban végbemegy. ⁷ Nagy örömöm telik és vigasztalódom szeretettedben, hogy felüdült a szentek szíve általad, Testvér!

Közbemjárás Onezimoszért: 8-20

⁸ Ezért, bár Krisztusba vetett nagy bizalmamnál fogva meg is parancsolhatnám neked azt, aminek meg kell lennie, ⁹ a szeretetnél fogva azonban inkább kérlek én, amint vagyok, az öreg Pál, aki most fogoly is Krisztus Jézusban. ¹⁰ Fiamért, Onezimoszért könyörgök, akit bilincseimben nemzettem, ¹¹ aki egykor haszontalan volt számodra, most azonban számodra is, számomra is hasznos. ¹² Visszaküldtem hozzád, mint a saját szívemet. ¹³ Szerettem volna magamnál tartani, hogy az evangéliumért szenvedett bilincseimben helyetted szolgáljon nekem, ¹⁴ de elhatározásod nélkül semmit sem akartam tenni, hogy jótéteményed ne kényszerből, hanem önként szülessék. ¹⁵ Talán éppen azért távozott el tőled egy időre, hogy visszakapd őt mindörökre, ¹⁶ már nem mint rabszolgát, hanem többet: mint szolgát, mint szeretett testvért. Nekem nagyon is az ő, de mennyivel inkább neked: test szerint is, s az Úr szerint is. ¹⁷ Azért, ha társadnak tartasz, fogadd úgy, mint engem. ¹⁸ Ha pedig valamivel megkárosított vagy tartozik, nekem tudd be: ¹⁹ – én, Pál sajátkezűleg írom – én térítem meg. Bár – hadd ne mondjam neked – te önmagaddal is nekem tartozol. ²⁰ Bizony, Testvér! Hasznodat akarom venni az Úrban, enyhítsd meg hát szívemet Krisztusban!

Köszöntések és áldás: 21-25

²¹ Engedelmisségedben bízva írtam neked: tudom, te többet is fogsz tenni annál, amit kérek. ²² Ezenkívül készíts nekem szállást is; remélem ugyanis, hogy imádságaitokra ajándéku­ l visszakaptok engem.

²³ Köszönt téged Epafrász, fogolytársam Krisztus Jézusban, ²⁴ valamint Márk, Arisztarchosz, Démász és Lukács, a munkatársaim.

²⁵ Az Úr Jézus Krisztus kegyelme legyen lelketekkel! Ámen.

• 1 Filemon egy gazdag keresztény volt Kolosszéban; Pálnak jó barátja és Onezimosz gazdája. Onezimosz valószínűleg ki is rabolta őt, amikor megszökött tőle. • 16 Pál alapjaiban támadja a rabszolgaság intézményét, amikor hangsúlyozza Krisztus szavát: ti mindannyian testvérek vagytok. Aki Krisztusban él, nem rabszolga, s nem is szabad többé (Gal 3,28). Test szerint: azon természetes kötelékek alapján, amelyek a rabszolgát urához fűzik. A természetes

indítékok mellett most már más, magasabb oka is van Filemonnak arra, hogy szeresse Onezimoszt: a rabszolga megtért, Krisztusban testvére lett urának, tagja ugyanannak a Testnek, amelyhez Filemon is tartozik, hozzá hasonlóan részese az üdvösségnek az Úr szerint. Pál nem kéri kifejezetten, hogy Filemon szabadítsa fel Onezimoszt, de burkoltan igen.